

ARICILIĞA YENİ
BAŞLAYANLAR ÜÇÜN

TƏLİMAT

Arıçılığa yeni başlayanlar için
T Ə L İ M A T

Təlimat BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı/Türkiyə Tərəfdaşlıq Proqramı çərçivəsində "Azərbaycanda arıçılıq sahəsində məhsuldarlığın artırılması vasitəsilə kənd əhalisinin yaşayışının yaxşılaşdırılması layihəsi"nin dəstəyi ilə "Qırğızıstan Arıçılar İttifaqı" tərəfindən hazırlanmış material əsasında Azərbaycan Respublikasına dair məlumatlar daxil edilməklə tərtib edilmişdir.

Tərcüməyə məsul: **Asəf Ömərov,**
Layihənin yerli məsləhətçisi

Elmi redaktor: **Allahverdi Seyidov,**
HETİ-nin Arıçılıq Mərkəzinin rəisi,
aqrar elmləri doktoru

MÜNDƏRİCAT

Ön söz.....	5
GİRİŞ.....	7
Kim arıçılıqla məşğul ola bilər?.....	9
Zəruri arıçılıq inventarları.....	13
Hansı arı cinsini seçmək lazımdır?.....	17
Arıçının qarşısında bir sual durur, hansı arıdan yetişdirmək?.....	22
Başlangıç üçün neçə arı ailəsi saxlamaq lazımdır?.....	22
Arıxananın yerləşmə yerinin hazırlanması.....	23
Arıların qışlamadan çıxarılma müddəti.....	24
Arıxananın qışlamadan çıxışa hazırlanması.....	25
Arıların dövrə uçuşunun müşahidə edilməsi.....	26
Arı ailəsinə baxmaq texnikası.....	28
Arılara ötəri (sürətli) baxılması.....	29
Uğursuz qışlanmış ailələrə yardımın göstərilməsi.....	31
Yuvanın isidilməsi və arıların yemləndirilməsi.....	33
Anasız ailələrə kömək.....	34
Altlıqların təmizlənməsi.....	35
Arı ailələrinin əsas yaz yoxlanışı.....	35
Ailənin genişləndirilməsi.....	39
Arıçı süni şan (matrisa və ya matet - red.) haqqında nəyi bilməlidir?.....	40
Yeni matetli şanla çərçivəni genişləndirməyə nə zaman başlayırlar?.....	41
Qəfəs yeni korpus vasitəsilə genişləndirilir?.....	42
Arıların suya tələbatı.....	42
Yararsız şanların çıxışa edilməsi.....	43
Arıların şan toxuması və arıxananın şanlarla təmin edilməsi.....	45
Şanların saxlanması.....	47
Arıları yazda əlavə yemləmək nəyə görə lazımdır?.....	48
Yazda yem ehtiyatının bərpa edilməsi.....	49

Yumurtalamanı necə stimullaşdırmalı	50
Yemlərə müalicəvi-profilaktik maddələrin əlavə edilməsi	51
Bal şərbəti və şəkər siropunu necə hazırlamalı?	53
Arıların yaz yemləməsi üçün yemliklər.	54
Yaz yemləməsi üçün bal-çiçək tozu qarışığı	54
Ana arının ailəyə qoyulması	56
Ana arının yetişdirilməsi təlimatı.....	57
Köçürülmənin əsas üsulları.....	58
Arıların beçə verməsi.....	60
Beçə uçduqdan sonra ailə beçəverməni davam edə bilərmə?	61
Artırma formalaşdırmaq üçün beçə anasını necə almalı?	62
Ayırmanın formalaşdırılması	64
Nukleusların formalaşdırılması.....	66
Ana sürfəsinin nukleusa keçirilməsi.....	67
Əsas bal toplanışı.....	72
Arıların köçürülməsinin əhəmiyyəti.....	77
Balın süzülməsi, satışı hazırlanması və saxlanması.....	78
Qış üçün yemin hazırlanması.....	81
Pətəklərin payız yoxlanışı	83
Arı ailələrinin qışa hazırlanması.....	92
Arıların çöldə qışlamasının təşkili.....	93
Arı ailələrinin binalarda qışlaması.	94
Qışlama obyektinin mikroiqlimi.....	95
Qışda arılara qulluq olunması.....	98
Arıçılığa yeni başlayanlara tapşırıqlar	100
İstifadə olunmuş ədəbiyyatlar:	102

Ön söz

Əhalinin mühüm gəlir və məşğulluq mənbəyi olmaqla təbii-coğrafi ehtiyatlar hesabına inkişaf edən arıçılıq Azərbaycan Respublikasında özünə məxsus bir sahə kimi ardıcıl inkişaf yolu keçmişdir. Azərbaycan xalqı tarixi arıçılıq ənənələrinə malikdir və bir çox təcrübələr nəsilə nəsilə verilməklə bu günə qədər gəlib çatmışdır.

Hazırda müstəqil Azərbaycan Respublikası arıçılığı öz intibah dövrünü yaşayır. Belə ki, dövlət müstəqilliyinin ilk illərində iqtisadi əlaqələrin pozulması, əhalinin gündəlik gəlirinin aşağı düşməsi və yeni təsərrüfatçılıq münasibətlərinin yaranması fonunda arıçılıqda da tənəzzül yaşanmış, nəticədə isə arıçılıq peşəsinin cəlbədiciyi azalması və bütövlükdə sektorun müxtəlif parametrlər üzrə zəifləməsi baş vermişdir. Hazırda isə arıçılıq sektorunun inkişaf etdirilməsi dövlətin aqrar siyasətinin əsas istiqamətlərinə daxildir və bunun nəticəsidir ki, artıq respublikamızda beynəlxalq tələblərə cavab verən arıçılıq məhsullarının istehsalına, habelə bir çox məhsulların ixracına başlanmışdır. Respublikanın bütün rayonlarında ailə-kəndli və fermer təsərrüfatlarında peşəkar arıçılıqla yanaşı arıçılığa yeni başlayan gənc nəsil vətəndaşlarımızın və müxtəlif peşə sahiblərinin sayı durmadan artır. Mövcud reallığa istinadən deyə bilərik ki, arıçılıq əlverişli coğrafi şərait olan regionlarda əhalinin sevimli məşğuliyyət sahəsinə çevrilməkdədir.

Arıçılığın inkişaf etdirilməsi üçün daxili imkanların cəlb edilməsi ilə yanaşı müxtəlif beynəlxalq təşkilatların köməyi ilə də layihələr həyata keçirilir. Bu baxımdan Birləşmiş Millətlər Təşkilatı (FAO) və Türkiyə Tərəfdaşlıq Proqramının dəstəyi ilə Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi tərəfindən icra edilən "Azərbaycanda arıçılıq sahəsində məhsuldarlığın artırılması vasitəsilə kənd əhalisinin yaşayışının yaxşılaşdırılması layihəsi" xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Layihənin köməyi ilə respublikada bir çox fundamental məsələlər – genofond arıxanaları kimi damazlıq özləklərinin yaradılması, ana arıların süni mayalandırılması yolu ilə damazlıq işinin inkişaf etdirilməsi, Boz dağ Qafqaz arı cinsinin genetik mənsəyinin tədqiq olunaraq təsdiqlənməsi öz həllini tapmışdır.

Arıların peşə hazırlığının artırılması daim Layihənin diqqət mərkəzində olmuşdur və buna misal olaraq fərqli mövzularda çoxsaylı təlimlərin keçirilməsi ilə yanaşı müxtəlif təlimatların hazırlana-

raq arıçılara çatdırılmasını göstərmək olar. “Arıçılığa yeni başlayanlar üçün təlimat” layihə çərçivəsində bu yöndə hazırlanmış ikinci vəsait olmaqla təqdim edilir.

Təlimatda nektar toplayan bitkilər, arıxananın yerləşdirilməsi üçün yerin seçilməsi, müxtəlif arı cinslərinin təsviri və s. kimi ilkin məlumatlardan başlayaraq arıların çoxaldılması, ailənin genişləndirilməsi, müxtəlif rejimli qışlama formalarının seçilməsi kimi peşə vərdişləri tələb edən fəaliyyətlərə qədər hər şey anlaşıqlı dildə təsvir edilmişdir. Arıçılıqda həyata keçirilən tədbirlər mövsümdən asılı olaraq xronoloji ardıcılıqla verilmişdir və yeni fəaliyyətə başlayan arıçı burada müxtəlif səpkili suallara cavab tapa bilər. Ümid edirik ki, təqdim olunan vəsaitarılığa yeni başlayanların gündəlik yararlandığı stolüstü kitabə çevriləcək və respublikada arıçıların sayının artırılmasına, onların peşəkar biliklərinin zənginləşməsinə mühüm töhvə verəcəkdir.

Qalib Əbdüləliyev

*Azərbaycan Respublikası Kənd
Təsərrüfatı Nazirliyinin
Heyvandarlığın inkişafı
şöbəsinin müdiri*

Mələk Çakmak

*BMT-nin Ərzaq və Kənd
Təsərrüfatı Təşkilatının
Azərbaycandakı Tərəfdaşlıq və
Əlaqələndirmə Ofisinin rəhbəri*

GİRİŞ

Yurdumuzun bəzəyi hesab edilən Azərbaycan torpağını, insan qəlbinə fərəh verən, xoş ətirli, gül-çiçək təbiətini - ən gözəl nemətlərdən biri hesab edilən arıların təsəvvür etmək qeyri mümkündür. Azərbaycan ərazisində bir çox toponimik adlar - Balçılı kəndi, Ballıqaya, Arıtəpə, Arıqayası, Ballı Qəbiz dərəsi və s. təsərrüfatın bu sahəsinin qədimliyini sübut edir.

Azərbaycan ərazisində tarixən qonur və boz rəngli arılar məskən salmışlar. Həmin arılar dağ və dağətəyi bölgələrdə yayılmaqla mövsüm ərzində çəmən və otlaqlarda olan bitkilərin çiçəklərinin dərin qönçələrindən nektar şirəsinə toplamaqla qidalanmışlar və həmin arılarda min illər ərzində bitkilərin xüsusiyyətlərinə xas olan uzun xortumluluq əlaməti yaranmışdır ki, bu da onu başqa növ arılardan fərqləndirən əsas səciyyəvi xüsusiyyətlərdəndir.

Birinci dəfə rus alimi, akademik A.M. Butlerov (1877) Qafqaz arılarının olduqca mülayim xüsusiyyətə malik olmasını və gələcəkdə onlardan geniş istifadə olunacağı haqqında məlumat vermişdir. Sonralar K.A. Qorbaçov (1906, 1916) bu ərazilərdə müəyyən xüsusiyyətlərə malik boz və sarı arıların olmasını müşahidə etmişdir.

Azərbaycanda ilk dəfə olaraq A.S. Skorikov (1927) Daşkəsən rayonunun Qabaqtəpə kəndi ərazisində arıların uzun xortuma malik olmasını göstərmişdir. O, Qabaqtəpə kəndi ərazisində yerləşdiyi üçün

həmin arıları Qabaqtəpə arısı adlandırmışdır.

Bundan sonra ölkənin və Avropanın digər ölkələrində, Gəncəbasar ərazisində yerləşən Qabaqtəpə arısına qarşı maraqlar artmışdır.

Uzun müddət arı ailələri səbətlərdə, kötür pətəklərdə və kolda saxlanılırdı. Belə vəziyyətdə arılara qulluq edilməsi və onların artırılması işi böyük çətinlik törədirdi.

Azərbaycanda arıçılıq 1920-ci ildən sonra daha çox inkişaf etmişdir. Arı ailələri səbətlərdən, kötür pətəklərdən çərçivəli pətəklərə keçirilmiş və beləliklə də, arıçılığın inkişaf etdirilməsi və arılara qulluq işləri xeyli asanlaşmışdır.

Birinci dəfə olaraq 1937-ci ildə Xankəndinin 1,5 km-yində, Xanbağı sahəsində Qar-qar çayının sahilində aqrar istehsalat arıçılıq stansiyası təşkil olunmuşdur. Həmin stansiya 1938-ci ildə Azərbaycanda dövlət damazlıq ocağına çevrilmişdir. Stansiyanın əsas məqsədi Gəncəbasar ərazisindəki, Qabaqtəpə arılarının çoxaldılması və respublika ərazisində yayılmasını təşkil etməkdən ibarətdir.

Qabaqtəpə arıları mülayim xüsusiyyətə, uzun xortuma, az beçə vermə və soyuğa dözümlüü ilə bütün dünya miqyasında qısa müddət ərzində tanınmağa başlanmışdır. Yalnız 1952-ci ildən sonra damazlıq məqsədilə Qabaqtəpə arılarının anaları Ukrayna, Moldova, Estoniya, Latviya, Belarus və Qazaxıstan respublikalarının ərazisinə qısa müddət ərzində göndərilmişdir.

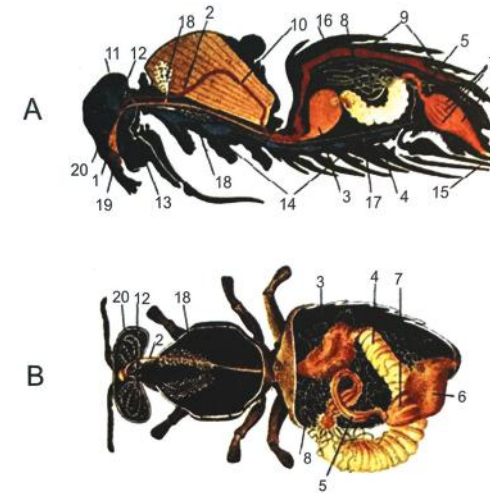
Sonralar Azərbaycan dövlət damazlıq ocağı ləğv edilmiş, onun yerinə Göygöl rayonu ərazisində, Qabaqtəpə arı dövlət qoruğu təşkil edilmişdir. Burada 1400 arı ailəsi saxlanılırdı. Sonralar naməlum səbəblərə görə həmin ailələrin əksəriyyəti Şəki rayonundakı ixtisaslaşdırılmış sovxozda təhvil verilmişdir. Qalan 250 arı ailəsi varroatoz xəstəliyi nəticəsində qırılmış və 1983-cü ildə təsərrüfat ləğv edilmişdir. Beləliklə, Azərbaycanda yeganə damazlıq təsərrüfatı öz fəaliyyətini dayandırmışdır.

Respublikamızda əvvəlcə xırda dağınıq arıçılıq təsərrüfatları, sonra isə onların bazasında ixtisaslaşdırılmış arıçılıq sovxozları yaradılmışdır. Azərbaycanda 1968-ci ildə Qonaqkənd, Qusar, Şamaxı, Şəki, Zaqatala, Kəlbəcər, Dağlıq Qarabağ və Astara rayonlarının ərazisində bal istehsal edən arıçılıq təsərrüfatları fəaliyyət göstərməyə başladılar. Sonradan Daşkəsən, Lənkəran, Laçın, Gədəbəy və Naxçıvan ərazilərində yeni arıçılıq təsərrüfatları yaradılmışdır.

İxtisaslaşmış təsərrüfatlardan başqa həvəskar formada arıçılığın inkişafı həm əhalinin məşğulluğunun təmin edilməsi, həm də kənd əhalisinin gəlirlərinin artırılması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Arıçılıq ciddi tələblərə cavab verən peşə hazırlığı tələb edən bir sahədir.

Bu elmi-metodik vəsait arıçılıqla məşğul olmaq və bu sahədə biznes qurmaq istəyən vətəndaşlar üçün nəzərdə tutulmuşdur. Təlimatda arı cinsləri və onun genetikası, arıxananın təşkili, yetişdirmə və mövsümi qulluq, yem və yemləmə kimi çox vacib sahələr haqqında məlumatlar yer almışdır.

Kim arıçılıqla məşğul ola bilər?

Bal arısının həzm orqanları:

A-arı orqanizminin en kəsiyi (sxemi), B-həzm orqanlarının üst görünüşü.

1-udlaq; 2-qida borusu; 3-bal çinədanı; 4-orta bağırsağ; 5-nazik bağırsağ;
6-düz bağırsağ; 7-rektal vəzlər; 8-malpiqi damarları; 9-ürək damarları;
10-aorta; 11-udlaqüstü diüün; 12-arxa baş vəzi; 13-udlaqaltı diüün;
14-sinir zənciri; 15-sancma tikanı; 16-bel diafraqması; 17-qarın diafraqması; 18-döş vəzi; 19-yuxarı çənə vəzi; 20-baş vəzi.

Əsl həvəskar arıçı özündə dərin bilik və müşahidə etmək bacarığını birləşdirməli, əməyə məhəbbəti və başladığı işi başa çatdırmağa can atmalıdır. O, yaxşı təbiətşünas və təbiəti sevən olmalı, arılarla davranışda son dərəcə səliqəli olmalı, arıların istəklərinə uyğun səbiri və təmkinli olmalıdır. Arı yetişdirmək bacarığı dərhal yaranmır.

Çətinlik təkəcə arılara qulluq üçün müdrik hərəkətləri bilməkdə deyil, habelə konkret təbii şəraitə uyğun gələn arı cinsinin seçilməsindən ibarətdir. Bütövlükdə isə arılara qulluq ancaq yaxşı praktikanın nəticəsində mümkündür.

Ana arı

Arı ailəsinin strukturu.

Arılar hər bir ailədə valideynlər və uşaqlar olan böyük cəmiyyət formasında yaşayır. Arı ailəsi ana arıdan və onun balalarından ibarətdir. Ailənin əsasını dişi arı (ana arı) təşkil edir. Şanın üsküyündə ana arı adi sürfədən, ancaq işçi arılar tərəfindən bu sürfənin

güclü tərzdə qidalandırılması sayəsində yetişir. O, tez böyüyür və işçi arılardan kəskin şəkildə fərqlənir – onunbədəninin uzunluğu işçi arılardan iki dəfə çoxdur.

Müəyyən vaxt ana arı pətəkdən uçaraq havada uçuş zamanı altı-səkkiz erkək arı ilə cütləşərək mayalanır. Axırını erkək arı mayalanmadan sonra ölür. Mayalanmış ana arı pətəyə qaydır, 2-4 günə yetişir və yumurta qoymağa başlayır.

Mayalanmış ana arı "döllü ana" adlanır. İşçi arılar intensiv şəkildə ona qulluq etməyə başlayırlar. Bu işlə 8-10 arı məşğul olur ki, onlar ananın himayədarları adlanırlar. Himayədar arılar ana arını arı südü ilə yemləndirir, baş tərəfi ana arıya olmaq şərti ilə dairə formasında əhatə etməklə ana arını daimi müşayiət edirlər.

Erkək arı

İşçi arı

Ana arının əsas və təbii vəzifəsi yumurta qoymaqdır. Yumurta qoymaq üçün ana arı əvvəlcə şanın üsküyünə (yuvaya) baxır və qarnını yuvaya sallayaraq yumurta qoyur. Bu işə 10-12 saniyə sərf olunur. 20-30 yumurta qoyduqdan sonra ana arı yem qəbulu və istirahət üçün dayanır. Sutka ərzində bir ana arı 1500-2000 və daha çox yumurta qoyur. Yumurtalar uzunsov formada olur.

Hər bir ailə başqa ailələrdən ayrı olmaqla müstəqil yaşayır və başqa arı ailələrinə qarşı dözümsüz, hətta qəddar olurlar. Ancaq arılar təklikdə yaşaya bilmirlər. Böyük arı ailəsi 70-80 min fərddən ibarət olur.

Arılar üçün ailə üzvləri arasında vəzifə bölgüsü çox xarakterikdir. Bu, ailənin nizamını (arı öz işi ilə məşğul olarkən başqasına mane olmur) və çətin işlərin tez yerinə yetirilməsini təmin edir. Pətəkdə isə həddindən çox iş var! Arı ailəsi bir neçə min işçi arıdan, bir ana arıdan və erkək arılardan ibarətdir. 50-60 min işçi arıdan ibarət olan arı ailəsində 5 minə qədər işçi arı ola bilər, hansı ki, ana arını mayalamaq üçün 10 ədəd erkək arıya ehtiyac vardır.

İşçi arılar. İşçi arılarda müxtəlif "ixtisaslar", həm də "geniş profilli ixtisaslar" vardır. Nə vaxt lazımdırsa onlar biri-birilərini əvəz edə bilirlər.

İşçi arıların pətək içi və pətək xarici fəaliyyəti

İşçi arıların yaşı (gün)	İşçi arıların ümumi fəaliyyəti
	Pətək içi fəaliyyətləri
1-2	Bir-birlərinə qulluq edir, pətək qovucuqlarında təmizlik işləri aparır və temperaturunu nizamlayır
3-5	Yaşlıq sürfələri bal və gülləmlə təmin edir
6-11	Arı südü ifraz edir, cavan sürfələri arı südü ilə bəsləyirlər
12-17	Mum ifrazat vəzləri inkişaf edir, yeni şan hörür, pətəklərdə təmizlik işləri və havalandırma aparır. 13-cü gündən uçmağa başlayırlar.
18-21	Arı yuvasının girişində keşik çəkirlər.
	Pətək xarici fəaliyyətlər
22-55	Pətəkdən xaricdə işləməyə başlayırlar (Çiçəkləri tozlandırır, nektar və çiçək tozu toplayırlar. Yuvaya mum və su gətirirlər).

Kəşfiyyatçı arılar. Bunlar xüsusi aktiv işçi arılar olmaqla nektar mənbəyi axtarırlar. Onları çiçəklərin rəngi və iyi, başqa arıların vızıltısı cəlb edir. Hər hansı növ bitkidə nektar tapdıqda bu arılar nektarı öz çinədanına toplayaraq pətəyə qaydır və başqa arılara xəbər verirlər. Xəbər “rəqs dili” ilə verilir. Başqa arılar kəşfiyyatçı arının “rəqs dili” hərəkətlərini yaxşı başa düşürlər

Toplayıcı arılar. Nektarlı və tozlu bitkilərin çiçəklədiyi isti havalarda arılar qida toplamaq üçün hər gün uçurlar. Toplayıcı arılar uçuş edən arıların əsas hissəsidir. Onlar şanlarda sakit oturaraq kəşfiyyatçı arılardan xəbər gəlməsini gözləyir, xəbər alınan kimi isə dərhal kütləvi şəkildə pətəkdən uçurlar.

Qəbuledici arılar. Pətəyə nektar gətirən toplayıcı arılar özü nektarı şanın gözlərinə doldurmur, onu qəbuledici arıların xortumu vasitəsilə ötürür. Bu arılar nektarın qəbul edilməsi və onun sonrakı emalı üçün “ixtisaslaşmışlar”. Əgər nektar həddindən çox gətirilərsə onun artıqlığı yaranır və qəbuledici arılar tərəfindən nektarın emal edilməsi çətinləşir. Belə olan halda çiçəklərdə ehtiyat çox olsa belə uçuşlar dayandırılır.

İsti yuvadanektarın “turşuması”nın qarşısını almaq üçün arılar emal edə bildikləri qədər nektar götürürlər.

Qarovulçu arılar. Yayda havalanın isti vaxtı bir qrup arılar pətəkləri qoruyurlar. Onlar öz arılarını başqa arılardan və pətəyə boş çinədanla daxil olmaq istəyən hər bir arıdan fərqləndirir və onları amsızlıqla qovurlar. Təhlükədən asılı olaraq qoruyucu arılar bir neçə yüz ola bilər.

Süpürgəçi arılar. Bu arılar pətəyin dibində və ya torlarda toplanmış zibili kənarlaşdırırlar. Onlar zibili pətəyin uçuş üçün girişinin yanında toplayırlar, onu çənələrinin tozcuqları ilə götürərək 10-20 metr uçuş sonra tullayırlar.

Təmizləyici arılar. Bu arılar yumurta qoyulması üçün şanın üskülərini təmizləyirlər, belə ki, üsküyün təmiz olması yumurtaqoymaya çox təsir edir. Ancaq güclü ailələrdə yumurta qoymaq üçün çoxlu sayda yuva təmizlənilib hazırlanır. Zəif ailələrdə isə təmizləyici arılar az olduğu üçün yumurta qoyma azdır.

Erkək arılar. Arı ailəsində ana arı və işçi arılardan başqa həm də erkək arılar yaşayır. Bu ailənin erkək hissəsidir. Onlar işçi arılardan böyükdürlər, sürətlə uçurlar və boşluqda istiqaməti asanlıqla təyin edə

bilirlər. Erkək arılar pətəkdə və sahədə heç bir iş görmürlər. Onlar nektar toplamır, şan hörmür, süfələri yeşəlmir, yuvanı sərinlətmirlər. Bunun üçün onların heç nəyi yoxdur: mum vəzləri yoxdur, xortumları gödəkdir. Erkək arılar özləri qida əldə edə bilmirlər, işçi arıların topladığı bal və çiçək tozu ilə qidalanırlar. Pətəkdən gəzmək və ya cütləşmək üçün çıxan erkək arılar çinədanlarında 30 milliqrama qədər bal götürürlər, geriyyə isə adətən “sıfır”da qayıdırlar. Erkək arılar süfələri qızdırırlar. Onların başlıca vəzifəsi ana arını mayalandırmaqdır. Ana arı ilə cütləşmə görüşündən sonra (cütləşmə uçuş zamanı baş verir və 6-8 erkək arı iştirak edir) onlar ölürlər. Erkək arılar 2-3 ay yaşayırlar.

Zəruri arıçılıq inventarları

Arılar ilə münasib şəraitdə işləmək və onların saxlanması üçün lazımi inventar və avadanlıqlar dəsti lazımdır. Əgər sizin azca da olsa imkanınız varsa avadanlıqları özünüz düzəldin və ya yenisini alın. Onları dövrü olaraq dezinfeksiya edin.

Minimum qoruyucu maska və xalat olmalıdır ki, arılar vurmasın.

Tüstü körüyü. Arıları sakitləşdirərək arı ailəsinə baxmaq üçün

İskənə. Çərçivələri pətəkdən çıxarmaqda istifadə edilir. O, həmçinin, pətəyin divarlarından və çərçivələrdən mum və vərəmunun qaşınaraq təmizlənməsi üçündür.

Qaşığıcı bel. Pətəyin dib hissəsinin təmizlənməsi üçün istifadə edilir.

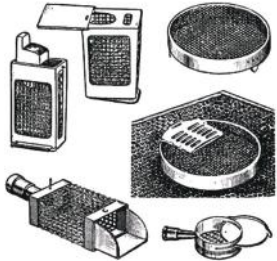

Pətək bıçağı. Şanların çərçivələr-dəkəsilməsi, mum toplantılarının kəsilməsi də bal ilə dolu şanların üst örtüyünün kənarlaşdırılması üçün istifadə edilir. Bu alətlə işlədikdə əvvəlsə onun kəsən hissəsini isti su ilə isitmək lazımdır.

Üz toru. Sifətin və boyunun aşıq hissələrini arıların vurmasından mühafizə edir.

Ana qəfəsi. Müəyyən müddət ana arının və ya ana yuvasının arılardan ayrı saxlamaq üçün. Ailəyə yeni ana qoymaq və yetkin ana yuvasının izolyasiya edilməsi üçün istifadə edilir.

Ana qəfəsləri və qalpaqlar:

A - standart qəfəs; **B** - qəfəs-xəkəndaz; **B** - standart qalpaq; **Γ** - şiberli qalpaq; **Д** - A.N. Vityukun qəfəs-qalpağı

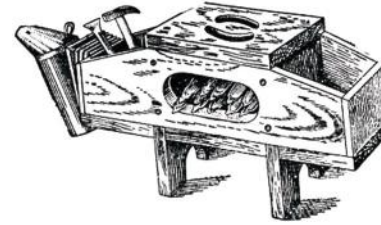
Qalpaq. Ana arını birbaşa pətəyə qoymaq, həmçinin onun müvəqqəti izolyasiyası üçün istifadə edilir.

Ayrııcı qəfəs.

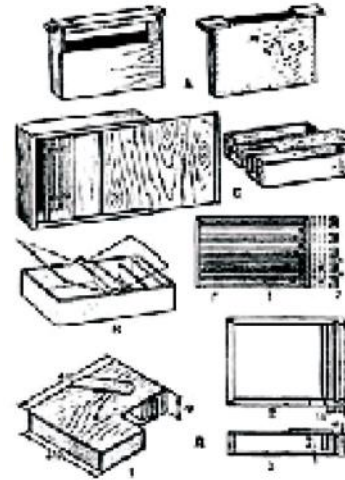
Yuvanın bir hissəsini an arının yumurta qoymasından mühafizə etmək üçün istifadə edilir. Qəfəs həmçinin, ana çıxarılması üçün istifadə edilə bilər.

Arıları şanlardan və pətəyin divarlarından süpürmək üçün şotka. Tük dəstələri 2-3 sırada yerləşən dar başlıqlı şotkalar istifadə olunur. Pətəklərindəni təmizləyərkən, adətən arıçılar kiçik ölçülü metal kürəkdən istifadə edirlər.

Çərçivələrin daşınması üçün yeşik. Arı ailələrinə baxarkən arıçılar adətən yanlarında daşınan yeşik saxlayırlar ki, baxılmış çərçivələri vaxtında götürə bilsin, əl altında ehtiyat şanlar və yeni şanlı çərçivələr olsun.

İşçi stol-kətil (taburet). Bilavasitə pətəklərlə işlədikdə kiçik həcmli inventar, avadanlıq və materialların daşınması üçündür. Yeşiyin üst qapağında əl ilə tutmaq üçün kəşik düzəldilir. Yeşik arıxanada işləyərkən çox münasibdir və lazım olduqda onun üstündə oturmaq olur.

Yemlik. Qış yem ehtiyatının yarıdılması üçün şəkər siropu və ya bal şərbəti, həmçinin arıların oydılması və ya müalicə üçün verilmiş şəkər yemi ilə yemləmə üçün istifadə edilir. Müxtəlif quruluşlu yemliklər vardır. Daha çox taxtadan hazırlanmış yemlik-çərçivələr və yeşik tipli çərçivəüstü (tavan) yemlikləri istifadə edilir.

Yemliklər: **A**- Yemlik-çərçivə; **B**-çərçivəüstü taxtadan; **B**-çərçivəüstü plastmasdan; **Γ**-bal-çiçək tozu qarışığı üçün yemlik (1-üstədən görünüş; 2-kəşiyin görünüşü; a- axar, b-yem); **A.İ. Kasyanovun quruluşunda yemlik** (1- ümumi görünüş; 2-üstədən görünüş, qapaq çıxarılıb; 3-köndələn kəşik).

Arılar üçün suvat. Suvatlar ümumi istifadə üçün və fərdi olur. Ümumi istifadə üçün suvat düzəldilərkən orta ölçülü (10-12 l) çəllək və ya kanistrə götürülərək aşağı hissəsinə kran bərkidilir. Suvata maili istiqamətdə taxta birləşdirilir, taxtanın kənarları bortla hündürləşdirilir və üzərində ziqzaqvari kanal düzəldilir. Suvatlar bir qayda olaraq günəşli və küləkdən mühafizə olunan yerlərdə quraşdırılır. Kran elə açılır ki, su oradan damcı ilə axsın.

Alov lampası. Lampa pətəklərin və metal inventarların dezinfeksiyası üçün istifadə olunur. Əgər sizə xoşbəxtlik üz verib balın süzülməsinə qədər çatsanız – orada da istifadə olunur.

Arı kənarlaşdırıcısı. Onu pətəyin mağaza hissəsindən arıları kənarlaşdırmaq üçün mağaza örtüyü və yuva korpusu arasında faner tavana və ya dar çəkilməmiş mətil tor üzərində yerləşdirirlər. Belə halda arılar mağaza hissədən yuva hissəyə rahat keçirlər, çünki plastinkalar (yağlar) arının hərəkəti istiqamətində qoyulur və arı onları aralaya bilir. Geriyə hərəkətə isə plastinkalar mane olur.

Çiçək tozu toplayan. Bu, çiçək tozu toplamaq üçün alətdir. Arılar bu qəfəsin gözündən keçməyə cəhd edərkən onların ayaqlarında toplanmış çiçək tozu qoparaq aşağıya tökülür. Gün ərzində orta ölçülü ailədə 100-150 q çiçək tozu toplamaq mümkündür.

Balsüzən. Bunun prinsipi mərkəzdənqaçma qüvvəsinə əsaslanır. Belə ki, balsüzənin kasetinə və ya konstruksiyasına uyğun başqa yerə yerləşdirilmiş dolu çərçivələrsürətlə fırladıldıqda mərkəzdənqaçma qüvvəsinin təsiri ilə şanın üsküklərindəki bal kənara sıçrayaraq balsüzənin divarına çırpılır və aşağıya axaraq qabın dibinə toplanır, buradan isə kranla boşaldılır.

Mum əridən. Mum əridən istifadəyə yaramayan şanların əridilərək kompakt hala gətirilməsi və başqa qarışıqlardan təmizlənməsi üçündür. Mum əridən iki cür olur; buxar ilə və günəş enerjisi ilə. Buxarla işləyən mum əridən daha əlverişli hesab olunur, çünki bununla daha çox mum əritmək olur. Böyük arıxanalarda isə günəş enerjisi ilə işləyən müəridənlər də kifayət edir.

Beçəlik. Veçənin pətəkdən çıxarılması və onun müvəqqəti saxlanması üçündür. Beçəlik – yumru və ya oval formada divarları fanerdən hazırlanmış yeşikdir, üst və alt hissəsi torla örtülüb. Üst hissəsi yarıya kimi qatlanıb açıla bilir.

Alp pətəkləri. Bunlar çox korpuslu pətək olmaqla bir uçuş yolu vardır. Alp pətəklərinin modeli kimi quru boş ağac gövdəsi götürülmüşdür. Oksigenlə zəngin təmiz hava aşağıdan daxil olur, arılara toxunaraq isinir və yuxarı qalxır. Nəticədə hava arılardan ayrılan karbon qazı, buxar və maddələr mübadiləsi məhsulları ilə zənginləşərək ağırlaşır və aşağı çökür.

Nektar toplanışı dövründə pətəyin hündürlüyü 1,5 metr təşkil etdikdə, pətəyin ölçüsü yeni korpusların əlavə edilməsi hesabına dəyişdirilir və daxili mikroiqlim arı ailəsinin gücünə uyğun dəyişir. Beləliklə, arıların yaşayış şəraiti ideal təbii şəraitə uyğunlaşdırılır. Buna görə də alp pətəkləri qışlamanın asan keçməsinə, arıların erkən intensiv inkişafını və yüksək məhsuldarlığı təmin edir. Pətəkər daşımaq üçün kompaktırlar. Polietilen örtüklələ ördükdə payız-qış mövsümündə əlavə isitməyə ehtiyac olmur.

Hansı arı cinsini seçmək lazımdır?

Müəyyən edilmişdir ki, aborijen arı cinsləri çətin təbii seçmə nəticəsində formalaşaraq yüksək dağlıq şəraitə tam uyğunlaşmışlar. Ekstremal iqlim şəraitində dağlıq ekosistemə güclülər uyğunlaşaraq yaşamış, zəiflər isə məhv olmuşlar. Azərbaycanda mövcud olan cinslər və populyasiyalar illər ərzində dağlıq, dağətəyi və aran (-red.) iqlim şəraitində formalaşaraq ona yaxşı uyğunlaşmışlar. Təkamül nəzəriyyəsi yaşayış mühiti ilə yerli ekologiya arasında uyğunlaşma qanunauyğunluğunu ehtiva edir.

Arı cinsləri (coğrafi irqlər) – müəyyən iqlim şəraitində formalaşaraq uyğunlaşmış, davamlı əlamətlər formalaşdıraraq nəsilədən nəsilə ötürə bilən arı ailələrinin böyük qruplaşmasıdır.

Arı cinsləri eksteryer əlamətlərinə (işçi arı, ana və erkək arıların rəngi və kütləsi, xortumunun uzunluğu və qanadların damarlanması-nın kubital indeksinə), ananın döl vermə qabiliyyəti, ailənin ilk bahar-

da inkişaf xüsusiyyətləri, qışa və xəstəliklərə davamlılıq, vecə vermə qabiliyyəti, nektartoplama dövründə pətəyə baxdıqda davranmasına (ağressiv və ya mülayim), bal və mum məhsuldarlığına və s. görə fərqlənirlər.

Bizim respublikaya müxtəlif arı cinsləri gətirilmişdir: ortarus, qafqaz, krin, karpət və s. Hazırkı dövrdə bu cinsləri təmiz şəkildə tapmaq mümkün deyil. Yüz iyirmi ildən artıq müddət ərzində onlar Qırğızistanın yüksək dağlıq iqlimində əhəmiyyətli dərəcədə dəyişərək öz eksteryer, davranış və təsərrüfat xüsusiyyətlərinə görə orijinal cinslərdən əsaslı surətdə fərqlənirlər. Bizim respublikada əsasən aşağıdakı cinslər yetişdirilir:

Orta rus arısı – *Apis mellifera mellifera* L.

Bu arıların bədən səthinin rəngi tünd boz, sarımtılsızdır. Orta rus arıları başqa cinslərin fərdlərindən iri olurlar. Xortumun uzunluğu 5,9-6,4 mm.-dir. Mayalanmış ana arı 200-210 mq olmaqla əlverişli şəraitdə sutkada 2,5 min ədəd yumurta

qoymaq qabiliyyətinə malikdir. Cins Mərkəzi və Şimalı Avropanın soyuq iqlim şəraitində formalaşmış, ona görə də, yüksək məhsuldarlıq, dözümlülük və qışa dözümlülüüyü ilə xarakterizə olunur. Arılar bəzən 6-7 ay (bəzən daha çox) qışlamada qalır və bu cür uçuşsuz dövrə asanlıqla dözür. Orta rus arı cinsi şirə toksikozu və nozematosa başqa arı cinsindən az yoluxurlar.

Əsas nektartoplama dövründə son dərəcə enerjili işləyir, buna görə də zəif nektarlılığa çətin uyğunlaşırlar. Orta rus cinsli arılar sahəyə gec uçub, gəriyə isə tez qayıdırlar.

Orta rus cinsli arılar əvvəlcə balı korpusun mağaza hissəsinə toplayırlar, sonra isə sürfəli şanları doldururlar. Bal möhürlənməsi cəlbedici aşıq rəngdə, daha doğrusu “quru” olur.

Qayğıkeşlik bu cins arılarda daha qabarıq hiss olunur. Onlar arıcının qaba, pinti və əsəbi davranışına dözməyərək öz möhtəşəm silahı – iynəsi ilə amansızcasına və intensiv şəkildə qorunurlar.

Orta rus arıları digər cinslərdən daha az oğurluğa meyillidir və öz pətəklərini nə oğrularından zəif müdafiə edirlər. Böyük və daha davamlı beçə verməyə meyillidirlər.

Boz dağ Qafqaz arı cinsi- *Apis mellifera caucasica* Gorb

Bu cinsdən olan arıların rəngi tünd boz olmaqla xortumları bütün arı cinslərinin içərisində ən uzundur – 7,2 mm. Döllü ananın çəkisi 200mq təşkil edir və sutkada 1,5 min yumurta qoyur. Bu cinsdən olan arılar Qafqazın dağlıq və dağətəyi bölgələrindəki təsərrüfatlarda saxlanılır.

Boz dağ qafqaz arısı poliflor nektar mənbəyindən orta rus arısından daha yaxşı istifadə edir və yoncanın daha yaxşı tozlandırır. O, bir nektar mənbəyindən başqasına keçməyə çox tez uyğunlaşır. Pətəkdə sürfə olan hissəni bal ilə doldurmadan korpusun mağaza hissəsinə keçmir. Bu cinsin başqa özünəməxsus xüsusiyyətləri də var. Məsələn, daha çox nektar mənbəyi olduqda sürfələrə qulluq edən işçi arılar da nektar toplamağa səfərbər edilir.

Bu arıların daha bir xarakterik xüsusiyyəti pətəkdən tezdən çıxmaq və pətəyə gec qayıtmaqdan ibarətdir. Onlar yazda və payızda daha aşağı temperaturda uçmağa uyğunlaşmışlar və sahədə çiçəklərin üzərində gəcələyə bilirlər. Bu arılar dumanlı və yağmurlu havada da uça bilirlər. Onlar yeni nektar mənbələrinin axtarılmasında çox bacarıqlıdılar və zəif qorunan başqa arı pətəklərindən nektar oğurlaya bilirlər. Ancaq öz pətəklərini çox yaxşı qoruyurlar. Boz qafqaz arıları beçə vermə vəziyyətindən işçi vəziyyətə çox tez keçə bilirlər. Bu arılar orta rus və karpət arılarına nisbətən qışlamaya daha həssasdırlar, şirə toksikozu və nozematosa tez yoluxurlar.

Bu arıların şamları daha tünd olmaqla “nəm” möhürlənmə görünüşünə malikdir. Baxış zamanı arılar çərçivələrdən qaçmır.

Karpət arısı – *Apis mellifera carpathica*

Bu arıların rəng seçimində boz rəng üstünlük təşkil edir. İşçi arıların xortumu 6,3 -7,0 olmaqla kifayət

qədər uzundur və ancaq boz qafqaz arısından geri qalır ki, bununla da paxlalı bitkiləri yaxşı tozlandırır. Döllük ananın çəkisi 205 mq təşkil edir və o, sutkada 1800 yumurta qoyur. Karpət arıları bir çox müsbət keyfiyyətlərlə fərqlənir; onlar mülayimdirlər, məhsuldardırlar, qışlamaya dözümlüdürlər (orta rus arılarından geri qalır), beçə vermələri zəifdir, mal “quru” üsulla möhürlənir ki, bu vaxt möhürlənmə daha gözəl, əsasən ağ rəngdə olur. Karpət arılarının üstün cəhəti daha cavan yaşda (başqa cinslərlə müqayisədə) uçuş-toplama işlərinə başlamasıdır. Karpət arıları istixanalarda bitkiləri tozlandırmağa yarayırlar. Arılar müstəsna mülayimlik, baxış zamanı sakitlik, zəif beçəvermə və qışlamaya davamlılığı ilə seçilir. Bunlardan başqa, karpət arıları az saxaroza olan nektar toplayırlar. Karpət arılarının mənfəi xüsusiyyətlərinə oğurluğa meyillilikdir ki, bu da şirə vermədən baxmağı çətinləşdirir; zəif propolis istehsalıdır və öz vətəninə - Karpət dağlarında bu arılar demək olar ki, istifadə olunmur. Ancaq yeni məskunlaşma yerlərində (Sibir) karpət arılarının yuvalarında propolis toplanması artır, eyni zamanda isə həmçinin, hirsillik də artır. Karpət cinsinin bir mənfəi cəhəti də arıların şən güvəsinə diqqət verməməsidir, ona görə də, karpət arıları saxlayarkən bu cür şən zərərvericiləri ilə mübarizə aparmaq lazımdır.

Karnika cinsi –*Apis mellifera carnica* Pollm

Onların vətəni Karpət dağları və Adriatik dənizi arasında Mərkəzi Avropanın cənub şərqidir və buna görə də dağ arılarına aiddir.

Karnika ikinci və üçüncü buğumların kənarlarının gümüşü boz rəngi ilə seçilir. İşçi arılarda xortum 6,406,8 mm təşkil edir. Ananın öz kütləsi 205 mq olduqda maksimum yumurta qoyma sutkada 1400-2000 ədədə çatır

Mütəxəssislər qeyd edirlər ki, bu cins özündə karpət və boz qafqaz arılarının müsbət cəhətlərini birləşdirir. Qışlamaya dözümlülüyünə görə karnika arıları orta rus arılarından geri qalır, ancaq qafqaz arılarından irəlidədir. Arılar mülayim və sakitdirlər. Ailə erkən yazdan inkişaf edir ki, bu da ilk yaz balvermə mövsümündən yararlanmağa imkan verir. Qeyd etmək olar ki, beçəvermə çox deyil – təqribən 30%. Beçəvermə əleyhinə tədbirlər gördükdə arılar beçə vəziyyətindən tezliklə işçi vəziyyətə keçir və bal toplamanı yaxşılaşdırırlar.

Onlar da qabaqcan pətəyin sürfəli hissəsini, sonra isə mağaza hissəsini bal ilə doldururlar. Bu cins qırmızı yoncanın tozlanması üçün istifadə olunur.

Karnika arıları nisbətən az yem ehtiyatı istifadə etməklə, kiçik ailə formasında qışlamayı yaxşı keçirirlər. Çox sayda rayonları az ballılıq və soyuq qış xarakterik olan Mərkəzi Avropada arıçılar bu cinsdən populyarlıqla istifadə edirlər. B cinsin fərqli cəhətlərindən də biri pətəyi az və rəmumlamasıdır.

İtaliya cinsi- *Apis mellifera ligustica* Spin

İtaliya arılarının bədəni qızılı-sarı rəngdə olur. İşçi arılarının xortumu 6,4-6,7 mm təşkil edir. Bu cinsin anaları ən çox yumurta qoyan cins hesab olunur – sutkada 3,5 min.

İtaliya arıları bir çox xəstəliklərə davamlıdır. Nisbətən mülayim və zəif beçəverəndirlər (karpət və qafqaz arılarından zəif). Bal mənbələrinin axtarışında zirəklik göstərərək bir mənbədən başqasına daha asan keçirlər. Bal ilə qabaqca mağaza hissəni, daha sonra isə sürfəli hissəni doldururlar. Ancaq italiya arılarında möhürləmə rəngarəng və qarışıqdır. Cinsin arıları daha çox mum istehsal etmək qabiliyyətinə malikdirlər. Onlar başqa cinslərə nisbətən mum güvəsinə qarşı mübariz olmaqla Avropa çürüməsinə davamlıdırlar. Bu arıların öz yuvalarını daha çox təmizləmə qabiliyyətinə uyğunlaşması ilə izah olunur. İtaliya arıları qışlamaya zəifdirlər və orta rus arılarından daha çox şirə toksikozu və nozematozdan əziyyət çəkirlər. Həmçinin qeyd etmək lazımdır ki, bu arılar oğurluğa meyillidirlər, ancaq başqa oğru arıları öz yuvalarına buraxmırlar. Bu arılarla işləmək xüsusi bacarıq tələb edir, çünki bunlar daha çox sürfə yetişdirməyə diqqət verməklə balı daha çox ona sərf edirlər.

Arıcının qarşısında bir sual durur, hansı arıdan yetişdirmək?

Hansı arı cinsini seçməli? Yeni başlayan arıçı üçün daha münasib karpət arısı və ya boz dağ qafqaz arısıdır. Əgər sizin həyatyanı sahəniz varsa bu çox münasibdir. Əvvəla, onlar mülayimdir, ikincisi isə, onlar bağ -bostan bitkilərindən daha çox bal toplayırlar.

Standart arı cinslərindən başqa çoxlu sayda mənşəyi bilinməyən qarışıq cinsli arılar da vardır. Qarışıq cinsli arıları da almaqda o qədər böyük fəlakət yoxdur, əsas məsələ odur ki, onlar sağlam olsun və ailə zəif olmasın. Arını aldıqdan sonra ana qoyma təcrübəsini öyrənin və ailədəki anaları arzu etdiyiniz cinsin anası ilə dəyişdirin.

Sonrakı nəticələr təbiətdən və sizin çalışqanlığınızdan asılıdır. Yeni başlayan arıçı xarici cinsləri – bakvast, karnika, italiya – almaqda ehtiyatlı olmalıdır. Bunun üçün səbəb vardır: məsələn, bakvasta cinsinin ana arısını ancaq xaricdə yetişdirirlər və onların mövsüm ərzində çıxarılmış 1500 anası ideal vəziyyətdə 50-60 anaya bərabərdir. İkincisi, istənilən gəlmə cinsi ancaq ilk iki mövsümdə aktivdirlər, sonra isə yerli cinslər gəlmə cinsləri geridə qoyur. Üçüncüsü, bal toplamağı arının cinsi müəyyən etmir, bu arıcının bacarığından asılıdır. Başlıcası isə, saxlayacağınız cinsi müəyyən edin və arıxanada ancaq bir cins saxlayın. Əgər iki və daha çox cins saxlasanız onlar daha çox mələzləşir ki, belə olan halda etibarlı ana yetişdiricilərindən daimi olaraq ana arılar almaq lazımdır.

Başlanğıc üçün neçə arı ailəsi saxlamaq lazımdır?

*Yeni arıçılığa başlayan adamda həmişə bir sual yaranır;
başlanğıc üçün neçə arı ailəsi əldə etmək lazımdır?*

Yeni başlayan arıçı dörd, dahayaxşısı isə altı ailə əldə etsə yaxşıdır. Bu, o qədər də çox deyil, belə ki, güc çatmalıdır. Arılara qulluq etmək bacarıqları qazandıqca arıxanayı böyütmək perspektivləri görünəcəkdir. Səhvlərdən də heç kim zəmanətli deyil – belə halda yeni arıçı bütün arı ailələrini itirməkdən, məsələn, uğursuz qışlamada daha çox

sığortalanmış olur. Bunu təcrübə ilə əldə etmək daha sadədir, belə deyək ki, iki növdə pətək istifadə etmək və bir-iki ilə özünüzdə toplanmış təcrübə olacaqdır. Onda isə hansı arı cinsini və pətəyi seçmək üçün qərar qəbul edə bilərsiniz. Bu həm də ona görə vacibdir ki, korpus, dib, və digər detallar vahid formada olmalı və biri birini əvəz etməlidir. Ona görə də, arıçılıqla məşğul olmaq qərarına gəldikdə birinci il yeni pətəklər alın ki, sizə 20-30 il qulluq etsin və sonra hissə-hissə aldığınız pətəklərin lazımsız hissələrini harada yerləşdirmək çətinliyi ilə üzləşməyəsini. Əlbəttə, yeni arıçı üçün bal əldə etmək mürəkkəb olsa da, bununla arıcının ailəsinin bal ilə təmin edilməsi ilə yanaşı pətəklər üçün xərclənmiş vəsaitin bir hissəsini də qaytar bilər.

Arıxananın yerləşmə yerinin hazırlanması (qışlamadan sonra arıxananın yeri)

Arıçılıq təsərrüfatının yerləşdirilməsi üçün yeri seçilərkən arıçıların bioloji tələbatı, daha doğrusu arı ailələrinin mikroiklimi və onların normal fəaliyyəti üçün bitkilərin, erkən yazda və sonrakı uzun müddət ərzində bal verən bitkilərin olması nəzərə alınır.

Daha yaxşı olar ki, arıxana mailliyi 50%-ə qədər olan cənub və ya cənub şərq yamaqlarda yerləşdirilsin. Yazda bu yerlərdə qar tez əriyir və günəş şüaları arı ailələrinin inkişafını sürətləndirir. Öz arıxanınızı yerləşdirməkdən ötrü fermadan, kampos çuxurlarından, böyük su tutarlarından, kimyəvi maddələrlə işlənən sahələrdən və yüksək gərginlikli elektrik xətlərindən uzaq yerlər seçin. Həmçinin tövsiyə olunur ki, infeksiya xəstəliklərə yoluxmanın və arı ailələri arasında oğurluğun qarşısını almaq üçün arıxana qonşu arıxanadan 3-4 km məsafədə yerləşdirilsin.

Arıxanayı başqa arıxana arılarının uçuş yolunda yerləşdirmək olmaz. Arıxananın həmçinin, iki tərəfli uçuş istiqamətində, yeni başqa arıxanaya məxsus arıların sizin arıxananın üzərindən uçaraq keçmə istiqamətində də arıxana yerləşdirmək qadağandır. Arıxana yerləşən yerdə təmir işləri aparılır, pətək altlıqları rənglənir, nəzarət pətəkləri üçün çardağ və suvat düzəldilir. Suvatı arıların qışlamadan sonra qoyulması düzgün deyil, belə ki arılar başqa su mənbəyi taparaq suvatdan istifadə etməyə bilərlər.

Arıların qışlamadan çıxarılma müddəti

Arıçılıq mövsümü praktik olaraq, arıxananın qışlamadan çıxarılmasından sonra başlayır. Yazda arı ailələrini qışlama yerlərindən qışlama şəraitindən asılı olaraq müxtəlif vaxtlarda çıxarırlar. Əgər qışlama normal keçibsə, pətəkdə ölmüş arılar azdırsa, arılar sakitdirlərsə və ishal əlaməti yoxdursa, yem ehtiyatı arıların tələbatına cavab verirsə və yemin keyfiyyəti arının tələbatına cavab verirsə arıxananı qışlamadan çıxarmağa tələsmək lazım deyil. Pətəklər havanın temperaturu 12°C olduqda qışlama yerlərindən çıxarılmalıdır. Bu vaxt arını çıxarmaq ona görə yaxşıdır ki, eyni vaxtda tozlu və ballı bitkilər çiçək açır.

O hallarda ki, qışlama zəif yem ehtiyatı ilə və ya şirə balı ilə qarışmış yemlərlə başlayıb, arılar narahatdırlarsa, güclü səs salırlarsa və pətəyin uçuş taxtası və ya ön divar ilə sürünərək onu ishal ilə bulaşdırırlarsa, arıxananı qışlamadan çıxarmağı gecikdirmək lazım deyil. Bu vaxtlar qışlama yerində temperatur 8-10°C təşkil edir, onu tənzimləmək üçün qışlama binasının qapıları gecə açıq saxlanılır. Həmçinin binaya su qablarının içərisində (döşəməyə dağılmamaq üçün) buz və ya qar qoyulur. Yadda saxlamaq lazımdır ki, qışın sonunda arılar səsə və işığa daha həssas olurlar. Qışın sonunda pətəkdə yumurta qoyma başlayır və bu vaxt temperatur 35°C-yə qədər qalxır. Bu temperaturu saxlamaq üçün arılar bal ilə intensiv şəkildə qidalanırlar ki, bu vaxt pətəkdə daha çox kal kütləsi toplaşır.

Ona görə də, kiçik ehtiyatsızlıq onların uçuşa sövq edilməsinə və pətəkdə ishalın artmasına səbəb ola bilər. Yadda saxlamaq lazımdır ki, qışlama binasında çox parla olmayan qırmızı işıqdan istifadə etmək lazımdır. Arıların əlavə şirə ilə yemləndirilməsini də unutmaq lazım deyil. Bunun üçün bir üsul şəkər pudrasını bal ilə qarışdırıb keks hazırlamaqdır. Ancaq əgər sizin arılar güclü şəkildə səs salırlarsa, uçuş qapısına doluşurlarsa, qışlama binasında isə temperaturu 5°C-dən aşağı salmaq mümkün deyilsə, belə olan halda arıxananın harada yerləşməsindən asılı olmayaraq erkən və ya çox erkən çıxarılma haqqında qərar qəbul edilir. Bunu sakit, günəşli gündə, temperatur 0 və ya -1°C olduqda etmək lazımdır.

Həyətyanı kiçik arıxanaların qışlamadan çıxarılması daha çox

erkən və çox erkən həyata keçirilir. Bunu küçədə temperatur 6-8°C olduqda etmək lazımdır. Yazda bəzi günlərdə günortaya yaxın havanın temperaturu 12-14°C-yə qədər yüksəlir ki, belə hallarda arılar intensiv şəkildə uçaraq pətəyi kal kütləsindən təmizləyirlər. Erkən qışlamadan çıxan arılarda inkişaf daha yaxşı olur.

Həmçinin qafqaz və karpət arı cinsləri və bunların məzlələri fevralın sonunda qışlamadan çox tez çıxarma həyata keçirilir.

Arıxananın qışlamadan çıxışa hazırlanması

Qışlamadan çıxarılmazdanqabaq arıxana yerləşən ərazidə arıların təmizləyici uçuşu həyata keçirməsi üçün hazırlıq işləri aparmaq lazımdır. Əgər siz bir ailəni çıxarmaq istəyirsinizsə onda bir ailəni yerləşdirmək üçün qarı təmizləmək olar. Əgər siz bütün arı ailələrini çıxaracaqsınızsa bu halda arıxana yerləşən ərazini tamliqlə təmizləmək lazımdır. Bunun üçün qar daha əvvəldən təmizlənilir. Pətəklər qoyulan yerə kül səpmək lazımdır ki, qar və ya buzun rəngi seçilsin. Həmçinin yerə ruberoid də səpmək olar, belə ki, ruberoidin altında qar və ya buz daha tez əriyir. Həmçinin pətək altlıqlarını da yoxlayıb nizamlamaq lazımdır.

Yadda saxlamaq lazımdır ki, pətək altlığı irəliyə tərəf kiçik mailliliklə elə yerləşdirilir ki, "su pətəkdən axsın" və arılar pətəkdən zibili və ya ölmüş arıları asanlıqla çıxara bilsinlər. Taxta şiti və ya şiferi əvvəlcədən hazırlayıb pətək qoyulacaq yerin qabaq tərəfində qoyun. Arıxanada pətəklərin qabağı boyunca saman və ağac yonqarı da səpmək olar.

Arılar yazda çox zəif olurlar və onlar təmizləmə işlərindən sonra harada isə oturub dincəlməlidirlər. Əgər pətəyin qabağında bir şey olmazsa onlar soyuq torpağa və ya qarın üzərinə oturaçaqlar. Bu, onların ölümünə səbəb olur. Onlar, sadəcə olaraq soyuqlayırlar.

Arıların çıxarılması. Əgər hər şey hazırdırsa arıların qışlama yerindən çıxarmaq olar. Bunu səhər tezdən başlayırlar ki, saat on birə kimi bütün pətəklər çıxarıla bilsin. Belə olduqda arıların təmizləyici uçuşu günü ən isti vaxtına düşür. Əgər arıxana böyükdürsə, pətəklərin çıxarılmasına axşamdan başlamaq lazımdır ki, sabaha yaxın bütün pətəklər çıxarılsın. Pətəyin uçuş yolları bağlandırdan sonra onu iki nəfər

götürməlidir. Pətəyi xərəyin və ya başqa münasib alətin üzərində uçuş yolları geriyyə olmaqla aparmaq lazımdır. Pətəyi daşıyan zaman ehtiyatlı olmaq lazımdır ki, artıq toxunma və silkələnmə olmasın. Pətəklər əvvəlcədən hazırlanmış altlıqların üzərinə qoyulur. Pətəklərin uçuş yolları bütün pətəklər çıxarıldıqdan və arılar sakitləşdikdən sonra açılmalıdır. Sakitləşmə pətəyi dinləməklə təyin edilir. Heç və az əhəmiyyətli deyil ki, pətək açılmamışdan qabaq suvat quraşdırılmalıdır ki, ilk çıxan arını suvata dadandırmaq olsun. Sonra əgər arıxananın əhatəsi kifayətdirsə və bütün normalara cavab verirsə pətəklərin uçuş yolları açılır. Əgər pətəklər çox yaxın yerləşdirilmişdirsə onda pətəklərin uçuş yolları bir pətəkdən bir açılır ki, təmizlik aparan arılar azmasınlar. Bu səbəbdən bəzi ailələr güclənir, bəziləri isə zəifləyir. Uçuş yolları açılır və arılar təmizləmə fəaliyyətinə başlayırlar.

Arıların dövrə uçuşunun müşahidə edilməsi

Arıların birinci uçuşu (dövrə uçuşu) arıçılıqda çox vacib məqamdır. Arılar uçuşa başladığıda arıçı arıxanada olmalı və arıların davranışını diqqətlə izləməlidir. Əgər arıxanada arılar 8-12 metr ara məsafəsi ilə qoyulsa ətrafda ağac və kollar bitir, arılar normal uçuş dövrəyə girir və başqa ailəyə qayıtmırlar. Arıxana ağac və kollar olmayan açıq sahədə yerləşdikdə, arı ailələri arasında 2-4 metr məsafə olduqda və pətəklərin hamısı qırmızı, qəhvəyi və ya buna bənzər rəngdə rəngləndikdə arılar arasında güclü çəşqinlik baş verir. Arılar bir pətəyə doluşurlar, başqaları isə boşalır. Çoxlu ana arılar ölürlər. Ona görə də böyük arıxanalarda pətəklərin hamısının uçuş yollarını eyni zamanda açmaq düzgün deyil. İlk növbədə qışlama yerindən hansı pətək çıxarılmışdırsa, onun uçuş yolu açılır. Bu vaxta kimi digərləri sakitləşir və qarışıqlıq düşür. Əgər pətəklər daşınan zaman narahatçılıq olmuşdursa, onların uçuş yollarını açmadan sakitləşənə qədər gözləmək lazımdır. Əks halda arıların başqa pətəklərə uçması baş verir. Dövrə uçuşu üçün pətəklərin uçuş yollarını bir pətəkdən bir açılır. Arı ailəsinin dövrə uçuşu anında pətəyin uçuş yolları (xüsusən üst tərəf) tam açıq olmalıdır. İlk partiya dövrə uçuşunu başa vurduqdan sonra digər pətəklərdə də uçuş yolu açılaraq bütün ailələrə uçuş üçün

imkan yaradılır. Dövrə uçuşunun köməyi ilə arı ailəsinin vəziyyətini qiymətləndirmək olar – ailə salamatdır, yoxsa yox, güclüdür, ortadır və ya zəifdir, ana arı vardır yoxsa anasızdır və s. Dövrə uçuşunun əsas məqsədi qışlama dövründə arının düz bağırsağında toplanmış ekskrementlərin kənarlaşmasından ibarətdir. Uğurlu qışlama keçirmiş arılar enerjili uçurlar. Arılar pətək ətrafında dostcasına böyük dairədə dövrə vurub, boşalmış bağırsaqla pətəyə qayıdırlar. Belə ailə dövrə uçuşundan sonra dərhal işə başlayırlar; onlar yuvanı zibildən və ölmüş arılardan təmizləyir, əgər ətrafda şirə varsa pətəyə şirə və tozcuq gətirirlər. Əgər arıların qarını şişkinləşmiş vəziyyətdə olmaqla uçuş taxtasının üzərində zəif-zəif gəzirlətsə, havaya qalxa bilmirlərsə və bu zaman taxtanı bulaşdırırlarsa, demək arıda infeksiya xəstəlik var və ya ishaldan əziyyət çəkirlər. Belə ailənin dövrə uçuşu gec başa çatır, arılar ünsiyyətsiz və yavaş-yavaş uçurlar və ekskrementlərdən çətinliklə azad olurlar. Əgər başqa ailələrdə dövrə uçuşu başa çatdığı və bütün arıların pətəyə qayıtdığı halda arıların bir hissəsi pətəyin divarı və ya uçuş taxtası ilə nizamsız sürünürsə, qalan hissəsi isə zəif-zəif uçurlarsa, belə nəticəyə gəlinir ki, bu ailədə ana arı yoxdur və ya ailə qeyri-sağlamdır. Dövrə uçuşundan sonra ailədə narahat səs-küy başlayır. Anasız ailənin arılarının uçuşu qeyri-hamar olmaqla çox davam edir və dövrə olaraq baş verir. Belə ailələrə ilk növbədə baxırlar ki, onlara tez köməklik olunsun.

Əgər arılar uçuş yolunun yanında sürünürsə, uça bilmir və qanadlarını çırpırlarsa, gənə ilə yoluxmaya ehtimal vardır. Əgər arı uça bilməyərək taqətsiz halda uçuş taxtasının üzərinə düşürsə, bu, o deməkdir ki, ailə acdır. Dövrə uçuşundan sonra uçuş yolunu 4 sm-ə qədər, zəif ailələrdə isə bir arı yerləşən ölçüyə qədər daraltmaq lazımdır. Bu pətəyin daxilindəki istiliyin qorunması və mümkün olan oğurluğun qarşısının alınması üçündür. Elə hal olur ki, arıların hamısı eyni vaxtda dövrə uçuşuna çıxmırlar. Belə halda pətəyi dinləmək lazımdır. Əgər arıların hamısı bərabər tərzdə səslənirlərsə, deməli qışıqlama yaxşı keçirib və dövrə uçuşuna tələsmək lazım deyil. Əgər arıxana kiçikdirsə, onda pətəklər açıq saxlanılır və arılar istədikləri vaxt uçurlar. Əgər arıxana böyükdürsə ailəni dövrə uçuşuna tələsdirmək lazımdır, bunun üçün isə uçuş yolu geniş açılır, pətəyin qapağı götürülür, pətəyə vurmaqla arılar narahat edilir və s. Bütün bu tədbirlərin hamısı təşkilatlılığı artırmaq üçündür. Əgər arılar bu işlərə gec reaksiya verir və ya heç reaksi-

ya vermirlərsə, tez pətəyə baxmaq lazımdır. Ola bilər ki, ailə zəifləyib, hər-hansı xəstəliyə yoluxub, acdır və ya ölüb. Əgər ailə tam ölübsə, pətək arıxanadan kənarlaşdırılır və arıların ona tərəf uçmasına imkan verilmir. Əgər ailə zəifdirsə, uçuş yolu bir arı keçənə qədər daraldılır. Adətən zəif ailələr arıxanada az olurlar, ona görə də, hətta hava münasib olmasa belə, tez bu ailələrə baxmaq lazımdır. Xarab olmuş şanlar çıxarılır, pətək təmizlənir, isidilir və ya yenisi ilə dəyişdirilir.

Arı ailəsinə baxmaq texnikası

Ailəyə baxmazdan qabaq körüyü yandırmaq lazımdır. Bunun üçün körüyün silindrik korpusuna əvvəlcə xırda qamqalaq qoyularaq yandırılır. Qamqalaq yanaraq kömürləşdikdə üzərinə ağac parçaları qoyulur, körük sıxılaraq hava vurulur və yanmaya kömək olunur. Ağac parçaları da alışdıqdan sonrakömür tam doldurulur. Yanmanı zəiflətmək üçün körük yerə yanı üstə qoyulur. Yanmanı sürətləndirmək üçün köründən istifadə olunur. Yaxşı doldurulmuş körüyə hava vurduqca qalın tüstü buraxır (ttüstü ilə birlikdə qığılcımlar uçmamalıdır). İstifadə arası fasilələrdə körüyün taxta hissəsindəki qarmaq vasitəsilə yeşiyin divarında asılır.

Arı ailəsinə baxdıqdapətəyin uçuş yolunun qabağında durmaq olmaz, çünki bu arıların uçub getməsinə və pətəyə qayıtmasına mane olaraq onları qıcıqlandırır. Baxarkən pətəyin yan tərəfindən, daha çox gün düşən tərəfdən durmaq lazımdır. Belə halda günəş pətəkdən çıxarılmış çərçivənin üzərinə düşəcək və yuvaların içi yaxşı görünəcək. Ailəyə baxmaq üçün ilk növbədə pətəyin qapağı götürülür. Daha münasibdir ki, qapaq baxılan pətəyin arxa divarına söykənərək yerləşdirilsin. Sonra üst döşək götürülərək qapağın üzərinə qoyulur. Pətəyin üst qapağını və isidici yastığı götürdükdən sonra pətəyin tavanını (kətan parça və ya taxta)azca açaraq çərçivənin yuxarı hissəsindəki arıları qovmaq üçün bir neçə dəfə tüstü buraxırlar. Əgər arılar çox hirsli və qıcıqlanmış vəziyyətdədirlərsə və ya pis hava şəraitində arıya baxılırsa bu zaman pətəyin uçuş yolundan bir neçə dəfə tüstü vurulur. 30-40 saniyədən sonra arıya adi qaydada baxılır. Baxmağa başlayanda bütün çərçivələri deyil, qabaqca 2-3 çərçivəni açırlar. İlk çərçivələr baxıldıqdan sonra yerinə qoyulur, üzəri kətanla və ya taxta örtüklə örtülür və sonra digər çərçivələrə baxılır. Baxılan çərçivələr pətəyin üzərində mümkün qədər vertikal saxlanılır. Belə olan halda ana arı

və ya işçi arılar çərçivədən qoparlarsa pətəyə düşürlər, yerə düşsələr onlar taptalana bilirlər. Çərçivələr pətəyin üzərində horizontal vəziyyətdə saxlandıqda, xüsusən isti havada, təzə şanlar qopub düşə və ya şanlardakı maye nektar aşağıya doğru axa bilər. Belə halda bəzən möhürlənmişşanlar da çərçivədən qopur. Çərçivələri pətəkdən çıxarmaq o zaman asan olur ki, hər tərəfdə 3-4 sm boş yer olsun. Bu boşluğu yaratmaq üçün yan isidicini və əlavə taxtanı götürmək lazımdır. Sonra baxılacaq çərçivə yaranmış boşluğa itələnir və pətəkdən çıxarılır. Əgər pətək çərçivələrlə tam doludursa iskanə ilə çərçivələr aralanır, bir neçə çərçivə çəxarılaraq müvəqqəti olaraq daşınan pətəyə qoyulur. Pətəyə baxdıqdan sonra bu çərçivələr geriye qaytarılır.

Əgər ananı axtarmaq tələb olunursatüstüləndirmək lazımdır ki, arılar narahat olmasınlar və çətçivədən çıxmasınlar. Belə olan halda bütün çərçivələrdə ardıcıl baxılır. Daha çox ana arı yeni sürfələr qoyulmuş çərçivələrdətapılır. Lazım olduqda bir neçə çərçivə arılarla birlikdə pətəkdən şıxarılaraq müvəqqəti saxlama yeşiyinə qoyulur. Baxışın və pətəyin yığılması yekunlaşdıqda bu cür çərçivədəki arılar diafraqma ilə sonuncu çərçivənin arasına çırpılır. Bunun üçün götürülmüş çərçivə hər iki çiyindən tutularaq yüngülcə silkələnir. Çərçivədə qalmış tək-tək arılar şotka, süpürgəcik və ya qaz lələyi ilə süpürülərək pətəyə salınır. Üzərində ana arı olan çərçivəni silkələmək olmaz, çünki ana sürfəsini və digər sürfələri zədələyə bilər. Bu cür çərçivədən arını şotka və kiçik süpürgə ilə süpürərək götürmək lazımdır. İşin asanlaşdırılması üçün arıları qıcıqlandıran işləri (onların tavan örtüyündən, çərçivələrdən və bölgü taxtasından silkələmək və s.) baxışın sonunda yerinə yetirmək lazımdır. Arıları artıq olaraq aıcıqlandırmamaq üçün pətəyi açdıqda bütün işləri 9artıq çərçivələrin götürülməsi, əlavə şan qoyma, yem ehtiyatı yaratma və s.) yerinə yetirmək lazımdır.

Arılara ötəri (sürətli) baxılması

Arıların təmizləyici dövrə uçuşu başa çatdıqdan sonra pətəyi tam açmadan ötəri baxış həyata keçirilir. Baxışın məqsədi:

- Ailədə ananın olmasına əmin olmaq
- Yemin olub-olmamasını yoxlamaq
- Ailənin gücünə baxmaq
- İshalın olub-olmamasını yoxlamaq.
- Pətəyin nəmlik və rütubətlik vəziyyətini yoxlamaq.

İlk bahar dövrə uçuşunun vəziyyətinə görə arıçı hansı ailəyə daha çox diqqət yetirməli olduğunu müəyyən edir. Ötəri baxış da oradan başlayır. Bütün bu tədbirləri pətəyi açmadan da etmək olar. Pətəkdəki kənar çərçivələrin ilk bahar yoxlamasında (+14°C-dən yuxarı) bal ilə dolu olması ailənin qida ehtiyatının kifayət qədər olduğunu göstərir. Bunun üçün çərçivə iskanə ilə azca tərpədilir. Əgər qışlama üçün hər ailəyə kifayət qədər – 15-18 kq bal saxlanmışsa, narahatçılığa əsas yoxdur, belə ki, ailə qış mövsümündə ayda 1-1,5 kq bal istifadə edir (ancaq 100% əminlik lazımdır ki, bal qəndləşməyib). Yem olmadığı halda pətəyə bir hissəsi açılmış ballı çərçivə qoyulur. Əgər ehtiyat yem yoxdursa mərkəzdənqaçma üsulu ilə hazırlanmış şəkər siropu istifadə edilir. Ailənin gücü örtülmüş şanların sayı ilə ölçülür. Adətən qışlamadan sonra güclü ailələrdə arılar 7 və daha çox, zəif ailələr isə 3-ə qədər şanda toplanır. Bunun təyin edilməsi üçün örtüyü pətəyin yan divarından azca aralayıb baxmaq lazımdır. İshal olan arıları da kənar çərçivələrə diafraqmaya baxmaqla aşkar etmək olar. Orada əhəmiyyətli dərəcədə kalın olması arılarda ishalın əlaməti kimi qəbul edilir.

Pətəkdə nəmliyin və rütubətin çox olması pətəyin divarlarında əmələ gələn su damcılarının və ölmüş arılarda kif örtüyünün olması ilə təyin edilir. Nəmlik aşkar olunduqda dərhal istilik yastıqlarını götürmək lazımdır. Kiflənmiş və kal ilə bulaşmış çərçivələri yenisi ilə dəyişirlər. Anası ailənin əlaməti isə ayrı-ayrı narahat arılar tərəfindən uğultu səsinin çıxarılmasıdır. Pətəyə bayırdan da qulaq asdıqda bunu aşkar etmək olar.

Ailədə ananın olmasının şübhəsiz sübutu şanlarda sürfələrin olmasıdır. Bunu aşkar etmək üçün pətəyi tam açmaq lazım deyil - isidici yastığın altında arılar daha çox toplaşan hissədə əl ilə yoxladıqda istilik hiss olunur. Əl ilə istiliyin hiss olunması sürfələrin, eyni zamanda ananın olmasının əlamətidir. Anasız ailələrdə ana ilə təminat ayrı nukleuslarda mayalanmış anaların saxlanması hesabına həyata keçirilir. İlk bahar dövrə uçuşundan sonra pətəkölmüş arılardan tamamilə və ya hissə-hissə təmizlənilir (pətəyin konstruksiyasından və hava şəraitindən asılı olaraq). Ölmüş arıların təmizlənməsini gecikdirmək lazım deyil, çünki bu halda arılar içəridə çox məşğul olur və ölmüş arılar çürüdükcə pətəyin mikroiqlimini korlayır. Pətəyin konstruksiyası dib hissəsi çıxarılan formada hazırlanmışsa asanlıqla təmizləmək olur. Bunu üçün diblik çıxarılır və onun yerinə müvəqqəti olaraq təmizi qo-

yulur. Sonra ölmüş arılar başqa yeşiyə, ləyənə və s. toplanır. Sonda diblik iskanə və xüsusi şotka ilə qaşınaraq təmizlənilir, qaz lampası və ya zəif qələvi məhlulu ilə dezinfeksiya edilir, qurudularaq yerinə qoyulur. Əgər dibliyin təmizlənməsi üçün çox vaxt tələb olunursa bunu başqa vaxt etmək, pətəyin altlığına isə müvəqqəti olaraq başqa diblik qoymaq lazımdır. Əgər pətəyin altı çıxarılan deyilsə bunu "Γ" asında qarmaqla uçuş dəliyindən etmək lazımdır. Bu yolla təmizləməni tam aparmaq mümkün olmadığı üçün son təmizləmə işləri yekun yaz baxışında həyata keçirilir. Arıxanaya sürətli baxışdan başqa günəşli və küləksiz hissədə suvat düzəltmək lazımdır. Beləliklə sürətli baxış zamanı zəif ailələr qeyd edilir və havanın temperaturu kölgədə müsbət 14°C olduqda tam baxış həyata keçirilir.

Uğursuz qışlanmış ailələrə yardımın göstərilməsi

Yaz dövründə arıçılar zəif ailələrə kömək etməlidirlər. Bir qayda olaraq bu ailələrdə sürfələr və işçi arılar az olur. Bu ailələr ölə bilər, inkişafdan qalar və ya əmtəlik bal verə bilməzlər.

Hansı arı ailələri əlverişsiz hesab olunur? İlk növbədə - **anasız ailələr**, məhsuldar və işçi arıların az olduğu ailələrdir.

Gəlin belə bir suala baxaq, ana arı olmayan ailəni necə bərpa etmək olar. Bəzən ana arının itirilməsi ailədə qışlamadan əvvəl və ya sonra baş verir. Əgər həmin ailəyə yeni məhsuldar ana arı verilməsə həmin ailə məhv ola bilər. Qoca arılar ölür, yeniləri isə doğulmurlar. Bucür ailələrə yeni ana arının digər ailədən bir günlük sürfə ilə birlikdə köçürülməsi, effektiv hesab olunur. Birincisi yazın əvvəllərində

ailələrdə erkək arı olmur və ana arı mayalanmamış ola bilər. Belə halda ana arı məhv ola bilər və ya mayalanmamış yumurtalar qoyar ki, bunlardan da erkək arılar çıxar. İkincisi isə erkək arılar olsa belə ailədə ana sürfəsinin qoyulması və yumurta qoymaya başlayana qədər 28-30 gün keçər. Cavan arıların çıxmasına qədər təqribən 50 gün keçir. Bu vaxt ərzində ailə o qədər zəifləyər ki, sərbəst işləyə bilməz.

Mayalanmış ananı ehtiyat analardan götürmək olar. Ona görə də hər arıçıda ehtiyat hazırlanmış ana arı olmalıdır.

Ehtiyat ana - bu 3-4 çərçivədəki ailə olmaqla əsas ailədən nazik arakəsmə ilə ("lejak" pətəklərdə) və ya 3-4 bölmədən ibarət, ayrı-ayrı uçuş yolları olmaqla xüsusi hazırlanmış pətəklərdə saxlanılır.

Ailəyə yeni ana arı qoymazdan qabaq əmin olmaq lazımdır ki, ailədə həqiqətən də ana arı yoxdur. Əgər ana arı azmüddət (2 həftədən az) ərzində məhv olubsa, onda onun sürfəsində dəşikli ana məməsi inkişaf edəcək və bun kəsib götürmək lazımdır, əks halda yeni qoyulan ana qəbul edilməyəcək. Belə hal da olur ki, ailədə sürfələr yoxdur, ancaq ailə özünü sakit aparır. Bu, onu göstərir ki, ailədə ana arı vardır, ancaq yumurta qoymur. Vəziyyəti aydınlaşdırmaq üçün ailəyə bir günlük yumurta və sürfəli şan qoymaq lazımdır. Əgər 2-3 gündən sonra ailədə dəşikli ana məməsi yaranmasa, deməli, ailədə ana vardır. Onu tapıb kənarlaşdırdıqdan sonra ailəyə yeni ana qoyula bilər. Həmçinin nəzərə almaq lazımdır ki, erkən yazda zülal tərkibli qida (çiçək tozu) az olduqda və ya ailə həddindən artıq genişləndirilmiş olduqda yaxşı ana yumurta qoymur. Elə hal da olur ki, ailədə bir-iki beçəyə bənzər ana məməsi olur, ancaq ana arı da yumurta qoyur. Bu onu sübut edir ki, işçi arılar ana arıda fizioloji və ya anatomik qüsurları hiss edir və onu dəyişdirmək istəyir. Əgər ailə yaxşı inkişaf edirsə və sürfələr yaxşı vəziyyətdədirsə, ana dəyişdirilməyə də bilər.

Erkən yazda ananı dəyişdirmək, xüsusən qışlamayı bu ailədə keçirmişsə asan olur (əgər ailə erkək arı ailəsinə çevrilməmişsə). Bunun üçün Titov qəfəsi və ya böyük ana qapağı istifadə edilir.

Yaxşı olar ki, ana ona xidmət edən işçi arılarla birlikdə bir və ya iki çərçivədə köçürülsün. Bunun üçün çərçivənin üst hissəsinə bir-iki dəfə tüstü buraxmaq lazımdır. Erkən yazda anasız arıları xilas etmək üçün bu cür tədbirlər görülür.

Yuvarın isidilməsi və arıların yemləndirilməsi

Məlumdur ki, yay dövründə arıların ömrü bir aya yaxın davam edir. Həmçinin qışlamadan çıxarıldıqda arıların ömrü 6-7 ayı ötür. Bu cür arıların orqanizmi çox zəifləyir, ancaq buna baxmayaraq onlar bütöv ay ərzində sürfəni yetişdirməli və qızdırmalı, çiçək tozu və nektar toplamaq üçün uçmalıdırlar. Pətəkdən qışlamış qoca arıların yaz dövründə cavan arılarla dəyişilməsi 30 günə yaxın davam edir. Yazda qışlamış arılar nəqədər tez məhv olsalar, həmin ailə bir o qədər tez zəifləyər. Yaz dövrünün əvvəllərində arıçılar arı ailələrinin inkişafı üçün əlverişli şərtlər yaratmalıdırlar. Bu cür şərtlərə ilk olaraq arıların lazımı qədər yemlə təmin etmək, pətəkdə istiliyin qorunması və sanitariya qaydalarına əməl etmək aiddir. Yaz aylarında pətəkdə 2-3 kiloqram balın olmasını və arıçılar tərəfindən söyüd, ağcaqayın və digər bitkilərin çiçək açmasına qədər bunun kifayət etdiyini normal hesab etmək olmaz. Bu cür pətəklərdə arılar ac olmaqla ya heç məhsuldarlıq göstərmirlər, ya da çox az miqdarda məhsul toplayır və pətəklər ümumilikdə iqtisadi itkili olurlar.

Çiçək tozu arıların çoxalmasında, eləcə də yetişməsində zülal yem olaraq az rol oynamır. Pətəkdə ehtiyat balın olmasına baxmayaraq, çiçək tozu olmadan ailə inkişaf edə bilməz. Bu səbəbdəndə arıçının yaz aylarında ehtiyat çiçək tozu çərçivələri olmalıdır. Hesabı yalnız arıların yaz aylarında çiçəklərdən gətirəcəkləri çiçək tozu ilə götürmək olmaz, çünki qışlamadan qaldıqdan sonra havaların pis keçməsi arıların uçmamasına səbəb ola bilər, bu üzdəndə çiçək tozunun gətirilməsi bitər və pətəkdə arı ailəsinin inkişafı dayanar. Çiçək tozu çərçivələrinin tədarükünə əvvəlki ilin yayından başlamaq lazımdır.

Bol bal ehtiyatının əhəmiyyəti. Qabaqcıl arıçıların təcrübəsi göstərir ki, bol bal əldə etmənin səbəbi, yaxşı qulluqdan əlavə, yaz dövründə arıları kifayət qədər bal və çiçək tozu ilə təmin etməkdir. Yazın əvvəllərində pətəkdə 10-12 kq bal olarsa, hava şəraitindən və digər qatqılardan asılı olmadan, bütün yaz üçün yeni arıların yetişdirilməsinə kifayət edəcəkdir. Yem azlığı ilə üzləşdikdə, arılar çox sayda sürfələr yemləyə bilmir, ailələrin yetişməsi gecikir və məhsuldarlıq azalır.

Böyük yem ehtiyatı yazda arı ailələrinin yaxşı inkişafını təmin edir, inkişaf etmiş ailə isə daha çox bal toplayır. Bunlar yeni arıların keyfiyyətinə də təsir edir. Az yemlə yetişdirilən arılar az çəkili, daha zəif və

az nektar yükü ilə uçmağa qadir olurlar. Bəzi arıçılar hesab edirlər ki, payızda pətəklərdə az olan balı yazda bal və şəkər tozu ilə əvəz etmək olar. Çoxsaylı təcrübələr göstərir ki, bu cür yemləmə şanlarda ümumi bal ehtiyatını qış-yaz dövrü üçün əvəz edə bilməz. Yazda pətəklərdə kifayət qədər bal olması üçün, şimali MDB vilayətlərində 22kq, cənubi və mərkəzi vilayətlərdə isə 20kq olaraq keçən ildən arı ailələrindən yığılan baldan tədarük edirlər. Payız və qışda arılar 8-12 kq bal sərf edirlər, yaz üçün isə 10-12 kq qalır, hansı ki, ilk yaz yığımına kimi bu ehtiyat arılara kifayət edir.

Pətəkdə istilik rejimi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Birincisi, qışlamış arıların daha uzun ömürlü olması üçün. İkincisi, arı ailələrinin inkişaf şəraitinin yaxşılaşdırılması üçün. Yaz vaxtlarında tez-tez soyuqların qayıtması müşahidə olunur, bu da arılara yuvada istiliyin qorunması üçün çox güc və enerji sərf etməyə məcbur edir, bunun davamı olaraq qışlamış qoca arılar ölür və ailə çox zəifləyir.

Arı ailələrinin gücünü və onların yaxşı inkişaf etməsini qorumaq üçün yazda yuvanı isitmək lazımdır. Bu məqsədlə yan və üst yastıqlardan və ya döşəklərdən istifadə olunur. Daha effektiv isidilmə üçün kağızdan da istifadə etmək olar. Bir neçəqəzətdən tikilmiş örtük də yaxşı nəticə verir, hansı ki, istilik yastığının və ya döşəyin altına yerləşdirilir və pətəkdə havalar isinənədək saxlanılır.

Anasız ailələrə kömək

Anasız arı ailəsini arıxanada saxlamaq olmaz. Onlar tez-tez digər ailələr tərəfindən hücumla məruz qalırlar və bu da pətəkdə bəzi xəstəliklərin yayılmasına səbəb olur. Əgər arıxanada ayrı nukleusda ana ehtiyatı varsa ana arı anasız pətəyə yerləşdirilir və ya nukleus anasız ailə ilə birləşdirilir. Ana arı olmayan ailə güclüdirsə, ona arısız bir ana və sürfə olan çərçivə verilir, həmin nukleusu isə digər arılar olan nukleusa birləşdirərək yeni ailə yaradılır. Ana arını ailəyə verilərkən əvvəlcə ana qəfəsinə salınır, sonra isə pətəkdə iki çərçivə arasına yerləşdirilir. Növbəti gün ailəyə baxırlar, əgər ona mehriban yanaşırlarsa o zaman qəfəsdən buraxılır. Yeni ana arını şanın üzərində qalpaqla örtüb növbəti gün də buraxmaq olar. Anasız zəif ailəni bərpa etdikdə onu ana arısı olan nukleusa birləşdirirlər. Bunu aşağıdakı kimi edirlər: anasız ailədəki şanları üzərindəki arılarla birlikdə an arı olan nukleusa keçirirlər. Ananı bu vəziyyətdə qəfəs və ya qalpaq altına salırlar. Nuk-

leus çərçivəsini ailədən arakəsmə taxta (diafraqma) ilə ayırırlar. Bu halda anasız ailənin arıları nukleusun çərçivələrinə keçir, yuva isə arı ilə örtülməyən şanların çıxarılması hesabına balacalaşdırılır. Anasız arı ailəsinin bərpası ilə axşamüstü arılar uçuşdan qayıtdıqdan sonra məşğul olmaq lazımdır. Arılar arasında münafiqənin qarşısını almaq üçün hər iki ailəyə bir neçə damcı nanə və ya cirə ilə eyni qoxu verilir.

Altılıqların təmizlənməsi

Qışlama dövründə pətəyin dibində ölmüş arılar toplanır və qışlamadan çıxaran kimi arılar bunları təmizləməyə başlayırlar. Bu halda çoxlu işçi arı nektar toplamaqdan qalaraq sanitar təmizlik ilə məşğul olurlar. Arıçı qışlamadan çıxmış pətəklərin təmizlənməsində arılara kömək etməlidir. Əgər dibliklər çıxarıldırsa onlar təmizlənməmiş və dezinfeksiya edilmiş yenisi ilə əvəz olunur. Ölmüş arıları ayrı yeşiyə toplayıb sonra yandıraraq basdırmaq lazımdır. Dibliklər isgənə ilə təmizlənilir, dezinfeksiya edici məhlulla yuyulur və lehimləmə lampası ilə yandırılır. Əgər dibliklər çıxarılan deyilsə, ölmüş arılar məftil ilə təmizlənilib, ümumi sanitar təmizlik isə pətəklərin ümumi yaz baxışı vaxtı aparılır. Nə qədər ehtiyatla davranılsa da bu cür təmizləmə pətəyin soyumasına və arıların narahatçılığına səbəb olur. Ona görə də sadə üsul təklif edirik, hərçənd ki, bu yeni deyil. Payızın sonunda, belə ki, arıları hələ ki, narahat etmək mümkündür yeşiyə dibliyin ölçüsündən bir qədər kiçik kağız qoyulur. Yazda arıların ilk dövrə uçuşundan sonrakı ölmüş arılar və toplanmış mumla birlikdə götürülür, ölmüş arılar yandırılır, mum isə əridilir. Bu halda pətəyin dibi təmizlənilir, və arıları başqa pətəyə keçirənə kimi onu dəyişdirməyə və ya təmizləməyə ehtiyac qalmır. Bu əməliyyata az vaxt sərf olunur, ancaq əhəmiyyəti böyükdür.

Uçuş yolu bütün ön divar boyu olan pətəklərdə əlavə kəsim aparmağa ehtiyac yoxdur, çünki kağızı uçuş yolundan çıxarmaq olar.

Arı ailələrinin əsas yaz yoxlanması

Qışlamadan arıları çıxardıqdan və sürətli (çevik) baxışdan sonra arıçı öz arıxanasındakı arılara əsas baxışı keçirməlidir. Əsas baxış havanın temperaturu kölgədə 14 dərəcə isti olduqda, sakit və küləksiz havada aparılır. Əsas baxışda arıçı müəyyən etməlidir:

- Pətəkdəki ana arının olmasını və onun keyfiyyətini.
- Ailənin yem ehtiyatını.
- Sürfələrin olmasını
- Sürfələrə qulluq etmək üçün kifayət qədər işçi arının olmasını

Əsas yoxlanış zamanı köhnə və xarab olmuş şanlar pətəkdən çıxarılır, lazım olduqda ailənin kiçildilməsi və yem ehtiyatının normaya çatdırılması təmin eidir. Normal hava şəraiti yetişən kimi arıçı pətəklərin təmizlənməsini və dezinfeksiyasını həyata keçirir.

Yaz yoxlanışı cədvəli. Yaz yoxlanışının nəticələri aşağıdakı məlumatları əks etdirən cədvəldə qeyd edilir.

1. Ailənin nömrəsi
2. Ailənin gücü
3. Pətəkdəki çərçivələrin miqdarı
4. Sürfəli çərçivələrin miqdarı
5. Ailədə balın miqdarı
6. Ananın yaşı
7. Ailəni qışlaması necə keçmişdir?

Yaz yoxlanışının gedişində rast gəlinən çatışmazlıqlar arıçıya vəziyyəti qiymətləndirməyə və növbəti addımları planlaşdırmağa imkan verir.

Ananın olması və onun keyfiyyəti. Ananın mövcudluğunu arıçı şanlarda bütün yaşlarda olan sürfənin olması ilə təyin edir. Belə ki, yoxlanış vaxtı bu, bütün ailələrdə olmalıdır.

Ananın keyfiyyəti isə sürfələrin miqdarı və onun yerləşməsi ilə təyin edilir. Qışlamadan uğurla çıxmış güclü ananın əsas əlaməti şanda bütün yuvaların arada boş yuva buraxılmadan doldurulmasıdır. Əgər şanlarda bir qədər qabarıq sürfələrə (erkək sürfə) rast gəlinirsə, deməli ana mayalanmamış anadır və ya erkək arı sürfəlidir. Yaz yoxlanışı zamanı bəzən arıçı bu cür anormalıqla qarşılaşır: cavan sürfələrin və yumurtaların və möhürlü sürfələrin olması - bu yaz baxışına **8-12 gün qalmış ananın ölməsini** və işçi arılar tərəfindən yeni ana sürfəsinin yetişdirilməsini göstərir. Bəzən arıçı görür ki, ana sürfəsindən ana çıxmışdır və onun sonunda dəyirmi dəlik vardır. Belə halda arı ailəsində sürfə olmaya bilər. Belə halda ailədə ana **baxışdan 22 gün əvvəl ölmüşdür**, işçi arılar yeni ana sürfəsi yetişdirmişlər, ana isə baxılan gün

artıq çıxmışdır. Bu halda ailə anasız hesab olunur, çünki yeni çıxmış ana mayalanma uçuşu edə bilməyəcək və erkək arı yoxdur. **Qışlamadan çıxmış və erkən yazda hazırlanmış (bu vaxt təbiətdə nektar az olur) analar az məhsuldar hesab olunurlar.** Belə halda ailələr biri-biri ilə və yanaşınukleuslarla birləşdirilir.

Ailədə möhürlü embrion yoxdur, ancaq diqqətlə baxdıqda arıçı çərçivələrin birində azca yumurta və sürfə görünür. Bu onu göstərir ki **ana qışlama dövründə- 35 gün öncə ölmüşdür**, mayalanmamış ana isə erkək arı yumurtaları qoymuşdur. Arıçı ilk sürfənin möhürlənməsini gözləyir, əgər donqar sürfə inkişaf edirsə onu kəsir və **bu ailə ilə anasız ailə kimi davranır.** Ailənin gücü arı ilə tam örtülmüş çərçivələrin sayı ilə müəyyən edilir. Yazda kiçildilmiş arı ailəsində hər çərçivə aralığı tam dolu olduğu halda 200-330 q arı tutur.

Güclü ailə yaz yoxlanışında 7 və çox, orta güclü -6, zəif isə 4 çərçivə aralığına malik olur. Çərçivə aralıqlarının miqdarı ilin digər vaxtlarında başqa cür olur. Yazda o ailə yaxşı inkişaf edir ki, minimum 6 aralıq arı ilə dolu olsun ki, bu halda ailədə 1,6 kq arı olur. Bu cür ailədə yüksək temperatur (30-35 dərəcə) saxlanılır və işçi arılar yaxşı inkişaf edərək erkən yazda nektar və çiçək tozu toplamağa uçurlar. Zəif ailədə optimal temperatur qorunmur, işçi arılar sürfələri qidalandıra bilmir, nəticədə isə bu ailə yazda zəif inkişaf edir, kifayət qədər nektarvtoplaya bilmir və xəstəliklərə yoluxurlar. Belə halda arıçı arı yastıqları, saman döşəklər və arılara və arıçılıq məhsullarına ziyan verməyən başqa materiallardan istifadə edirlər. İstilik materialları yandan və üstədən qoyulur. Orta güclü ailəyə bir tərəfdən yastıq qoymaq, pətəyin digər tərəfini isə cənuba tərəf çevirmək kifayətdir. Zəif ailə uçuş yolunun qarşısına yerləşdirilərək hər iki tərəfdən qızdırıcı materiallar qoyulur ki, bu halda başqa ailədən olan oğru arılardan mühafizə təmin edilir.

Aktiv dövrün əvvəlində havalər yenidən soyuqlaşarsa pətəyin daxilində fərdi suvatlar qoyulur. Bu olmadıqda arılar məcbur olur ki, çaylardan, gölməçələrdən və su tutarlarından pətəyə su gətirsinlər. Soyuq su ilə təmasda onlar donaraq ölə bilərlər. Belə havada arıxanadakı ümumi suvat da eyni neqativ təsirə malikdir.

Arıçı zəif ailəni daha yaxşı ana arı ilə gücləndirməlidir. Ailənin gücləndirilməsi iki yolla edilir: 1) pətəyə bir və ya iki möhürlənmiş embrionlarla dolu çərçivənin gətirilməsi 2) İsti yay günlərində güclü

ailənin yerinin zəif ailə ilə dəyişdirilməsi. Belə halda arılar dəyişdirilən gün ana arı qəfəsə yerləşdirilir.

Əgər ailə ananın zəif olması hesabına zəifləmişsə, onda gücləndirmə tədbirləri nəticə vermir və ananı dəyişdirmək lazımdır. Arıçı tərəfindən ailənin kiçildilməsi, yemləmə və qulluğun yaxşılaşdırılması ailədə yeni nəslin yetişdirilməsinə şərait yaradır.

Yuvanın təmizlənməsi və pətəyin dezinfeksiyası. Pətəklərin sanitariya işlənməsini isti günlərdə, pətəkdə müəyyən qədər yem ehtiyatı olduqda aparmaq lazımdır. Dezinfeksiya üçün boşaldılmış pətək bir qədər aralıya xüsusi meydançaya aparılır. İşdə münasiblik olmaq üçün pətək xüsusi altlıq üzərinə qoyulur, 3%-li kalsiumhidroksid və ya digər dezinfeksiya məhlulu ilə isladılmış əski ilə silinir.

Quru, dezinfeksiyaedici məhlullarla nəmləndirilməmiş pətəkləri qaşımaq və ya sıyımaq düzgün deyil. Bu halda xəstəlik törədici olan müxtəlif mikroorqanizmlər yayılan tozla birlikdə ətrafa səpələnər. Qaşınmış pətək əvvəlcə dezinfeksiya məhlulu, sonra isə su ilə təmiz yuyulur. Daha yaxşı olar ki, pətək qurumamış lehimləmə lampasının alovu yandırılınsın. Xüsusi diqqətlə təmizləmə və yandırma uçuş yollarında, küncələrdə, yarıqlarda və uçuş meydançasında aparılır. Daxildən taxta zəif qonur rəng alana kimi yandırılır. Qurudulduqdan bir neçə gün sonra pətəyin rəngi yenilənir.

Hər bir arı ailəsində pətəklərin hamısı nömrələnəlidir.

Pətəyin divarında yağlı boya ilə nömrə yazılır. Eyni nömrə pətəyin qapağında, qapaqaltında. Uçuş taxtasında və ikinci korpusda da yazılır. Nömrədən başqa pətəklərdəki arı ailəsi də nömrələnir. Ailənin nömrəsi metal birkalarda yazılmaqla pətəyin çöl divarına bərkidilir. Ailə başqa pətəyə köçürüldükdə birka da müvafiq olaraq dəyişdirilir. **Arıçı bilməlidir ki, düzgün nömrələmə olmadan arılara dəqiq qulluq göstərmək mümkün deyil.**

Bu işi həyata keçirmək üçün arıçı əvvəlcədən dezinfeksiya edilərək hazırlanmış bir neçə pətək hazırlayır və növbə ilə işçi arılar, sürfələr və bal olan çərçivələrin köçürülməsi həyata keçirilir. Bu vaxt ana qalpaq altına qoyulur və şanla birlikdə köçürülür. Hər çərçivənin taxtaları cəld şəkildə, ancaq dəqiqliklər mum, vərəmum və ishal qalıqlarından təmizlənir. Üzərində döl olmayan şanlar yeni yumurtalı şanlarla əvəz edilir. Əgər şanlarda xarlamış bal varsa onun üzərinə isti su əlavə edi-

lir ki, azca həll olsun və arılar mənimsəyə bilsin. Arıları götürülmüş pətəklər isgənə ilə qaşınıq, qələvi və 5%-li formalin məhlulu ilə dezinfeksiya edilir və quru halda silinir. Bu cür təmizlənmiş pətəklər günün altında qurudulur və ancaq bundan sonra yeni arılarla doldurulur. Bu prosesin tez yekunlaşması üçün arıçı əlavə köməkçiləri də işə cəlb edir.

Ailənin genişləndirilməsi

Arı ailələrini genişləndirməyə nə zaman başlayırlar?

Ailənin genişləndirilməsi faktları maraqlı və faydalıdır. Ailəni genişləndirmək nə üçün lazımdır və onu neçə vaxtdan bir edirlər? Ümumiyyətlə bunsuz keçinmək olarmı? Materialda bu ətraflı şərh edilir.

Yadda saxlamaq lazımdır ki, ailənin genişləndirilməsi onun gücləndirilməsi üçün lazımdır. Ancaq bunu çox da tələsik etmək lazım deyil, çünki əks halda arılar embrionlara yaxşı qulluq edə bilmirlər. Bu işin görülməsinin ən yaxşı vaxtı aprel ayıdır. Belə ki, yazda ailənin genişləndirilməsi təbii haldır. Ailənin genişləndirilməsi arıların hərəkətindən asılıdır. Əgər yan çərçivələrdə də yumurta qoyulmuşdursa bu halda ailə genişləndirilir. Bu halda həmçinin, yem çərçivəsinin yanına əlavə çərçivə qoymaq da olar. Bu halda iki sutkadan sonra görmək olar ki, artıq şanlar yumurta ilə dolmuşdur. Əgər görünsə ki, bir tərəfdən bölüşdürücü arakəsmənin yanında yumurtalar qoyulub, digər hissədə isə artıq möhürlənmiş döl var bu halda genişləndirmə artıq gecdir. Bu hal aprelin sonunda isti və münasib hava şəraitində baş verir. Əgər yumurta yoxdursa bir həftədən sonra yenidən baxılır.

Yaddaş qeydi.

Arılar öz nəslini ilkin nektar əmələ gəldikdə arıtmağa başlayır. Ona görə də ilk ayda onların miqdarı stabil deyil və hətta azala bilər. Bu halda pətəyi isitmək lazımdır, genişləndirmə isə hətta ziyan ola bilər.

Həmçinin nəzərə almaq lazımdır ki, aprel çox dəyişkən havalı aydır. Bu isə o deməkdir ki, soyuq havada genişləndirmə aparıldıqda arılar yumurtaları isidə bilmirlər. Nəticədə isə bütöv ailə məhv ola bilər. Genişləndirmə üçün əlavə signal arıları şanları ağartması (tamliqla möhürləmə - red.) ola bilər. Belə halda ləngimək yersizdir. Bu bütöv boş yerlərin şan ilə hörülməsinə gətirib çıxarır. Bu cür şanları kənarlaşdırmaq isə arılara mənfi təsir edir. Genişləndirmənin həmişə mərkəzdə deyil, döl olan çərçivələr tərəfdən aparılması daha yaxşıdır. Boş çərçivələr yığışdırılır və pətəyin bir hissəsi diafraqma ilə sərhədlənir.

Nadir hallarda ailənin genişləndirilməsi üçün çiçək tozulu çərçivələrdən istifadə edilir. Amma bunların üzərində şanlar təmizlənməli və sirop çilənməlidir.

Əlverişli şəraitdə pətəyin 1,5 dəfə genişləndirilməsi aparılır. Belə ki, arı ailəsi 6 çərçivədən ibarətdirsə onu doqquz çərçivəyə kimi genişləndirmək olar. Pis hava şəraitində isə çərçivələrin miqdarını azaltmaq lazımdır. Bu halda mütləq az ballı çərçivələr götürülür. Boş şanlardan istifadə edildikdə onları hər çərçivəyə bir stəkan hesabı ilə şəkər siropu ilə doldurmaq lazımdır. Hava şəraiti əlverişli olduqda isə təzə şanlardan (matet - red.) istifadə edilir. Əlbəttə, ailədə çərçivələrin sayının iyirmiyə çatdırmağa ehtiyac yoxdur, ancaq minimal səviyyədə genişlənmə lazımdır. Genişləndirmə üçün optimal variant bir ailədə genişləndirmə üçün dörd çərçivənin istifadə edilməsidir.

Arıçı süni şan (matrisa və ya matet - red.) haqqında nəyi bilməlidir?

Matet - gələcək arı şanının əsası olub üzərində hər iki tərəfdən 6 guşəli yuvacıqlar preslənmiş nazik mum lövhədən ibarətdir.

Süni şanlar erkən yazda başlanan bal toplanışı mövsümündə arıların şan toxumağa çox vaxt itirməsinin qarşısının alınması və yuvanın

genişləndirilməsi üçün istifadə edilir. Əvvəlcədən hazırlanmış bünövrə üzərində arılar şan hörməklə "sıfırdan" şan hörməyə sərf etdiklərindən az resurs istifadə etməklə öz əsas işlərindən - bal toplamaqdan yayınmırlar.

Süni şan arıçılıqda böyük əhəmiyyətə malikdir. Yaxşı, hamar, düzgün qurulmuş şanları ancaq süni hazırlanmış matet üzərində qurmaq olar. Bu şanlar daha davamlıdır, çünki mərkəzdən çərçivəyə bərkidilmiş məftil üzərində durur. Matet düzgün bərkidildikdə çərçivədə hamar şan alınır ki, bu da yumurta qoyulacaq sahənin artmasına səbəb olur. Süni matetin istifadəsi arıçılara imkan verdi ki, daha çox sayda işçi arı və az sayda erkək arı əldə edildi ki, nəticədə əsas funksiya - bal toplama intensivləşir.

Adətən matet 5 kq-lıq bağlamada qablaşdırılır, qablaşmanın üzərində isə aşağıdakı məlumatlar olmalıdır:

- 1) şanın istehsalçısı və onun rekvizitləri;
- 2) bağlamanın çəkisi;
- 3) hazırlanma tarixi;
- 4) QOST- 21180-75 standartlarının tələblərinin ödənilməsi. Ticarət təşkilatı keyfiyyət sertifikatına malik olmalıdır.

Yeni matetli şanla çərçivəni genişləndirməyə nə zaman başlayırlar?

Matet qoyulmağa təbiətdə gündəlik nektar toplama heç olmasa sutkada 200-500 q olduqda başlayırlar. Bu cür nektar ehtiyatı adətən meyvə bağları çiçəklədikdə başlayır. Cavan arılar mum lövhələri sintez etməklə matet istehsalına başlayırlar. Matetli çərçivələri döllü çərçivələrin arasına yerləşdirilərlər. Güclü ailəyə eyni vaxtda 2-3 matetli şan qoymaq olar. Arılar mateti zəif şirin sirop ilə islatdıqda daha həvəslə başlayırlar. Nektar ehtiyatı azaldıqda arılar şan hörməni azaldır və buna bir daha həvəssiz olaraq qayıdırlar. Belə olduqda pətəkdə nektarlılığın imitasiyasını yaratmaq üçün 1:1 nisbətdə hazırlanmış şəkər siropu istifadə edilir.

Qəfəs yeni korpus vasitəsilə genişləndirilir?

Arı ailəsinin böyüməsi intensivləşdikdə genişləndirilmə yeni korpusun əlavə edilməsi ilə başlayır. Bu cür genişləndirməyə ailənin gücündən asılı olaraq başlanılır.

Çoxkorpuslu pətəkdə (435 x 230 mm çərçivələrlə) arı saxladıqda ailənin genişləndirilməsi asan və tez başa gəlir. Şanlarla birlikdə korpus əvvəlcədən hazırlanır, xüsusən ötən ildən qalan ballı şanlar istifadə edilir. İki korpuslu saxlama sistemində (435 x 300 mm çərçivələrlə) genişləndirmə daha mürəkkəbdir və çox vaxt aparır. Bu halda alt yuva korpusu tam sökülür. Yuxarı korpusa möhürlənmiş döllü 2-3 çərçivə keçirilir. Bunların yerinə əvvəlcədən hazırlanmış şanlar qoyulur, şanlar yumurtqoymağa uyğun olmaqla döllü çərçivələrin arasına yerləşdirilir. Sonra üst korpus qoyulur və pətəyin üst hissəsi komplektləşdirilir. Korpusların yan kənarlarının birində yan çərçivə (yemli) qoyulur, sonra 1-2 şanlı çərçivələr, möhürlənmiş döllü çərçivələr, sonra daha 1-2 şanlı çərçivə və yemli kənar çərçivə qoyulur. Kənar çərçivədən sonra içlik taxta qoyulur. Beləliklə, aşağıdakı korpusda tam komplekt (12 çərçivə), üstdə isə az sayda çərçivə olur. İstiliyi saxlamaq üçün içlik taxtanın arxasına isidici yastıq qoyulur, yastığın aşağı hissəsi isə arılar onu yeməməsi üçün qalın kətan parça qoyulur. Sonrakı mərhələdə üst korpusda çərçivələrin sayının artırılması ailənin inkişafından asılı olaraq dəyişdirilir.

Arıların suya tələbatı

Arılar öz su tələbatını bal yeməklə ödəyir, çünki onun tərkibində 18-20% nəmlik vardır. Ancaq ilkin yazdan başlayaraq, təmizləyici uçuşlardan sonra arılar güclü şəkildə su axtarır və onu ağızlarına götürərək pətəyə gətirirlər. Bu dövrdə suya tələbat çox böyük olur. Baldan arı südü və çiçək tozunun hazırlanması üçün su lazımdır. Bu qarışıqla arılar sürfələri yemləyirlər. Bunun üçün pətəklərin yaxınlığında suvat

düzəltmək və səhərlər onu isti su ilə doldurmaq lazımdır. Yaxşı olar ki, suvat cənub tərəfdən külək tutmayan yerdə quraşdırılsın. Əks halda arılar suyu gölməçələrdən və başqa arzu olunmayan yerlərdən götürürlər.

Təbiətdə məhsul çoxaldıqda arılar pətəyə daha çox nektar gətirirlər və bu zaman onların suya tələbatı azalır. Maye halda nektar suyu tamamilə əvəz edə bilər. Quru isti havalarda isə pətəkdə sərinlik və nəmlik yaratmaq üçün suya tələbat yenidən artır. Gətirdikləri suyu arılar şanların üzərinə çiləyirlər. Bu isə buxarlanaraq pətəkdə sərinlik və nəmlik yaradır. İsti günlərdə ailə pətəyə yarım litrə qədər su gətirə bilər. Arıxanada su tələbatını təmin etmək arıçının vacib vəzifələrindən biridir.

Yararsız şanların çıxış edilməsi

Bal lazımdırsa bunun üçün güclü ailə lazımdır. Bunun üçün cavan analar, yemlə yaxşı təminat və yuvanı təşkil edən tam dəyərli şanlar lazımdır. Bir yumurtanı qoymaq üçün ana arı şanın üzərində 1-16 sm, şan pis olduqda isə 20-60 sm yol gedir. Yaxşı şanda o, 1500-3500 yumurta qoya, bunun üçün isə 186-382 m yol gedə bilər.

Əgər şan nahamar və dalğavari səthlidirsə onda burada çoxlu yararsız yuvalar vardır və ana arı normal yuva tapmaq üçün daha çox axtarır. Yararlı yuvalar axtarmaqla ana arılar çox yumurta itirir və yorulurlar. Müşahidələr göstərir ki, bu halda yumurta itkisi 40-50%-ə çatır və ana arılar sutkada 1400 ədəddən çox yumurta qoya bilmir. Yaxşı şanlar yumurta qoyma və sürfəni yetişdirməkdən başqa həmçinin sürfələrin yetişdirilməsi üçün də lazımdır. Keyfiyyətsiz şanlar ailənin məhsuldarlığını yarıya qədər azaldır.

Şanların keyfiyyəti qışlamaya da əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Tutqun rəngli şanlarda balın kristallaşması hesabına arıların çoxu qışlamadan ishal ilə çıxır və açıq rəngli şanı olan ailələrə nisbətən daha çox arı məhv olur. Tutqun rəngli şanlarda bal daha tez, xüsusən

nəmlik çox olduqda turşlaşır ki, bu da qışlamaya mənfi təsir göstərir. Tutqun rəngli şanlarda qoyulmuş qış yeminin tərkibində əvvəlki sürfələrdən qalmış çoxlu ifrazat və sürfə tullantıları qarışığı olur. Bal tündləşir, qızcıra bilər, onun tərkibindəki külün miqdarı artır ki, bu da qışlama dövründə arılar üçün əlavə yük kimi özünü büruzə verir.

Buna görə də hər yazda şanların çıxış edilməsi tədbiri həyata keçirilir. Arıxanada siçan yemiş, kiflənmiş çiçək tozu olan, ishal ləkələri ilə ləkələnmiş və sınıq şanlar çıxış edilir. Düzgün qurulmamış və erkək arı sürfələrinin qalıqları olan şanlar da çıxış edilir. 12 nəsiləndən çox sürfə üçün istifadə edilmiş köhnə şanlar da çıxış edilir. İl ərzində ailədə 6 dəfə nəsil yetişir və ona görə də iki ildə bir dəfə şanlar dəyişdirilir. Onlar tünd qəhvəyi rəngdə olmaqla işığı zəif keçirirlər. Hər nəsil sürfə yetişdikdən sonra yuvada onun bədən və ifrazat qalıqları toplanır. Arılar yumurta qoymadan qabaq yuvanı təmizləyirlər, ancaq yenə də qalıqlar sona kimi təmizlənmir.

Yuvanın ölçüsünün kiçilməsi ilə orada böyüyən sürfələrin də ölçüləri kiçilir. Bu isə ailədə arıların balacalaşmasına və məhsuldarlığının aşağı düşməsinə səbəb olur, çünki işçi arının ümumi bədən ölçüsü kiçilməklə yanaşı onun ayrı-ayrı orqanları da (xortum, qanad, çinədan və s.) kiçilir. Kiçilmiş yuvaların bal və çiçək tozu tutumu da azalır. Köhnə şanlarda sürfə və ifrazat qalıqları da qalır ki, burada çoxlu mikroblar olur, ona görə də köhnə şanlar nozematov və çürümənin mənbəyidir. Hər il arıxanada bütün şanların 1/3-ni çıxış edirlər. Hər bir yeni yaradılmış arı ailəsi ilin sonunda başqa ailəyə də qoyulmaya hazır olan şan komplektinə malik olmalıdır. Yeni təşkil olunmuş ailədə şanların komplekt olmaması növbəti ildə məhsuldarlığı əhəmiyyətli dərəcədə aşağı salır.

Əgər bal şanlarında sürfə yetişdirilməsi onlar 8-10 il istifadə edilə bilər. Şanlar çıxış edildikdən sonra tez bir zamanda onların əridilməsinə başlamaq lazımdır. Çünki şan güvəsi şanlara ciddi ziyan vura bilər.

Arıların şan toxuması və arıxananın şanlarla təmin edilməsi

Yaxşı şan toxumaq üçün arılara müvafiq şərait yaratmaq lazımdır. Birinci - pətək düzgün durmalıdır. Şan toxuduqda arılar hörük formasında, ayağının biri digərinə keçmiş formada duraraq sanki canlıq tərəzi yaradırlar.

Ona görə də yuvanın düzgün toxunması üçün pətəkləri tərəzi ilə nizamlamaqla uçuş yolu tərəfə azca maili vəziyyətdə qoyurlar.

Əks halda şanlar əyri toxunacaq və sonda çıxış olunacaqlar. Arılar ancaq çərçivələrdə düzgün yerləşdirilmiş və tamliqlə örtülmüş matetlər olduqda keyfiyyətli şan toxuyurlar. Daha yaxşı olar ki, matet payızda alınsın və yazda istifadə olunsun. Qışda qalmış şan yazda istifadə edilərkən dartılaraq qısalır və keyfiyyətlə istifadə olunurlar. Keyfiyyətsiz mum olduqda güclü nektar məhsulu olduqda belə onlar erkək arı üsküyü toxuyaraq zəif məhsuldarlıq dövründə onu sındırır yeyirlər. Yeni matetli çərçivələri pətəyə qoyduqda onu bir az günəşin altında tutaraq qızdırmaq lazımdır ki, üzəri bir qədər sığallansın. Ancaq onun əriməsinə yol vermək olmaz. Güclü ailələrdə matetləri gecə temperatur optimal həddə qədər aşağı düşdükdə qoyurlar ki, arıların ağırlığından sallanaraq əyilməsin. Şan təminatının vacib tələblərindən biri də çərçivələrin düzgün qoyuluşudur (asılmasıdır). Çərçivələrin simləri düzgün dartılmadıqda matet sallanaraq dalğalı forma əmələ gətirir və bu cür şanlar çıxış edilir.

Çərçivələrə sim bağlamaq üçün yan profildə dəşik açaraq simlər elə yerləşdirilir ki, üst profildən məsafə 1-3 sm, digər cərgələrin arasında isə 6-8 sm olur. Yarım çərçivəli pətəklərdə simlə cərgədə çəkilir. Yarım çərçivələrdə sim olmadıqda balı süzən zaman şan sınıır. Sim üst dəşiklərdən birinə bağlanaraq bərkidilir, qarşı əks tərəfdəki dəlikdən keçirilərək dartılır və aşağıdakı dəlikdə bağlanır. Vacibdir ki, simlər möhkəm dartılsın və bu vaxt çərçivə çəplənməsin. Dəşiklərin yan profillərin mərkəzində açılmalıdır. Bunu yerinə yetirmək üçün lekal taxtası,

baraban formasında sim, deşici alət və matetləri simlərə bərkitmək üçün xüsusi alət (katok) lazımdır. Matet çərçivəyə bərkidilərkən isti su ilə isladılmış lekal taxtanın üzərinə qoyulur, azca qızdırılmış katok aləti simlərin üstü ilə aparılır, bu vaxt sim matetin üzərində özünə yer edərək mateti bərkidir. Katok qaynar suda qızdırılır. Mateti çərçivəyə bərkidəndə 2-3 katokdan istifadə etmək lazımdır. Katoku çox möhkəm sıxmaq lazım deyil, çünki bu halda katok matetin üzərində deşik açır və sonra arılar deşikli şan toxuyur. Elektrikli katokdan istifadə etdikdə isə matate lekal taxtanın üzərinə qoyulur, simlərin üzərindən isə xüsusi katokla basılaraq simlərə bərkidilir. Bu zaman simlərdən zəif elektrik buraxılır. Elektrik simləri qızdırdıqda mateti azca əridərək özünə yapışdırır. Elektrikli matetləmədə əməyin məhsuldarlığı daha yüksək olmaqla az vaxt sərf edilir. Bu vaxt arıçı bir saata 100-120 çərçivə hazırlayır.

Hazırlanmış şanlar pətəyin işçi arılar çıxarmaq üçün olan hissəsinə qoyulur. Buna görə də çərçivələri zolaq formasında matetlərlə hazırlamaq olmaz, ancaq arıçılar bəzən muma qənaət etmək üçün bunu edirlər. Bu halda boş hissələrdə arılar erkək arı yuvaları toxuyacaq və erkək arılar inkişaf edəcəkdir ki, nəticədə bu şanlar yarasız kimi çıxdığı oluna bilər. Ailənin inkişafı bu halda çox zəifləyir və məhsuldarlıq aşağı düşür. Pətəyə bu cür çərçivə qoyulduqda arıçı ailəni əlavə tikinti işi ilə yükləyir, belə ki, sonra erkək arı üskükləri toxunmuş hissəni kəsmək zərurəti yaranır. Bununla müqayisədə **“inşaat çərçivələri”** qoymaq daha sərfəlidir. “inşaat çərçivələri” sonuncu dövlü çərçivələrdən sonra qoyulur. Bu çərçivələrdən şanlar 3-4 gündən bir kəsilir. Bu cür çərçivələrdən istifadə etməklə hər ailədən əlavə olaraq 500-600 q mum əldə edilir və bu vaxt başqa şanlara toxunulmur. “inşaat çərçivəsinin” üst paneli çıxarıla bilən ola bilər. Bu halda çərçivənin üst hissəsi mum, aşağı hissəsi isə sürfə yetişdirmək üçün istifadə edilir. İnşaat çərçivəsi kimi üst korpusdakı yarımçərçivəni də istifadə etmək olar. Bu çərçivə yuva korpusunun mərkəzinə yerləşdirilir. Çərçivədə arı sürfələri, aşağı hissədə isə erkək yuvaları toxunur və arıçı bunu müntəzəm olaraq kəsib götürür.

Nektar məhsulunun qəflətən kəsildiyi halda inşaat çərçivələrini pətəkdən çıxarmaq lazımdır. Çərçivələri ailədə saxlamaq vacib olduqda isə onlar tam toxunana kimi hər arı ailəsinə 0,5-1 kq şəkər siropu verilir. Daha yaxşı variant isə arıların nektar olan yerlərə köçürülmə-

sidir. Bu edilmədikdə arılar yarımçıq çərçivədəki mumu yeməyə başlayır və normal şəraitdə onu yenidən toxuduqda belə keyfiyyətli şan alınmır. Qeyd olunan bütün tələblərin gözlənilməsi arıçıya etibarlı şan ehtiyatının yaradılmasına kömək edir.

Şanların saxlanması

Arıların şan toxuması ilə iş bitmir, vacib məsələ həm də hazır olan şanların saxlanmasıdır. Burada əsas məsələ onları güvədən və siçanlardan qorumaqdır. Ehtiyat şanları siçan girə bilməyən, quru və sərin yerdə saxlamaq lazımdır. Çoxhallarda şanlar saxlanca qoyulmazdan qabaq dezinfeksiya edilir. Balı çəkilərək boşaldılmış şanları rənginə görə qruplaşdırıb ayrılıqda saxlansa daha yaxşı olar.

Təəssüf ki, şanları güvədən qorumaq üçün etibarlı üsul hələlik mövcud deyil. Kiçik arıxanalarda boş şanların saxlanması ən sadə üsulu kimi onları xüsusi hazırlanmış yeşiyə yığaraq hər tərəfini ruberoidlə bükməkdən ibarətdir. Ruberoidi siçan və siçovul gəmirərək dağda bilmir. Şanları yeşiyə yığdıqdan sonra onun içinə bankada sirkə və ya qarışqa turşusu məhlulu qoyulur. Yeşiyin üstünə ruberoid sərilir və yeşiyin taxtalarına bərkidilir. Əgər yeşik etibarlı hermetikləşdirilsə güvənin xaricdən daxil olmasının qarşısı alınır, içəridə olanları isə turşunun buxarları məhv edir. Əgər buna etibar yoxdursa, vaxtaşırı yeşiyə baxıb turşu məhlulunu yeniləmək lazımdır.

Boş şanların saxlanması üçün ikinci üsulu - şanların pətəyin boş korpus hissəsinə yerləşdirib üzərinə isə mağaza hissəni qoymaqdır. Alt korpus etibarlı bir yerə qoyulur ki, siçan oraya daxil ola bilməsin. Korpus və mağazadakı bütün uçuş yolları etibarlı şəkildə bağlanılır. “Pətək” bu cür hazırlandıqda onun daxilinə qarışqa və ya sirkə turşusu hopdurulmuş karton qoyulur. Karton parçası hazırlamazdan qabaq polietilen kisəyə yerləşdirilir. 10 x 20 sm ölçülü bir karton parçası ilə çərçivə ilə dolu 1-2 yeşiyi qorumaq olar. Üst hissədən bu “pətək” möhkəm faner, DVP, DSP və s. materialla bağlanılır.

Bu üsulün çatışmazlığı ondan ibarətdir ki, karton parçasını dövrü

olaraq turşu ilə islatmaq lazımdır. Temperatur 8-9°C-dən aşağı düşdükdə buna ehtiyac yoxdur, çünki bu temperaturda güvə çoxalmır, onları isə turşunu buxarı öldürür. -10°C temperaturda isə güvə bütün inkişaf mərhələlərində məhv olur.

Eyni üsullarla yem ehtiyatı kimi ballı şanları saxlamaq olar. Bal və çiçək tozu olan şanı isə ayrılıqda saxlamaq lazımdır. Bu onunla əlaqədardır ki, 0°S-dən aşağı temperaturda çiçək tozu öz aktivliyini itirir. Donmuş çiçək tozunda isə arılar çox az sayda döl yetişdirir. Çiçək tozunu saxlamaq üçün təqribən +3-8 °S temperatur lazımdır.

Böyük arıxanalarda şanlar xüsusi olaraq hazırlanmış, yaxşı ventilyasiyası olan binalarda saxlanılır. Saxlanmaya qoyulmazdan qabaq çərçivələrin profilləri mumdan, ishal ləkələrindən və vərəmumdan təmizlənir. Əgər şanlar bal süzüləndən sonra saxlanmaya qoyulmırsa bu halda bal süzüləndən sonra pətəyə qaytarılaraq arılar vasitəsilə qurudulub sonra saxlanca verilir. Əks halda bal qalıqı şanda turşuyaraq kristallaşır və şanı yararsız hala salır ki, bununla arıxanada şan çatışmazlığı yaşana bilər.

Saxlanmaq üçün seçilmiş şanlar kükürd qazı ilə işlənir ki, bu məqsədlə kükürd tozu yandırılır (1 m³ həcmə 50 q hesabı ilə). Bu cür hazırlanmada təhlükəsizlik texnikasına ciddi əməl olunmalıdır. Bal ilə doldurularaq möhürlənmiş çiçək tozu olan şanları saxlanca qoymaq olmaz. Bu cür çiçək tozu tez kiflənərək arıların yemləndirilməsi üçün yararsız olur. Açıq çiçək tozunu kiflənmədən qorumaq üçün pazardan onun üzərinə şəkər pudrası səpilir və ya sirkə essensiyası əlavə olunmuş qatı şəkər siropu ilə örtülür. Çiçək tozu olan şanlar ayrı yığılır ki, lazım olduqda bunu tez tapıb yerini dəyişmək mümkün olsun. İshal ləkəsi olan, həmçinin möhürlənmiş bal olan şanları saxlanca qoymaq olmaz. İshal ilə bulaşmış şanlar xəstəlik törədicilərinin yayılmasına şərait yaradır, açıq bal isə turşuyaraq yuvalarda kristallaşır.

Arıları yazda əlavə yemləmək nəyə görə lazımdır?

Çoxsaylı arıçıların təcrübəsi göstərir ki, arılar ona göstərilən qayğının əvəzini yüz dəfələrlə artıq qaytarır. Arı ailələrini qışlamadan çıxardıqdan və ilk dövrə uçuşu edildikdən sonra arıçılar məhsul

dövrünə arıların gücünü artırmaq üçün aktiv fəaliyyətə başlayırlar. Onların ailələrində kifayət qədər güclü, yaxşı iş qabiliyyəti olan işçi arıların əmələ gəlməsi ilə, pətəklərdə məhsuldarlıq və yaxşı bal yığılımı gözləmək olar. Arıların yaz yemləməsinə yoxlama keçirdikdən sonra başlamaq lazımdır. Yazın əvvəllərində qışlama yerlərində temperatur yüksəlir. Bu hadisə havaların dəyişməsindən əlavə, ilk yumurtaların əmələ gəlməsi ilə nəticələnə bilər. Əgər temperaturun qalxması tədricən baş verirsə və arılar sakitdirlərsə, ailələrin yerlərinin dəyişdirilməsi vacib deyil. Əgər onlar narahatdırlarsa, onların yerini elə yazın ilk günlərində dövrə uçuşu üçün əlverişli, aydın havada dəyişmək lazımdır. Bununlada arılar bağırsaqlarında toplanmış kal kütləsindən azad olaraq növbəti iş üçün güc toplayırlar. Beləliklə yazda ailələri təmiz pətəklərə yerləşdirirlər, kiçildir və yuvaları isidirlər. Bir qayda olaraq yazın əvvəllərində arılar nəzərə çarpacaq qədər zəifləyirlər. Beləliklə, arıçıdan onlarda xəstəlik əlamətlərinin olmamasına nəzarət etməyi, eləcə də ana arının yumurta qoymasına əmin olmaq tələb olunur. Bundan sonra yaz yemləməsinə başlamaq olar.

Bu üsul aşağıdakı məqsədlərə xidmət edir:

- Arı ailələri üçün çatışmayan yem ehtiyatını bərpa etmək;
- Ana arının yumurta qoyma prosesinin stimullaşdırmaq;
- Yemə lazımı preparatların əlavəsi üçün müalicəvi-profilaktik tədbirlər görmək;

Yazda yem ehtiyatının bərpa edilməsi

Qışlamadan sonra yem az olduğuna görə, arı ailələri zəifləmiş vəziyyətə düşürlər. Yazın əvvəllərində havalar lazımı qədər sabit olmadığından bal yığılımı mümkün olmur. Tədricən bəzi növ bitkilər çiçək tozu və nektar ifraz etməyə başlayırlar, amma yenədə hava şəraitini nəzərə almaq lazımdır. Əgər arılar soyuq havada kütləvi olaraq yem əldə etmək üçün getsələr, onlardan çoxu tələf ola bilər. Yazda bu cür hallardan qaçmaq üçün arılara duru yem verməyə dəyməz, nəzərə almaq lazımdır ki, bu onların pətəkdən uçmasına həvəsləndirir. Erkən yazda uyğun olan yem kimi şanlardakı təbii baldan istifadə etmək olar. Arıçılıqda əldə edilmiş təcrübəyə görə yaz yoxlanışı dövründə

pətəyə zülal yemi - çiçək tozu ilə dolu çərçivələrin qoyulması məsləhət görülür. Bundan əlavə yuvada, yalnız sürfələr olmalıdır. Karbohidratlarla zəngin olan ballı çərçivələri diafraqmanın arxasına qoymaq lazımdır. Bununlada, arılara sürfələr olan yuvanı isitmək üçün effektiv imkanlar yaranacaq. Balla mayalama arılara pətəkdən vaxtsız uçmağa həvəsləndirmir, bu yemin pətəyə gətirməsinin imitasiya yaradaraq yumurtaqoymanı artırır. Arıları ballı çərçivələrlə yemləmədən qabaq çərçivələri bir neçə gün otar temperaturunda saxlayırlar ki, hər tərəfi eyni dərəcədə isinsin. Daha sonra çərçivələri köçürmək üçün təyin olunmuş yeşikdə yerləşdirərək pətəyə aparmaq lazımdır. Arıçıdan möhürü çəngəllə açıb, çərçivənin üstünə yavaşca isti su səpərək diafraqmanın arxasına yerləşdirmək lazımdır. Bütün çərçivəni açmaq məsləhət görülmür, əsasən də pətək üzərində. Əgər üzərinə mum dənəcikləri düşərsə, mum güvəsi formasında olan zərər vericinin əmələ gəlməsinə əlverişli imkan yaranacaq. Yemləndirmə üçün yalnız yüksək keyfiyyətli baldan istifadə etmək lazımdır. Nəzərə almaq lazımdır ki, xəstə arı ailələrindən və ya insafsız arıçıdan alınmış məhsul, arılarda infeksiyanın yayılmasına səbəb ola bilər. Yaz dövründə onların immuniteti əhəmiyyətli dərəcədə zəifləyir və uyğun olmayan yem pətəkdə arıların kütləvi məhvinə səbəb ola bilər.

Yumurtalamanı necə stimullaşdırmalı

Payızda arıçının optimal məhsul ala bilməsi üçün, bal yığımından öncə arı ailələrini lazımı şəkildə hazırlaması lazımdır. Burada uğurlu yumurta qoymadan çox şey asılıdır. Əgər sürfə gecikmə ilə qoyularsa, arı ailəsi kifayət qədər işçi (uçuş) arıları böyütməyi vaxt çatdırmaz. Buna görə də, arıçıdan arı ailələrinin inkişafı üçün qabaqcadan daha əlverişli şəraitin yaradılması və həmçinin ananın fəal yumurtalaması imkan yaratmaq tələb olunur.

Bunun üçün arı ailələrin təmin etmək lazımdır:

- *pətəyə çiçək tozu ilə dolu çərçivələrdə zülal yemi qoymaq. Bu cürarıçılıq məhsulu "arı çörəyi" adlandırılır. Yeni tozlamayı gözləmək çox vaxt apardığı üçün, onu yazda gülləmlə əvəz edirlər. Hələlik hər hansı səbəbdənsə onun ehtiyatı olmadıqda, çətin ki ana arı sürfə qoymağa başlasın, çünki nəticədə böyüyən sürfələri yemləmək mümkün*

olmayacaq. Arıçıdan bu vəziyyətə hələ payızda baxmağı və arıların gülləmlə müvafiq əlavə yem ehtiyatını hazırlamaq tələb olunur.

- *Karbohidratlı yemləmə ananın bol yumurta qoymasına səbəb olur. Yemi bal formasında aldıqda, ailə başçıları olan arılar ana südü ifraz edərək anaları yemləyirlər, nəticədə ana arı yumurta qoymağa başlayır. Yem ehtiyatının az olması ailədəki arılar tərəfindən onun qənaətlə istifadə olunmasına səbəb olur, son nəticədə isə yumurtaqoyma zəifləyir. Beləliklə, böyük ailə üçün 5 kq hesabı ilə yem ehtiyatını həmişə təmin etmək lazımdır. Bu cür yem ehtiyatı diafraqmanın arxasına qoyulsa arılar onu yavaş-yavaş daşıyaraq çiçək tozu olan çərçivələrə və sürfələrin ətrafına toplayacaq;*

- *Yazda arıların stimullaşdırıcı yemləndirilməsi. Təbii şəraitdə belə bir mütənasiblik izlənilir - nə qədər çox yumurta qoyma baş verərsə, arılar pətəyə daha çox nektar və çiçək tozu gətirirlər. Erkən yazda hava şəraitindən asılı olaraq bol nektar ehtiyatı həmişə olmur, ona görə də süni olaraq təbii balgətirmə prosesinin imitasiyasını yaratmaq lazımdır. Yumurtaqoymanı stimullaşdırmaq üçün balın bənzəri olan duru şəkər siropundan istifadə edilir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, duru sirop yemləməsinə hava isindikdən sonra tətbiq etmək lazımdır. İş bundadır ki, duru yemin bolluğunu arılar təbiətdə nektarın bollaşması kimi qəbul edərək uçuşa başlayırlar. Bu halda "uçuş havası" olmasa çox sayda arı məhv ola bilər. Duru yemi qanunauyğun tərzdə istifadə etməklə eyni vaxtda bir neçə məqsədə nail olmaq olar - yumurtaqoymanın stimullaşdırılması, arıların sonrakı fəallığının artırılması.*

Yemlərə müalicəvi-profilaktik maddələrin əlavə edilməsi

Əgər arı ailəsində tez-tez xəstəlik əlamətləri rast gəlinirsə, bu vaxt müalicə preparatları əlavə etmək lazımdır. Nozematoz arı ailələrində kifayət qədər tez-tez rast gəlinir. Bu xəstəlik müxtəlif səbəblərdən baş verir. Əgər arılar pətəkdən uzağa getməyərək ətrafda uçursa, onun üzərinə və uçuş taxtasına kal ifraz edirsə, pətəyi yoxladıqda isə ishal ləkələrinə rast gəlinirsə dərhal ölçü götürmək lazımdır. Bunu aradan qaldırmaq üçün "Nozemat" preparatı istifadə olunur. Tərkibində

metronidazol və oksitetrasiklin hidroxlorid olan maddələr protozoa tipli infeksiyon xəstəliklərə, o cümlədən nozematosa və anaerob bakteriyalara qarşı istifadə edilə bilər. DÜST (ГОСТ) uyğun olaraq nozematosa zəif tipli infeksiya olmaqla toksik və sensibilizasiya edici təsir göstərmir. Təklif edilən dozada arı ailəsinə zərərli təsir göstərmir.

Qəbul qaydaları:

İlk baharda preparat 10 kq kandi xəmirinə 5q preparat olmaq hesabı ilə istifadə edilir. Hər arı ailəsinə 0,5 kq xəmir verilir. Arılar birinci dövrə uçuşu etdikdən sonra nozematosa şəkər siropuna əlavə edilir. Müalicə vasitəsini hazırlamaq üçün 2,5 nozematosa pudrası su ilə qarışdırmaq lazımdır (ana məhlul -red.). Suyun temperaturu 35-45°C olmalıdır. Sonra məhlul 10 litr məhlulla qarışdırılır. Suyun şəkərə nisbəti - 1:1.

Sirop bilavasitə istifadədən qabaq hazırlanır. Arılara 5 günlük intervalla 2 dəfə verilir. Sirop yuxarı yemliyə tökülür. Hər çərçivəyə 100 ml nəzərdə tutulur. Bundan başqa nozematosa əleyhinə profilaktik vasitə olmaqla 1 litr şəkər siropuna 3 q sirkə turşusu qarışdırmaqla istifadə olunur.

Təcrübəli arıçılar, həmçinin yazda arıların inkişafını stimullaşdıran yem əlavələrindən də istifadə edirlər:

- *“Apimaks”preparatı. Bu maddə müxtəlif bitkilərin ekstraktından ibarətdir. Preparat bakteriosid, fungusid, akarosid və protozoa əleyhi təsirə malikdir. Preparat varroatoz, akarapidoz (akaroz), göbələk mənşəli və bakterial (askosferoz, aspergilyoz, amerika və avropa çürüməsi, paraçürümə, paratif, hafnioz, kolibakterioz, septisemiya) infeksiyalara qarşı tətbiq edilir.*

Nozematosa müalicəsi, bakterial və göbələk infeksiyalarını, gənə invazyalarının profilaktikası, həmçinin arı ailəsinin stimullaşdırılması üçün preparat yazda, dövrə uçuşundan sonra tətbiq edilir.

Nozematosa və arı ailələrinin infeksiyon xəstəliklərinin profilaktikası, ailənin ümumi inkişafı və immunitetin gücləndirilməsi məqsədi ilə preparat payız dövründə ailələrin yetişdirilməsində istifadə edilir.

İnfeksiyon xəstəliklərin müalicəsi üçün preparat xəstəliyin ilkin əlamətləri üzə çıxan kimi istifadə edilir. Gənə invazyalarının müalicəsi üçün isə preparat bal toplamanın sonunda, qışlamaya hazırlamağa 1,5-2 ay qalmış istifadə edilir.

- *Yumurtaqoymanı artırmaq üçün şəkər siropuna həmçinin, kobalt əlavə edilir. Bu mikroelement “Pçelodar” preparatının, həmçinin “AKM” adlı yem əlavəsinin tərkibinə daxildir.*

Pçelodarın dozaları və istifadə qaydaları: Preparat şəkər siropu ilə yazda (aprel-may) və yayın sonunda (avqust-sentyabr) ailənin əsas baltoplamağa hazırlıq dövründə, bal və çiçək tozu ehtiyatı az olduqda və ya qışlamaya hazırlıq dövründə istifadə edilir. Preparat 10 litr isti şəkər siropunda (35-40°S) 20 q olmaqla həll edilərək 1:1 nisbətində hazırlanır.

Yaz mövsümündə hazırlanmış sirop pətəyin üst yemliklərinə hər ailəyə 300-500 ml, 2-3 günlük intervalla 2-3 gün fasilə ilə verilir. Yay-payız dövründə bal toplamadan sonra hazırlanmış sirop ailənin gücündən asılı olaraq hər birinə 1,5-2 litr olmaqla verilir. Təklif olunan dozada əlavə təsirlər müşahidə edilmir. Əks göstəriş müəyyən edilməmişdir. Preparat istifadə olunmuş ailələrdən toplanmış bal ümumi tərzdə istifadə edilir.

Bal şərbəti və şəkər siropunu necə hazırlamalı?

Çox hallarda müəyyən obyektiv səbəblərdən arıları yemləmək üçün təmiz baldan istifadə mümkün olmur. Bu halda arının yemləndirilməsi üçün bal şərbətinin hazırlanmasını təşkil etmək lazımdır. Yazın əvvəlində, arılar ilk uçuşu etməzdən qabaq və həmçinin hava şəraiti buna imkan vermədikdə qatı yem əlavəsinə üstünlük vermək lazımdır (9-10 hissə bala 1 hissə təmiz su əlavə etməklə). Kristallaşmış balı su hamamında yüngülcə isitməklə əritmək sonra isə su ilə qarışdırmaq lazımdır. Bu cür şərbət kifayət qədər qatı alınır ki, arılar bunu asanlıqla yemlikdən götürüb yem ehtiyatı yarada və ana arını yumurtaqoymaya stimullaşdırıla bilərlər. Arıları nektar toplamaq üçün uçuşa stimullaşdırmaq məqsədi ilə maye şərbət hazırlanır (1:1 və ya 1:2 bal-su qarışığı). Qeyd etmək lazımdır ki, maye yem arıları yumurtaqoymaya qatı yemə nisbətən çox stimullaşdırır.

Arıların yemləndirilməsi üçün ağ rəngli təmiz şəkərdən istifadə olunur. Şəkər siropu arıları oyadaraq təbiətdə nektar bolluğunu ol-

ması təsəvvürünü yaradır. Onlar pətəkdən kütləvi surətdə uçaraq nektar axtarırlar. Yem axtarmaq üçün uçmaqla arılar yem ehtiyatını və öz güclərini sərf etməklə öz həyatlarını qısaltırlar.

Bundan başqa şəkər siropunu emal etməklə qışdan çıxmış arılar çox zəifləyir. Əgər şəkər tərkibli yem vermək zərurəti yaranarsa, onda invert şəkər siropu (süni bal) hazırlamaq daha yaxşıdır.

Süni yam hazırlamaq hər bir arının ev şəraitində imkanı daxilindədir. 10 kq yem hazırlamaq üçün 7,25 kq şəkər, 0,75 kq yaxı çiçək balı, 2 L içməli su və 2,4 q sirkə turşusu (100%li hesabı ilə) götürülür. Bütün komponentlər qida məhsulları üçün olan qaba yığılır və qarışdırılır. Qarışığın temperaturu 8-12 sutka müddətində su hamamı və ya elektrik qızdırıcı kamerasının köməyi ilə 36-39^oS-də saxlanılır. Qarışıq müntəzəm olaraq sutkada 3-5 dəfə qarışdırılır. İnvertasiya nəticəsində qarışığın səthində ağ köpük əmələ gəlir. Bu, normal haldır. İnvertasiyanın sonu köpüyün azalması və dibdə şəkər kristallarının olmaması ilə təyin edilir. Aktivlik kifayət qədər olmadıqda siropa bal əlavə olunur. Bu qayda ilə hazırlanmış yem istənilən vaxt istifadə oluna bilər. Bundan başqa o, germetik bağlı qabda 20-30^oS temperaturda bir ildən çox saxlana bilər. Şanlara doldurulmuş siropu əridilmiş muma batırmaqla və ya şanın üzərinə çiləməklə, həmçinin şanın üzərini lehim lampası ilə əritməklə möhürləmək olar. Sonuncu üsulda şanın üzəri 70-80% səviyyədə möhürlənir.

Arıların yaz yemləməsi üçün yemliklər

Arıların tavan yemliyini pətəyin girişinin yanına yerləşdirmək lazımdır, çünki arılar bu dövrdə daha çox oraya toplanırlar. Arıların "oğurluq" etməsindən yayınmaq üçün siropu səliqə ilə doldurub, pətəyin yanlarına bulaşdırmamaq, sirop qablarını açıq saxlamaq, habelə çərçivələri dağınıq atmamaq lazımdır.

Yaz yemləməsi üçün bal-çiçək tozu qarışığı

Yazda, qışlamadan sonra, arıların ciddi şəkildə əlavə yemləməyə ehtiyacı olur. Münasib əlavə yemləmədən biri bal-çiçək tozu qarışığıdır. Bu cür yemləmə ana arını yumurta qoymağa stimullaşdırır. Bu cür

pasta hazırlamaq çətin deyil, yaxşı əmtəəlik çiçək tozu əvəzinə çiçək tozu istehsalının tullantılarından da istifadə etmək olar.

Bunun üçün çiçək tozu şanları dondurulur, mikser və ya burğu (drel - red.) ilə xırdalanır.

- Sonra əldə olunmuş qarışıq süzülür.
- İri fraksiyalı çiçək tozu satılır.

Qalan hissə kiçik ələkdən süzülərək daha xırda fraksiyalı çiçək tozu alınaraq bal çiçək tozu qarışığı hazırlanır.

Mum qalıqlarının xırdaları əridilərək mum hazırlanır.

Bal-çiçək tozu qarışığının paylanması. Bal-çiçək tozu qarışığı xəmir formasında olur. Bu cür qarışığın parçaları (0,5-0,8 kq) qoğal formasında hazırlanır (2-3 sm qalınlıqda), bəzən birbaşa arılarla dolu çərçivələrin üzərinə qoyulur. Ancaq bu halda qarışıqdan çarpanaqlar qoparaq pətəyin dibinə düşür və istifadə olunmamış qalır. Ona görə qarışıq qoğalını tibbi tənzipə və ya metal tora bükərək (20 x 30 sm) ölçüdə parçalarla qoymaq lazımdır. Tənzip olduqda arılar tənzipdən deşik açaraq şirəni götürür, metal torda isə ya onun deşiklərindən və ya yan tərəfdən götürürlər. Bütün hallarda qarışığın üstü polietilen plynka və ya mumlanmış kağız ilə örtülür ki, qarışıq qurumasın. Qoğalın üstünə kətan və isidici yastıq qoyulur.

Quru halda qalan çiçək tozunu xəmir diyircək hazırlayaraq balın içərisinə elə yerləşdirilir ki, o, azca üzün.

0,5-0,8 kq-lıq qoğallar güclü ailədə 6-8 günə şanlara daşınır, bundan sonra isə təbiətdə yem əmələ gələnə qədər yemləmə davam etdirilir.

Bal-çiçək tozu qarışığının verilməsinin ikinci usulu - onu sürfəli yuvacıkların yaxınlığında şanlara yaxmaq və ya kənar çərçivələrin yanındakı sonucu çərçivələrə qoyurlar. Bu halda qarışıq bal, şəkər siropu və su əlavə etməklə bir qədər duru hazırlanır. Duru yemi arılar tez götürürlər. Qarışıq enli dəmir bel ilə yaxılır.

Xüsusi yemliklərdən də istifadə etmək olar ki, belə halda yuva açılmadan şirə verilir. 15-20 mm qalınlığında, 25 mm enində və 300-350 mm uzunluğunda şit hazırlanır. Şitin ortasında 10X10 mm ölçüdə kanal düzəldilir. Bunu hər iki tərəfdən örtükdə qazancıq forması alınır ki, bunu da çərçivələrin üzərinə qoymaq lazımdır. Bu cür tavaçıqdan arılar bal-çiçək tozu qarışığını iki qonşu pətəkdən eyni vaxtda götürərək istifadə edə bilərlər. Eyni vaxtda daha çox qarışıq vermək üçün qazancıq ilə 4-6 şit hazırlayaraq biri birindən 12 mm məsafədə yerləşdirilir.

Yan şitlər 35-40 mm olmalıdır ki, onlar yem panelindən yuxarı çıxsin. Əgər yan şitlərin üzərinə nazik taxta və ya şüşə qoyulsa, onda 15-20 mm boş sahə qalır. Bu isə arıların daxil olaraq yemi götürmək üçün kifayətdir. Yemlik pətəyə elə yerləşdirilir ki, onun deşiyi çərçivələrin arasına açılsın, qazancığın profili isə çərçivənin üst profilinin üzərində dursun. Əgər yemliyin deşiyi çərçivə arasına uyğun gəlməsə onun köndələninə qoymaq lazımdır. Nəticədə əmtəlik çiçək tozu sərf etmədən əla yaz yemi əldə etmək olar.

Ana arının ailəyə qoyulması

Ana arıların yumurta qoymasının təkmilləşdirilməsi arıların saxlama üsullarının təkmilləşdirilməsi kimi əsrlər boyu davam etmişdir.

Arıları hələ səbətlərdə və qovuqlarda saxlanıldığı dövrdən arıçılar ailəyə ana arı daxil edilməsinin müxtəlif yollarını axtarmışlar. Bizim günlərə qədər bu məqsədlə istifadə olunan alətlərin tarixi eksponatları gəlib çıxmışdır. Bununla belə daha çox ana arının içliyi olan takta qəfəs vasitəsilə həyata keçirilmişdir. Müasir arıçılıqda bu məqsədlə müəyyən qədər təkmilləşmiş alətlər və ya əl altda olan vasitələrdən istifadə edilir. Ailəyə yeni ana arının köçürülməsi bəzi hallarda, xüsusilə də yeni başlayan arıçılarda uğursuzluqla nəticələnir.

Bu tədbirin effektiv olması bir çox amillərdən asılıdır:

- *ailənin vəziyyəti;*
- *köçürülmə vaxtı havanın vəziyyəti;*
- *nektarın mövcudluğu;*
- *ilin fəslisi;*
- *həmçinin ananın öz keyfiyyəti.*

Ana arının dəyişdirilməsi ailə üçün heç də narahatsızlıqla başa gəlmir.

Eyni zamanda o, ailədə olmadıqda sürfələrin yetişdirilməsi, nektar və çiçək tozu toplama işləri, həmçinin şan toxuma dayanır. Çoxlu üsullar vardır, ancaq onların heç biri ananın qəbul edilməsi üçün 100% zəmanət yaratmır.

Ana arının yetişdirilməsi təlimatı

Ana arının ailəyə köçürülməsi isti və küləksiz havada, nektarın bol vaxtında aparılır. Arı ailələri bunu erkən yazda əsas nektar toplama mövsümündə yaxşı qəbul edirlər. Həmçinin gənc arıların çox olduğu artırma da buna şərait yaradır.

Yazda arılarda yuvanı qorumaq instinkti hələlik yaranmır. Ətraf mühitdə nektar çox olduqda isə arılar daha çox bal toplamaqla məşğul olduğu üçün buna çox fikir vermirlər. Cavan arılardan ibarət artırmada özgə anaya aqressivlik az olur.

Ailədə ana uzun müddət olmadıqda və ana məməsinin mövcud olduğu halda özgə anaya qarşı güclü aqressivlik müşahidə olunur.

Erkək arı ailəsinə yeni ana arı köçürmək ailənin hazırlanmaması halında, demək olar ki, mümkün deyil.

Uzun müddət nektarsız mühitdə yaşayan ailələr də özgə ananı pis qəbul edirlər.

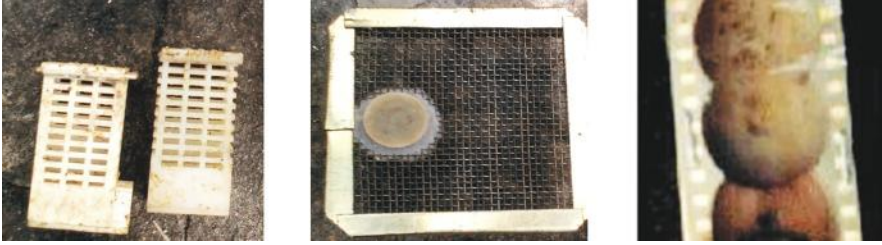
Arılar özgə və mayalanmamış anaya qarşı aqressiv olurlar, ancaq bunu əksinə olaraq yeni çıxmış və mayalanmış anaya qarşı mülayimlik göstərirlər. Arıçılar bundan istifadə edərək kalpağın altında ana məməsi hazırlayırlar. Bu spiral formasında dolanmış simdən ibarətdir. Spiral karandaşa oxşayan əşyanın üzərinə dolanır. Spiralın aşağısında ananın çıxması üçün deşik düzəldilir. Spirala yetkin ana məməsi yerləşdirilir və sürfələrin ortasına qoyulur. İşçi arılar və ailədə olan ana arı bunu gəmirib dağıda bilmir, çünki spiral buna imkan vermir. Aşağıdan isə məməciyi gəmirib dağıtmaq olmur. Sonra, məməciyədən cavan mayalanmamış ana çıxır. Bu üsulla köhnə ananın dəyişilməsi baş verir.

Həmçinin ana arı az izolyasiyada olduğu və yumurtaqoymada az fasilə verilmiş, həmçinin şandan yenicə götürülmüş anaları yaxşı qəbul edirlər.

Köçürülmənin əsas üsulları

İndi müasir arıçılıqda istifadə edilən üsullar haqqında danışaq.

1. Titov qəfəsi vasitəsilə.

Şəkil 1. Titov qəfəsi

Şəkil 2. Ana kalpağı

Şəkil 3. Köçürmə qurusu

Qəfəscik götürülərək onun içərisinə mayalanmış və ya mayalanmamış ana qoyulur. Qəfəsə mütləq yem qoyulmalıdır. Ana qoyulacaq ailədə ana tutulub kənarlaşdırılır. Sonra müxtəlif variantlar mövcuddur. Ola bilər ki ailə 1-2 gün anasız qalsın ki, yetimliyi hiss etsin. Və ya ana ailəyə dərhal qoyulur. Ola bilər ki, qəfəs qapağı bağlı olduğu halda ailəyə qoyulur və çıxışı 1-2 mm diametrində deşik açılmaqla bula qapanır. Ana olan qəfəs çərçivələrin arasına yerləşdirilir. Növbəti gün isə arıların ona münasibətini müşahidə etmək olar. Əgər arılar qəfəsi gəmirir və sancırlarsa demək, onu qəbul etmirlər. Ancaq arılar dillərini qəfəsə uzadıb yeni ananı yemləyirlərsə, deməli, ananı qəbul edirlər. Sonra qəfəs mum ilə bağlanır (əgər qoyulanda bağlanmamışsa). Sonra ailəyə üç gündən sonra baxılır. Ana mayalanmışsa və ailə onu qəbul edirsə yumurtaqoyma başlayır. Mayalanmamış anaya isə mayalanma uçuşu üçün vaxt lazımdır.

Birinci dəfə baxdıqda ailənin yeni ailəyə qarşı aqressiyası müşahidə olunursa bunun səbəbini aydınlaşdırmaq lazımdır. Ola bilər ki, ailədə ana məməsi var və onu kənarlaşdırmaq lazımdır.

Bu halda ana bir neçə gün qəfəsdə saxlanılır. Çox hallarda ailə onu bir qədər sonra normal qəbul edir. Elə hallar da olur ki ailə ananı məlum olmayan səbəblərdən qəbul etmir (yemləmir və ana məməsi də yoxdur), bu halda bu işləri arıçı özü görür. Ana qəfəsini arıçı özü də hazırlaya bilər. Əsas məsələ arılarla kontakta olmaq üçün deşik

düzəltmək və yem qoymaqdır. Bunu kibrit qutusundan da hazırlamaq olar.

Başqa bir misal: Bir arıçı bunu iki plastik butulkanın boğazından düzəltdi. Bunun biri digəri ilə birləşdirilir. Butulka boğazlarını birinə yem qoyulur, digərinə isə ana daxilə və çölə buraxılır.

2. Ana qalpağı ilə.

Ana arı əgər mayalanmışdırsa normal şəraitə düşən kimi yumurta qoymağa başlayır. Ana arı qalpağını elə yerə yerləşdirirlər ki, orada boş yuvalar və bal var, həmçinin cavan arılar çıxır. Belə olan halda cavan arılar dərhal ana arı üçün himayədarlar dəstəsi yaradırlar. Ana arı qalpağını qapaqlı deşik açmaqla təkmilləşdirmək olar. Həmçinin qalpağı plastik butulkanın dib hissəsindən hazırlamaq olar ki, bu vaxt orada 1-2 mm diametrində onlarla deşik açmaq lazımdır ki, işçi arılar bu deşiklər vasitəsilə ana arını yemləsinlər və ana arının iyi pətəyə yayılsın. 2-3 gündən sonra qalpağın çıxışı 1-2 mm diametrində deşik açılmaqla mum yapışırlar. Daha 1-2 gün sonra isə ana arının çıxışı müşahidə edilir. Əgər arılar ana arını buraxmırlarsa bu halda, qalpağı ehtiyatla qaldırıb onu buraxırlar. Həmçinin qalpağın əks tərəfində karandaşla deşik açılır və arılar özləri onu buraxırlar. Bütün hallarda ana arını qalpaq altında yerləşdirmək daha yaxşıdır, nəinki qəfəsdə.

3. Daşınma qutusu vasitəsilə.

Bu üsulla mağazadan və ya damazlıq təsərrüfatdan alınmış anaları ailəyə daxil edirlər. Bu üsul daha çox ailənin artırılmasında istifadə edilir. Artırma hissədə ana arı ana arı qutusu çərçivənin altına yerləşdirilir. Qutunun çıxışı mum vasitəsilə bağlanır. 2-3 gündən sonra ananın çıxışı və yumurtaqoyma yoxlanılır.

4. Ayırma vasitəsilə.

Bu ən əlverişli üsuldür. Bu damazlıq ananın ailəyə daxil edilməsi üçün istifadə edilir. Bu üsulda ana köçürüləcək ailədə cavan arılar üçün ayırma yaradılır. Ayırmanı boş pətəkdə əsas ailə ilə birlikdə yerləşdirmək olar. Həmçinin əsas ailədən tam qapalı arakəsmə vasitəsilə də ayırma mümkündür. Ayırmada ana arı qalpaqda, qəfəsdə və ya daşınma qutusunda yerləşdirilir. 2-3 gündən sonra isə arılar özləri ananı buraxmamışlarsa bu əl ilə edilir. 2-3 gündən sonra ananın yumurta qoyması yoxlanılır. Hər şey normaldırsa ayırma götürülür və ana arı ailəyə sərbəst buraxılır.

Arıların beçə verməsi

Beçəvermə - ailənin bir hissəsinin ana ilə birlikdə ayrılmasına deyilir. Beçəverməyə hazırlıq beçənin çıxmasından çox əvvəl başlayır. Yazda güclü ailədə çoxlu miqdarda sürfələrin bəslənməsinə xidmət etməyən cavan arı əmələ gəlir. Əgər bu vaxt təbiətdə kifayət qədər nektar yoxdursa və işçi arılar nektar toplamağa cəlb olunmurlarsa, beçəvermə instinkti əmələ gəlir. Beçəvermənin

başqa səbəbi də var: ailədə ana arının qoca olması, ailənin vaxtında genişləndirilməməsi, pis ventilyasiya (arıcının səhvi), ailədə çoxlu sayda sürfənin olması. Beçə vermənin başlıca səbəbi ana arının kifayət qədər feromon ifraz etməməsidir. Bunu nəticəsində ailədə erkək arıların sayı artır, inşaat işləri və arılar tərəfindən ana sürfəsi yetişdirmək zəifləyir.

Hansı əlamətlərinə görə ailənin beçəverməyə hazırlaşdığını müəyyən etmək olar?

Ailənin beçə verməyə hazırlaşmasının əsas əlaməti kasacıq hazırlaması və oraya yumurta qoymasıdır. Beçəvermədən əvvəl ailədə 10 və daha çox ana üsküyü yaradılır. Şan hörülməsi və arıların nektar toplama uçuşu zəifləyir. Ailədə çoxlu erkək arı sürfəsi əmələ gəlir. Ana yumurtaqoymanı azaldır, yüngül uçmağa qadir olur. Yumurtaqoymanın zəifləməsi çoxlu fəaliyyətsiz arıların yaranmasına səbəb olur, bunlar isə uçuş meydançasının qarşısında toplaşirlar.

Nə etmək lazımdır ki, ailə beçə verməsin?

Beçə vermənin qarşısını almaq üçün ailəni vaxtında genişləndirmək, işçi arıları nektar toplama və şan hörmə ilə çoxlu yükləmək, pətəklərə günəş şüalarının birbaşa düşməsinin qarşısını almaq və isti havalarda pətəyin ventilyasiyasını gücləndirmək lazımdır.

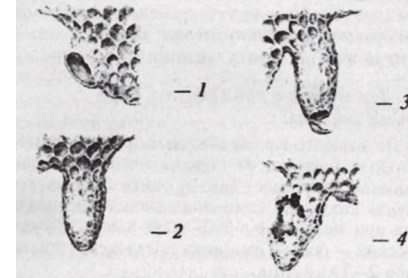
Beçəvermənin qarşısının alınmasının ən effektiv üsulu ailənin bölünməsi və yeni ayrılmış ailənin köhnə ailədən olan işçi arılarla tamamlanmasıdır. Bal toplamadan qabaq ayırmalar əsas ailə ilə birləşdirilir.

Beçəverməni həmçinin, iki korpuslu və çoxkorpuslu pətəklərdə də arı saxlama azaldır. Çoxkorpuslu pətəklərdə bu məqsədlə şanlarla və çərçivələrlə doldurulmuş arakəsmə yaradılır. Eyni vaxtda birinci və üçüncü korpusların yeri dəyişdirilir, daha doğrusu ana və cavan arılar olan korpus aşağıya, yetkin sürfələr isə yuxarıya qoyulur.

Beçənin uçuşu necə baş verir?

Beçəvermə vaxtı ailə demək olar ki, iki bərabər hissəyə bölünür. Beçə ilə birlikdə bütün yaşda olan arılar, həmçinin erkək arılar da uçar. Beçə ana arının kasacığa yumurta qoymasından 8-9 gün sonra uçar. Bu vaxt ilk ana üskükləri artıq möhürlənmiş olur. Beçəni uçuşu yağış və soyuq hava səbəbindən ləngiyə bilər. Bu halda yaşlı arı ilə birlikdə cavan ana arılar da uçurlar. İlk beçələr ağac, kol və ya xüsusi hazırlanmış yerlərə toplaşirlar. Bir neçə saatdan sonra ailə kəşfiyyətçi arıların siqnalı vasitəsilə yeni yaşayış yerinə uçar.

Beçə uçuşundan sonra ailə beçəverməni davam edə bilərmi?

Bəli, olar. Beçə vasitəsilə boşalmış ailədə cavan arılar və müxtəlif yaş dövründə olan sürfələr qalır. Möhürlənmiş sürfələrdən çıxan arılar ikinci beçənin əsas kütləsini təşkil edir. Birinci cavan ana möhürləmədən 8 gün sonra çıxır. İkinci beçə birincidən 9 gün sonra çıxır.

Beçənin çıxmasına bir gün qalmış ana arının siqnal səslərini eşitmək olar.

Bu siqnal vasitəsilə ailədə rəqib ananın olması bilinir. İkinci beçədən iki və ya üç gün sonra mayalanmamış ana ilə başqa bir beçə çıxa bilər. Hər yeni beçədə arıların sayı azalır. beçəvermədən sonra arılar üsküyü gəmirərək ana sürfəsini məhv edir.

Beçə ana məmələri: 1 - kasacıq, 2 - möhürlənmiş ana məməsi, 3 - ana məməsi ananın çıxışından sonra, 4 - arılar tərəfindən gəmirilərək məhv edilmiş ana məməsi.

Çıxan beçəni yenidən öz ailəsinə qaytarmaq olarmı?

Tezliklə yaxşı bal toplanışı gözlənilsə, beçəni ana ailəyə qaytarmaq olar. Bu vaxt ailədə bütün ana məmələri məhv edilir və pətək ayrı korpus ilə genişləndirilir. Ancaq intensiv bal toplanışına çox qalmışsa, ailə yenidən ana yetişdirərək beçə verəcək. Ona görə də ana ailə üst hissədə olmaqla beçəni ayrı korpusa yerləşdirmək və aranı isə bütöv arakəsmə ilə bağlamaq məqsədəuyğundur. Üst korpusdakı uçuş yolu alt korpusa nisbətən əks tərəfə istiqamətləndirilməlidir. Bal toplanışının başlamasına qədər beçə və ana ailə ayrı saxlanılır və nektar gətirmənin ilk günlərində arakəsmə götürülərək ailə birləşdirilərək yaxşı ana saxlanılır.

“Anaya hücum” üsulu ilə ailəni beçə vəziyyətindən necə çıxarmalı?

Ailə beçə verməyə hazırladıqda, arıçılar daha çox “anaya hücum” adı almış üsuldan istifadə edirlər.

Hava yaxşı olduğu bir gündə ana ailə 3-4 çərçivədə müxtəlif yaşlı sürfələr, arılar və ana olan yeni pətəyə köçürülür. Sürfəli çərçivənin hər tərəfindən 6 çərçivə quru, 2 ədəd isə ballı çərçivə qoyulur. Əmələ gəlmiş yeni ailə ana ailənin yerinə, anasız şanlardakı arılar isə yeni hissəyə qoyulur. Uçuşda olan bütün arılar qayıdaraq köhnə ana olan hissəyə daxil olurlar.

Yeni hissədəki ailədə isə uçuş arıları olmur. Oraya mayalanmış yeni ana və ya çıxışa hazırlaşan ana məməsi qoyulur. İlk 2-3 gündə boş şanlardan birinə və ya yemliyə su tökülür.

Artırma (yeni ailənin yaradılması -red.) formalaşdırmaq üçün beçə anasını necə almalı?

Məlumdur ki, beçə anası yaxşı inkişaf etməklə müsbət keyfiyyətlərə malikdir. Beçə analarını arıçılar daha çox erkən artırmaların formalaşdırılmasında və köhnə ananın əvəzlənməsində istifadə edirlər. Müəyyən olunan vaxtda beçə anasının alınması çox vacibdir. Buna görə ailəni erkən yazda beçə verməyə vadar etmək lazımdır. Yaxşı keyfiyyətlərə malik ailə yuvanın balacalaşdırılması, bol yemləmə, isidilmə və bundan sonra genişləndirilməməklə beçə vermə vəziyyətinə gətirilir. Bundan təqribən 10 gün sonra ana məmələrinin qoyulması

yoxlanılır. Ana məməsi möhürlənən kimi, onu artırma məqsədi ilə istifadə etmək olar. Bu halda artırmanın formalaşdırılması vaxtı erkək arıların olmasına əmin olmaq lazımdır. Beçə verməyə hazırlaşan ailədə bəzən ana arı tərəfindən verilən xüsusi qeydi adi səs eşitmək mümkündür. Ananın bu cür “oxumasını” necə təyin etməli?

İlk beçə havanın pis olması səbəbindən bir neçə gün ləngiyə bilər. Bu arada cavan analar yetişərək ana məməsindən çıxmağa çalışırlar, ancaq bu alınmır. Pətəkdə hələlik, köhnə ana qalır. Köhnə ana ailədə yeni anaların (qızların) əmələ gəldiyini hiss edir, qıcıqlanır və onları öldürməyə cəhd edir. Buna isə yeni ana məməsinə qulluq edən və onları ana məməsinin sonundakı deşikdən yemləndirən arılar imkan vermir. Köhnə ana daha da qıcıqlanır, bir ana məməsindən digərinə qaçaraq kəskin və ardıcıl səs çıxarır: “pi-i-pi-pi-pi”. Cavan analar da bu zaman qıcıqlanaraq ona cavab verirlər. Ancaq onlar hələ tam açılmamış ana məməsində olduğundan səs boğunuq halda “kva-kva-kva” kimi səslənir. Bu cür özünə məxsus siqnallar “ananın oxuması” adını almışdır.

Köhnə şanlar ailəni beçə verməyə vadar edə bilirmi?

Arıçılar çoxdan müəyyən etmişlər ki, ağac koğuşlarında da arılar biri birindən 37,5 mm məsafədə şanlar hörürlər. Bu məsafə pətəyin ölçüləri və çərçivələrin sayı üçün əsas götürülür. Bu da məlumdur ki, köhnə şanlar bir neçə nəsil üçün istifadə olunduqda şanlarda yuvacıqlar kiçilir və çərçivələr arası məsafə daralır. Bu ona görə baş verir ki, hər nəsil sürfə çıxdıqdan sonra yuvada onun qılfının qalığı toplanır. Qılfın yoğun hissəsi yuvanın dibində olduğu üçün onun orta hissəsi daha çox qalınlaşır. Bir neçə il müddətinə onun ilkin 0,5 mm-lik qalınlığı 5 mm-ə qədər artır. Təbii ki, ara divar nə qədər qalın olarsa çərçivələr arasındakı məsafə də o qədər sıxılır. Köhnə şanlarda kiçik ölçülü və zəif ailələr doğulur, ailə isə xəstəliklərə davamsız olur.

Arı ailəsi, görünür ki, bioloji vəziyyətin pozulduğunu hiss edir və bu mənzili tərk etməyə çalışır. Təcrübəli arıçıların arılar üzərindəki ardıcıl müşahidələri göstərir ki, yuvada köhnə şanlar çox olduqda ailə beçə verməyə daha meyilli olur. Praktiki fəaliyyətdə köhnə şanlardan istifadə və beçə verməyə meyillilik mütləq nəzərə alınmalıdır.

Ayırmanın formalaşdırılması

Təbii beçəvermədən başqa ailələrin sayının artırılmasının bir çox üsulları var - ancaq yeni arıçı üçün bunun hansından istifadə etməli? Təbii ki, əvvəlcə artırma üçün yeni ananın haradan alınacağını bilmək lazımdır. Çox arıçılar bunun üçün ana yetişdirənlərdən mayalanmış ana almağa üstünlük verirlər ki, bunun da üstünlükləri çoxdur.

Həmçinin arıçı özü də arı yetişdirərək yeni ana və ana sürfəsi hesabına ailənin artırılması mümkündür. Bundan başqa, eyni ailədə bir neçə çərçivəni arılar və mayalanmış sürfələr ilə birlikdə ayıraraq ailəni artırmaq olar.

İndi isə bütün sadalanan üsulların mənfi və müsbət tərəflərinə baxaq.

1. Mayalanmış ana almaq hesabına artırma. Bu üsulun əsas üstünlüyü cənub regionlardan mayalanmış anaların əldə edilməsi hesabına erkən yazda yeni ailənin formalaşdırılmasının mümkünlüyüdür. May ayından başlayaraq arıçılar, cənub rayonlarda yetişdirilmiş analar almaqla yeni artırmalar edirlər. Bu halda ana arı bir-iki gündən sonra yumurta qoyur və çox hallarda belə ailə iyun bal toplanışında iştirak edir. Bu üsulun mənfi tərəfi isə mayalanmış ananın qiymətinin baha olması və yeni alınmış ananın ailəyə daxil etdikdə onun ölüm riskinin olmasıdır. Xüsusən, yeni arıçılar bununla çox üzləşə bilərlər.

2. Mayalanmamış ana və ya ana sürfəsi hesabına artırma. Hər iki üsul oxşardır, ancaq arılar sürfədən çıxan ananı mayalanmamış özgə anaya nisbətən daha həvəslə qəbul edir. Təbii ki, yeni yaradılmış ailədə ana arı və ya sürfə qoyduqda ehtiyat tədbirləri görmək lazımdır. Bu üsulun əsas çatışmazlığı mayalanmamış ananın erkək arılarla mayalanması üçün 10-15 gün gecikməsidir. Ana sürfəsi qoyduqda isə mayalanma daha gec ola bilər. Bu cür yeni yaradılmış yeni ailə mayalanmış ana vasitəsilə yaradılmış ailədən geri qalır, həm də bu ailəni sürfəli çərçivələrin hesabına gücləndirmək də mümkün olmur, çünki bu halda əsas ailə də zəifləyərək bal toplamaqdan geri qalır. Ancaq bu halda ailə qışlamaya güclü halda daxil olur. Bundan başqa arıçılar bəzən artırmanı əsas ailə ilə birləşdirərək köhnə ananı dəyişirlər.

Bu cür mühafizə qalpağı yeni ana çıxana qədər ana sürfəsini qorumağa imkan verir.

3. Əsas ailədən mayalanmış ana götürmək yolu ilə artırma.

Bu üsulun əsas mahiyyəti ondan ibarətdir ki, ailə “yetimləşdirilir” və ailə yeni ana yetirməyə başlayır, ancaq bu halda ailə bal toplamaqdan geri qalır. Bir çox arıçılar bu üsuldan xüsusi olaraq istifadə edərək erkən yaz məhsul toplamasına nail olur, ananı isə planlı sürətdə dəyişirlər. Unutmaq lazım deyil ki, yumurta qoymanı ləngitmək ailənin zəifləməsinə səbəb olur. Qeyd etmək lazımdır ki, arı ailəsi portfeli - mahiyyətə mayalanmış ananın ayrılması və sürfə qoymaq yolu ilə yeni ailənin bərpasıdır və bu halda əsas ailə zəifləyir.

İndi isə artırmanın gücü və formalaşdırma müddəti haqqında.

Yadda saxlamaq lazımdır ki, nektar mövsümü nə qədər uzun olsa, o qədər əsas ailəni zəiflətmək və artırmanı gücləndirmək olar. Məsələn, ailənin yarıya qədər bölünməsi yalnız əsas bal toplanışına 50 gün qalmış edilə bilər. Əsas ailənin bu cür radikal olaraq bölünməsi təkcə yaxşı ailə yaratmağa deyil, həmçinin, əsas ailəni beçəvermədən qorumağa da imkan verir. Əksinə, əsas bal toplanışından qabaq ailəni bölmək zərurəti yaranmışsa, bu halda bir sürfəli çərçivə və buradakı sürfələri isitmək üçün arı götürülür.

Artırmanı aparmaq üçün qarşıdakı bal toplama şəraitini nəzərə almaq lazımdır. Məsələn, Saratov vilayəti şəraitində iyun nektarsız olaraq başlayır.

Əsas bal mövsümü iyunun sonunda qarabaşağın, alaq otlarının, sonra isə günəbaxanın çiçək açması ilə başlayır. Bu halda artırma-ya may ayında, ən gec isə iyunun ilk günlərində üç sürfəli çərçivəni silkələməklə və bir-iki çərçivəni isə arılarla birlikdə götürməklə başlamaq olar. Bu halda güclü artırma alınır, əsas ailədə isə inkişaf üçün stimül yaranmaqla beçəvermənin qarşısı alınır.

Başqa rejimlə də işləmək mümkündür. Məsələn, əgər arıxanayı 10-15 iyunda çiçəkləyən qorunca sahəsinə köçürmək planlaşdırılırsa,

bu halda güclü artırma yaratmaq lazım deyil. 1-2 çərçivə sürfə kifayət edər. Lazım gələrsə əlavə olaraq arılı çərçivə qoymaq olar. Qorunca çiçəyindəki nektar stabil olmur və ola bilər ki, ailə onsuz da beçəvəmə vəziyyətinə gəlsin. Belə ailələr artırmanın gücləndirilməsi üçün yenidən təşkil edilir. Başqa ailələr zəif məhsuldarlıq şəraitində (hətta 1-2 kq) yavaş-yavaş, ancaq inamla pətəyi bal ilə doldurur.

Yuxarıda göstərilənlərə əlavə etmək olar ki, artırma həm cavan, həm də yaşlı arıların hesabına aparıla bilər. Çox hallarda artırma cavan arıların hesabına edilir. Bu halda artırma əsas ailənin yaxınlığında yerləşdirilir. Yaşlı arılar bu halda əsas ailəyə qayıdır, cavan arılar isə yeni qoyulmuş ananı həvəslə qəbul edirlər. Bu vəziyyət ailədə arıların yaş rejimini pozur və ailənin inkişafı ləngiyir. Artırma təqribən 3-5 km uzaqdan gətirilsə bu hal baş vermir. Onda ailədə formalaşma zamanı köçürülən arıların hamısı qalır. Bu cür ailə dərhal uçuş fəaliyyətinə başlayır və sürətlə inkişaf edir. Bunun ən böyük qüsuru ondan ibarətdir ki, arılar yeni daxil edilmiş cavan ananı aqressivliklə qəbul edir. Buna baxmayaraq müvafiq dərəcədə təcrübə olsa, bu üsuldan effektiv şəkildə istifadə etmək olar.

Nukleusların formalaşdırılması

Şəkil. Standart çərçivədə 5 ailəli nukleus.

Ana sürfələri götürülən gün səhər əsas ailəyə baxış keçirərək yetkin ana məmələri müəyyənləşdirilir ki, bunları yerləşdirmək üçün nə qədər nukleus lazım olduğu hesablanırsınız (nukleus bir qədər az hazırlanır, ona görə ki, anaların onda biri yerləşdirilsin, ana sürfə-süpfəsindən ana çıxmıdıqda və o yararsız olduqda nukleuslar istifadə olunsun).

Nukleus kiçik ailədir ki, cavan mayalanmamış ana bura yerləşdirilərək mayalanır və yumurta qoymağa başlayır. Mayalanmadan sonra ana oradan götürülərək istifadə olunur və nukleusa yeni mayalanmamış ana qoyulur. Bundan başqa, nukleus ehtiyat anaların saxlanması üçün istifadə olunur.

Nukleuslar arıların yaxşı uçuşu dövründə formalaşdırılır, müxtəlif tərəfə uçuş yolu olan 2-3 və 4 bölməsi olan adi pətəkdən hazırlanır."- Lejak" qəfəslərdə nukleuslar "cibdə", daha doğrusu məhdudlaşdırılmış kiçik bölmədə əsas ailə ilə yanaşı hazırlanır.

Nukleus güclü ailədən götürülmüş arı ilə dolu 3 ədəd adi ailə çərçivəsindən formalaşdırılır (iki çərçivə sürfə, biri isə yem ilə dolu olmalıdır). Bu işi günün birinci yarısında başa çatdırmaq lazımdır ki, yaşlı arılar uçuşdan qayıtdıqda öz yuvalarına qayıtsınlar, nukleusda isə ancaq cavan analar qalsın.

Nukleus formalaşdırmaq üçün pətəklər diqqətlə yoxlanmalıdır ki, arakəsmələrdə çat olmasın - əks halda arılar buradan keçərək ana arını məhv edə bilər.

Nukleusu arılarla doldurmaq üçün hazırlanmış pətək əvvəlcədən seçilmiş güclü ailəyə yaxın yerləşdirilir. Bu vaxt seçilmiş ailədən sürfələrlə dolu möhürlənmiş çərçivə götürülür. Nukleusa, həmçinin daha iki çərçivə çırpılır, çünki çırpılmış arıların bir hissəsi uçub kənarlaşır. Sonra nukleusa bal və çiçək tozu ilə dolu üçüncü çərçivə qoyulur. Bu vaxt xüsusən ehtiyatlı olmaq lazımdır ki, ana arı olan çərçivə çırpılmasın.

Hər bir nukleus müxtəlif fərqlənmə əlamətləri (orientir) ilə seçilməlidir. Məsələn, pətəyin divarının uçuş yolu və ya uçuş taxtasının yanlarında müxtəlif rənglərə - göy, sarı, mavi, ağ - boyanması. Bu ona görə edilir ki, cavan ana mayalanma uçuşundan qayıdanda pətəyi səhv salmasın (bəzən cavan ana pətəyi səhv salaraq başqa ailəyə girir və burada onu öldürürlər)Yaxşı olar ki, nukleuslar müxtəlif ölçülü kollektorların arasında yerləşdirilsin.

Nukleusun buraxma qabiliyyəti o vaxt qənaətbəxş hesab edilir ki, bir ailə ayda ən azı iki ana yetişdirsin.

Ana sürfəsinin nukleusa keçirilməsi

Günün sonunda, ailə nukleusda yetimlik hiss etdikdə ona ana sürfəsi verilir. Ana sürfəsi olan çərçivə tərbiyəçi ailədən götürülərək daşıma yeri qoyulur; Ana sürfəsinin soyumasının qarşısını almaq üçün pətəkdə onun ətrafındakı iki çərçivədə də yeri qoyulur. Sonra yeşik nukleusa yaxınlaşdıqları çərçivələr növbə ilə çırpılır.

Ana sürfəsi çərçivənin ortasında, üst taxtadan aşağıda, sürfələrin yanında elə yerləşdirilir ki, patron şanların arasında sıxılsın, ana sürfəsi isə sərbəst aşağıya buraxılsın. Ana sürfələri şana məftil və ya nazik metal jestlə bərkidilə bilər (qövs şəklində əyilmiş metal lövhə də ana sürfəsini arılardan yaxşı qoruyur, belə ki, ana sürfəsi pis kəsildikdə arılar ana südünü götürmək üçün sürfəni gəmirərək dağıdırlar). Əgər ana sürfəspazıcıq üzərində yerləşirsə, şanı deşərək onu yerləşdirirlər.

Anasız ailəyə çox yetkin - qoyulduqdan sonra bir sutkaya çıxan ana sürfəsi vermək lazım deyil. Arılar ananı öldürə bilər. Bütün başqa hallarda ana sürfəsinin ailəyə qoyulması və ana arının sürfədən çıxması üsulu ananın sağ qalması baxımından üstünlük təşkil edir.

Ehtiyat ana sürfələrinin yaradılması.

Ana sürfəsində ölmüş, qəbul edilən vaxt arılar tərəfindən öldürülmüş və s. səbəblərdən anaları dəyişmək üçün ehtiyat bir neçə mayalanmamış ana saxlamaq lazımdır. Bu məqsədlə ana sürfəsinin bir hissəsi (təqribən 10%) qəfəsə qoyularaq güclü ailədə yetişdirilir. Hər bir qəfəsin yem bölməsinə əvvəlcədən bal qoyulur və oraya 9-10 cavan arı buraxılır. İsidilmək üçün qəfəs çərçivələrin arasına yerləşdirilir.

Nukleusların gücü.

Nukleuslar formalaşdırıldıqdan bir gün sonra onun gücü yoxlanılır. Arılar bütün sürfələri örtməlidirlər. Əgər çatışmırsa, onda nukleusu yaratmaq üçün istifadə olunmuş pətəkdən arılar götürülür.

Ailənin gücünü daimi izləyir, arılar azaldıqda isə oraya arı əlavə edirlər. Nukleusda həmişə sürfə olmalıdır. Bu, ailəni itkilərdən və arıların uçub getməsindən qoruyur. Nukleusda arılar az olduqda sürfələr ölə bilər, ananın mayalanması ləngiyər ki, bu da yumurta qoymanı gecikdirir.

Yemin mövcudluğu da nukleusun məhsuldarlığına təsir edir.

Yem ehtiyatı az olduqda nukleusa yem və şəkər siropu ilə dolu çərçivə verilir;sonuncu çaydan vasitəsilə birbaşa çərçivələrə tökülür. Oğurluğun və hücumun qarşısını almaq üçün sirop axşam, gecəyə yaxın verilir.

Arıların nukleusda davranışı.

Başlangıç uçuşunda arılar özlərini sakit aparırlar:güclü ailə ilə birləşmək üçün uçurlar, pətəyin bir hissəsindən o birisinə keçirlər, başqa hissə boş qaldığı halda ancaq nukleusu doldururlar. Bundan yayınmaq üçün ana sürfədən çıxan kimi (və ya qoyulmuş ana arılar tərəfindən

qəbul edildikdən sonra) nukleusa bir ədəd cavan sürfələrlə dolu çərçivə qoyulur. Ailədə açıq çərçivə olduqda arılar pətəyi tərk etmirlər.

Sürfəli çərçivə həm də nukleusda nəzarət rolunu oynayır - orada dəşik ana sürfəsinin əmələ gəlməsi ananın ölməsi barədə xəbərdarlıqdır.

Ananın ana sürfəsindən çıxması.

Nukleus formalaşdırıldıqdan 2-3 gün sonra analar ana sürfəsindən çıxmağa başlayır.

Bunlar eyni gündə çıxırlar, ona görə də nukleuslar 2-3 dəfə yoxlanılır.

Sonuncu dəfə yoxlama sürfə köçürülməsindən 14 gün (yumurta qoymadan 18 gün) sonra yoxlanılır: bu vaxta analar çıxmamışlarsa, onda ana sürfəsi kənarlaşdırılır, onun əvəzinə isə ehtiyat analardan verilir.

Nukleusda yeni çıxmış hər bir ana tapılaraq yoxlanılır. Hər hansı nöqsan aşkar olunduqda zədəli ana kənarlaşdırılır, ailəyə ehtiyat analardan yenisi verilir.

Mayalanmamış ananın qoyulması şərtləri.

Mayalanmamış ananı nukleusa qoyduqda ehtiyatlı olmaq lazımdır ki, arılar onu öldürməsinlər. Ona görə də ananın axşam qalpaq altına qoyur və ya qəfəsdə verirlər.

Mayalanmamış ananın qoyulmasının çox şərtləri var. Məsələn, əgər nektar yoxdursa və ya azdırsa, anasız ailə yeni ana qoyana qədər 2-3 gün maye halında siropla yemləndirilir; ailə 3-5 gün anasız qalmışlarsa yeni ananı pis qəbul edirlər; ailədə cavan arılar nə qədər çox olsa ana bir o qədər yaxşı qəbul ediləcək; ailə ananı axşamlar daha mehribanlıqla qəbul edirlər.

Yeni ananın qoyulmasının ən əlverişli vaxtı anasızlaşdırmadan sonra 12-24 saatdır.

Mayalanmamış analı nukleusa baxılması.

Əgər ailədə ana mayalanmamışdırsa, onda ehtiyat tədbirləri görmək lazımdır ki, ananın əvvəlcə orientasiya sonra da nikahnikah üçün uçuşuna mane olmasın. Bu cur analı nukleusu gündüz saatlarında açmaq olmaz; onunla qonşu olan pətəkləri də açmaq düzgün deyil. Nə qədər ki, ana mayalanmayıb bütün işləri səhərlər və ya saat 17-dən sonra görmək lazımdır.

Bütün analar eyni vaxtda mayalanmır, ona görə də nukleusa dövrü olaraq baxmaq lazımdır.

Cavan ananın yumurta qoymağa başlamasına təsir edən amillər.

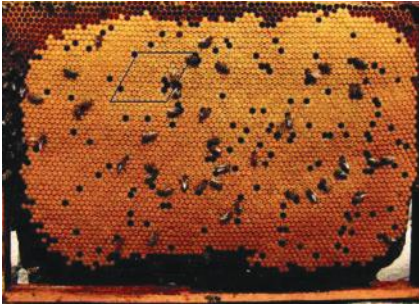
Mayalanmamış ananın qəbuluna və onun nukleusa daxil edilməsinə nukleusdakı arıların gücü və yaş tərkibi təsir edir. Arılar nə qədər cavandirlarsa ana o qədər yaxşı qəbul edilir və ya əksinə.

Güclü ailədə tezliklə nikah uçuşu və yumurta qoyma başlayır. Bəzi hallarda zəif ailələrdə uğurlu cütləşmədən qayıtmış anaların da yumurta qoyması ləngiyir (bəzən bir ay və daha çox), bu halda belə ana güclü ailəyə keçirilir, bu halda bir sutkadan sonra ailədə yumurta qoyma başlayır. Soyuq, yağışlı hava da anaların nikah uçuşunu, cütləşməni və yumurta qoymağa başlamayı ləngidir.

Normal şəraitdə ana nukleusa qoyulduqdan 9-10 gün sonra yumurta qoymağa başlayır.

Ananın nukleusa olmasının optimal vaxtı.

Ana sürfəsi verildikdə və ya cavan ana qoyulduqda ananın nukleusda olması vaxtı əhəmiyyətli dərəcədə uzanır. Qoyulmuş anaların 97%-i ilk 15 gündə erkək arılarla cütləşməyə vaxt tapır. Məlumdur ki, gənc ana 7-8 günlük yaşda cütləşmə üçün uçurlar və 2-3 gündən sonra yumurta qoymağa başlayırlar. Beləliklə, ananın sürfədən çıxmasından 10-12 gün sonra yumurtaqoymayı yoxlamaq lazımdır. Əlverişli hava şəraitində gənc analar 15-ci gün yumurta qoymağa başlayırlar, ona görə də ananı nukleusda 16-17 gündən çox saxlamaq lazım deyil. Onları yetkin sürfə və ya cavan analarla əvəz etmək lazımdır.

Mayalanmış ananın qiymətləndirilməsi və sonrakı istifadəsi.

Ana mayalanmadan bir neçə gün sonra məhsuldarlığa (yumurta qoymaya) görə yoxlanılır. Tez-tez ana ilk vaxtlarda mayalanmamış yumurta qoyur, ancaq tezliklə (103 gündən sonra) normal yumurtalar qoymağa başlayır. Yaxşı

cavan analar yumurtanı şanda ara vermədən, yuvanın mərkəzinə qoyurlar və sürfələrin səmti bir istiqamətdə olur. Yaxşı ananın yumurtası çərçivədə simmetrik, mərkəzdən bir qədər yuxarıdan başlamaqla hər tərəfə bərabər olmaqla yerləşir. Möhürlənmə belə analarda tamamlanır.

Yaxşı ananın sürfələri.

Ananın məhsuldarlığını yoxlamaq üçün onu möhürləməyə qədər gözləmək lazımdır - qapağın forması isə (üsküklərin üstündə və yastı) yoxlamayı nəticələndirir. Sürfələrin hesabına nukleusda arıların sayı bərpa olunur. Az yumurta qoyan və ya torlu formada (şanda ordan-burdan) sürfə qoyan arıları çıxdıqda edilir.

Məhsuldar ananın nukleusda istifadəsi.

Yumurta qoyma düzgün gedirsə ana məhsuldar hesab olunur. Məhsuldar ana yaşlı anaların dəyişdirilməsi və ya qışlamada ehtiyat məqsədlə istifadə olunur.

Əgər ana artırma üçün nəzərdə tutulmuşdursa, onu nukleusa qoymağa ehtiyac yoxdur. Belə halda nukleus gücləndirmək yolu ilə yeni ailəyə çevrilir.

Nukleusların oğurluqdan qorunması.

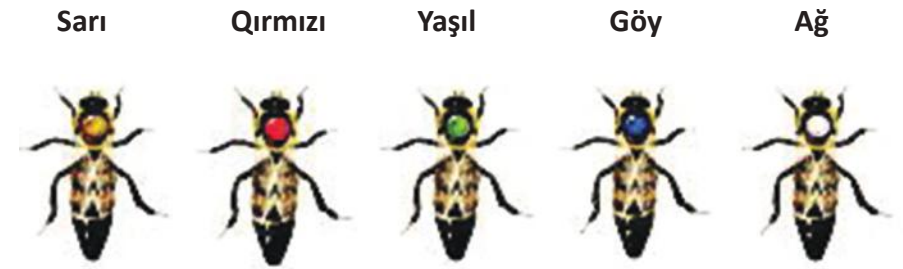
Nektar az olduğu vaxtlarda nukleusları oğurluqdan qorumaq lazımdır, belə ki, kiçik ailə arıların hücumundan zəif mühafizə oluna bilər. Bunun üçün uçuş yolları 1 sm-ə qədər qısaldılır.

Ana sürfələrinin ana çıxdıqdan sonra istifadəsi

Müxtəlif formalarda olan ana sürfəsini tullamaq lazım deyil. Onlar bünövrədən 5-7 sm yuxarıdan kəsilir, dib hissədə süd qalıqlarından təmizlənir və sürfələrin köçürülməsi üçün istifadə olunur.

Anaların işarələnməsi.

Ana yumurta qoymağa başladıqdan sonra bir çox arıçılar onu müxtəlif rəngli boyalarla işarələyirlər. Bu halda həm ananı digər arıların arasında tapmaq asan olur, həm də illər üzrə müxtəlif cür rəngləməklə ananın yaşını və mənşəyini müəyyən etmək olar.

Bəzən arıçılar bunu qanadın bir ucunu kəsməklə də edirlər. Bu məqsədlə belə etmək lazımdır; məhsuldar ana çərçivədə tapılan kimi, sol əlin işarə və baş barmaqları ilə lazımi qanad tutulur (anaya əl ilə toxunmaq olmaq), sağ əldə tutulmuş qayçı ilə qanadın ucu kəsilir.

Ananın işarələnməsi üçün selluloid lakdan istifadə olunur. O, asetona selluloid və boya əlavə etməklə hazırlanır.

Boyanı hazırlamaq üçün selluloid pylonka (və ya emulsiyadan təmizlənmiş kino lenti) götürülür və kiçik yonqar formasında kəsilir. Şüşə kolbaya aseton tökərək ağzı kip probka ilə bağlanır və kolbanın 1/4 -i qədər doğranmış pylonka əlavə edilir. 2-3 gündən sonra selluloid tam əriyərək aseton lakına çevrilir və buraya lazım olan rəng əlavə edilərək çalxalanır. Parlaq rənglər - ağ, qırmızı, sarı, mavi - götürmək daha yaxşıdır.

İşarə ehtiyatla nazik halda (kibrit qədər) ananın belinin ortasına (qanadlara toxunmadan) qoyulur. Hər rəng üçün ayırı fırça istifadə olunur. İşarələmədən sonra fırça asetonun içərisində saxlanılır. Boya qatılaşdıqda aseton əlavə olunur. Fırçada qurumuş boya asetonla təmizlənir. Boya saxlanılan kolba həmişə bağlı olmalıdır.

Anaları onların nəsillərinə görə rənglədikdə, hər bir qrup üçün ayrıca rəng seçmək lazımdır - daha çox rekordist ananın rəngini. Ola bilər ki ana qrupu çox olsun və rənglər yetməsin (1-2 rəng). Bu halda hər qrup döşün bir tərəfindən rənglənilir.

Yetirdirmə müəssisələrində 5 rəng istifadə olunur; ağ, qırmızı, göy, sarı və yaşıl. Ağ rənglə uzun ildə (366 gün - red.) olan ana işarələnilir. Yaşıl rənglə yaşı təyin olunmayan ana işarələnilir.

Əsas bal toplanışı

Cənubi Qafqazda nektar verən bitki örtüyünün 61%-i Azərbaycanda payına düşür. Azərbaycanda arıçılığın yem bazası üç əsas yem sərəvətinə malikdir. Bu sərəvəti təşkil edən mənbələr aran, dağətəyi və dağlıq yerlərin bitki örtüyüdür. Bu üç tip yem mənbəyi bir-birindən əsaslı surətdə fərqlənir. Aran

bölgəsində əsas yem mənbəyini bal verən mədəni bitkilər, dağlıq bölgələrdə isə arıçılığın yem mənbəyini əsas bal verən yabanı örtüyü təşkil edir. Dağətəyi bölgələrin yem mənbəyi mədəni və yabanı bitki örtüyündən ibarətdir.

Azərbaycanın aran, dağətəyi və dağlıq bölgələrinin bitki örtüyündə müəyyən fərqlər olmaqla yanaşı onlar çiçək açma vaxtına və onun müddətinə görə kəskin sürətdə bir-birindən fərqlənirlər. Arı ailələrinin normal inkişafını və məhsuldarlığını artırmaq üçün onların mövsüm ərzində nektar gəlinə olan tələbatı fasiləsiz ödənilməlidir. Ona görə də arı ailələri bitkilərin çiçək açma vaxtından, müddətindən və nektar ifraz etmə qabiliyyətindən asılı olaraq bir ərazidən digər əraziyə planlı sürətdə köçürülməlidir.

Azərbaycan şəraitində arı ailələrinin normal qışlaması dağətəyi bölgələrdə daha səmərəli olduğundan qış dövründə arıxanalar həmin bölgədə saxlanılır.

Arı ailələrinin normal yaz inkişafını təmin etmək üçün arılar qışlamadan fevral ayının ikinci on günlüyünün əvvəlində çıxarılır və arı ailələrinin birinci köçürülməsi təşkil edilir. Bu zaman arı ailələri dağətəyi bölgələrdən respublikanın aran bölgələrinə köçürülür. Aran bölgələrində bu dövrdə hava şəraitini başqa bölgələrə nisbətən istiqəməsi arı ailələrinin oyanmasına və ana arının yuva daxilində yumurta qoymasına səbəb olur. Arı ailələri bu zaman yuva daxilindəki ehtiyat baldan və çiçək tozcuğundan istifadə edərək inkişafa başlayır. Yuva daxilində şarlarda balın möhürünün arıçı tərəfindən az miqdarda açılması arıların inkişafa başlamasına güclü təsir göstərir. Möhürü açılmış balın iyi arıları özünə cəlb edir. Arıların balla qidalanması belə ailələrin daha tez oyanmasına və inkişafa hamıdan əvvəl başlamasına səbəb olur.

Respublikanın aran bölgələrinə köçürülmüş arı ailələri mart ayının ikinci on günlüyünə qədər yuva daxili ehtiyat balın və çiçək tozcuğunun hesabına inkişaf edir. Bu dövrdə qışlama arıları keyfiyyətcə yeni cavan nəsil ilə əvəz olunurlar.

Aran bölgələrinin istər bal verən təbii bitkiləri, istərsə də kənd təsərrüfatı bitkilərinin çiçəklənmə dövrü mart ayının ikinci on günlüyündən may ayının 15-nə qədər davam edir.

Bu dövrdə arılar nektar və çiçək tozunu yaz efemerlərindən, meyvə ağaclarından, qismən də yonca, payız əkinlərindən toplayırlar.

Arıçılar təbiətdə nektar gəliri olmadığı dövrlərdə (yağışlı, küləkli və soyuq günlərdə) yuva daxili ehtiyat bala qənaət etmək məqsədilə arıları şəkər şərbətilə yemləyirlər.

Arı ailələrində mart ayının ikinci on günlüyündən sonra inkişaf sürətlə gedir. Bu dövrdə yuxarıda göstərilən bitkilərdən başqa, əkin sahələrində və yaşayış məntəqələrində bitən çoxlu alağ otları və bəzək çiçəkləri də çiçəkləyirlər. Belə bitkilərə lilotu, ağ akasiya, cin-car, ballıbaba və ya dolamaz, gicitkən, acı qovuş, zəncir otu, bəzərək şuverən, şahtəpə lərgə və çöl noxudu aiddir. Arı ailələri mövcud bal bitkilərindən istifadə edərək gündəlik tələbatını və inkişafını təmin edir. Bu dövrdə güclü arı ailələrində yuva daxilində az miqdarda ehtiyat bal toplanır.

Azərbaycan şəraitində may ayının ikinci on günlüyündən sonra arı ailələrinin aran bölgələrindən dağətəyi bölgələrə aparılmaqla, onların ikinci köçürülməsi təşkil edilir. Arı ailələri bu bölgədə əsas nektar gəliri dövrünə qədər inkişafını tamamlayır və sonra əsas nektar gəliri dövründə iştirak edir. Əsas nektar gəliri dövrünə qədər olan müddəti keçid dövrü adlandırmaqla həmin dövr iyun ayının ikinci on günlüyünə qədər davam edir. Arı ailələri əsas nektar gəlirləri dövründə respublikanın dağətəyi bölgələrinə və ilin ən isti günlərində(iyulda) isə dağlıq bölgələrə aparılmaqla onların üçüncü köçürülməsi təşkil edilir. Arı ailələri dağətəyi və dağlıq bölgələrin bitki örtüyü sahələrinə köçürülür. Arı ailələri əsas nektar gəliri dövründə həmin bölgələrin bal bitkilərinin nektarını toplamaqla yuvada qısa müddətdə qış ehtiyat yemini və süzmək üçün əmtəlik balı toplayırlar. İyulun ikinci on günlüyünün axırında arı ailələrindən bal süzülür.

Azərbaycanın dağətəyi rayonlarında avqustun ikinci on günlüyündə, dağlıq bölgələrdə isə avqustun əvvəllərində arıların bal toplaması minimuma enir. Orta hesabla bir gündə toplanmış nektar yalnız arıların gündəlik tələbatını çətinliklə ödəyir. Bunun əsas səbəbi bu zaman bir çox tozcuq və bal verən meşə bitkilərinin vegetasiya dövrünün qurtarmasıdır. Bu zaman quraq dağ ətlərinin bitkiləri quruyur, dirrik-bostan bitkilərinin vegetasiyası qurtarır. Çəmənliklər ot üçün çalınmış olur. Belə şəraitdə arı ailələri avqust ayının əvvəllərində aran bölgələrinə yenidən qaytarılmaqla onların dördüncü köçürülməsi təşkil edilir. Son payız dövrü avqust və sentyabr aylarıdır. Bu dövrdə arılar nektar çiçək tozunu pambıqdan , üzümdən və payız efemer-

lərindən toplayırlar. Arı ailələri son payız dövründə saxlayıcı nektar gəlirindən istifadə edərək qışlamada iştirak edəcək arı nəslini yetişdirirlər. Oktyabr ayının əvvəllərində aran bölgəsinin dəyişkən hava şəraitində və çox enerji sərf etməklə az miqdarda arı artımı yetişdirirlər. Ona görə də oktyabr ayının əvvəllərində arı ailələrinin yuvası qış üçün yığılır və respublikanın dağətəyi bölgələrinə aparılmaqla onların son beşinci köçürülməsi təşkil edilir.

Beləliklə, Azərbaycan şəraitində arı ailələrinin mövsüm ərzində ən azı beş dəfə köçürülməsi təşkil edilməlidir. Arıçılar arı ailələrinin yerli şəraitdən asılı olaraq, əsas nektar gəliri dövründə bir dəfə əvəzinə iki və ya üç dəfədə köçürə bilirlər.

Arı ailələri vaxtında planlı sürətdə və şüurlu qaydada köçürülməlidir. Ona görə də hər bir arıçı öz bölgəsinin hər bir nektarında olan bitki örtüyünün nektar məhsuldarlığını bilməlidir.

Bal arılarının əlverişli uçuş diametri 3 km-dir. Bu o deməkdir ki, pətəyin olduğu yerdən bütün istiqamətlərə tərəf 3 km uzaqlıqda olan bitkilərdən arılar nektar toplaya bilirlər. Aparılmış hesablamalar göstərir ki, 3 km-lik dairə 2826 hektar sahədən ibarətdir.

Arıların uçuş diametrində olan bal bitkilərinin sahəsini və bal məhsuldarlığını bilməklə aparılan əlverişli uçuş diametrində (3 km dairədə) , yəni 2826 hektar sahədə olan ümumi hektarın miqdarı müəyyən edilir.

Arıxana üçün köçürmə planının cədvəli mövsüm başlanmazdan əvvəl tərtib edilir. Bunun üçün arıçı arıxanada olan arı ailələrinin miqdarını və onların illik bala olan tələbatını hesablamalıdır. Aparılmış hesablamalar göstərir ki, bir arı ailəsinin illik bala olan tələbatı 70 kq-dir. Arıxanada olan arı ailələrinin sayını 70 kq balın miqdarına vurmaqla, arıxananın illik bala olan tələbatını hesablamaq mümkündür.

Bundan sonra arıxananın illik bala olan tələbatına uyğun olaraq yerli şəraitdə bitki örtüyünün bal məhsuldarlığı müəyyən edilir, bitkilərin çiçək açma vaxtına və müddətinə görə arı ailələrinin köçürülməsi planının cədvəli tərtib edilir.

Bal toplanışını pətəyə nektarın daxil olması ilə müəyyən etmək olar. Ən etibarlı informasiya mənbəyi isə - tərəziyə qoyulmuş pətək ola bilər. Əgər burada çəki günbəgün artırsa, deməli əsas bal toplanışı başlayıb.

Bu vaxt arıların uçuşu sürətlənir, pətəyə qayıdırlar, bəzən pətəyə

çatdıqda yerə yığılıb yavaş-yavaş uçuş taxtasına qalxırlar. Çərçivənin yuxarı taxtasında intensiv ağarma başlayır.

Arıçı bu vaxt pətəyin ventilyasiyasını nəzarətdə saxlayaraq günorta vaxtı intensiv günəş şüalarından qorunmalıdır. Çox vacibdir ki, günəş uçuş taxtasını çox isitməsin, belə ki, bu vaxt arılar nektardakı nəmliyi buxarlandırmağa imkan tapmazlar. Nəzərə almaq lazımdır ki, nektarı yerləşdirmək üçün balı yerləşdirmək üçün lazım olan yerdən 2-3 dəfə artıq sahə lazımdır.

Uzun, həm də bol bal toplama vaxtı məhsula zərər vurmada yeni şanlar toxumaq olar. Nektar mövsümü bol, ancaq qısa olduqda ailəyə matet və 3/1 qədər toxunmuş şan vermək lazımdır. Nektar mövsümünün ikinci yarısında arılar ballı şanları möhürləməyə başlayır və şan toxuma ikinci plana keçir.

Əgər bu vaxta yeni şan (matet) qurtarmışsa, əvvəlcə çıxdaş olunmuş şanlardan dezinfeksiya edərək istifadə etmək olar. Hətta erkək arı sürfələri olan köhnə şanlardan da istifadə etmək olar. Onları hər iki kənardan yerləşdirməklə uçuş yolunu açmaq olar.

Əsas bal toplanışı dövründə ventilyasiya edən arılar gecə-gündüz işlədikləri üçün arıçı oğurluqdan qorxmadan bütün uçuşları maksimum aç, hətta korpusun arasına yarıq əmələ gətirmək üçün paz qoya bilər.

Əsas bal toplanışı dövründə qışlamaya yem tədarükünün qayğısına qalmaq lazımdır. Bunun üçün ən yaxşı bal mövsümünün birinci yarısında toplanmış baldır. Buna görə bal-çiçək tozu çərçivəsini yarıya qədər möhürləndikdən sonra götürmək lazımdır. Tədarük olunmuş bal xüsusi saxlama yeri olmadıqda ikinci korpusda və ya artırmada saxlanıla bilər. Buraya aşağıdan metal tor və ya fanerdən diblik qoymaq lazımdır.

Arıçı arıları bal toplama dövründən sonra da izləməlidir. Müşahidə olunmalıdır ki, arılar tam doymadıqda başqa bitkilərə xüsusən, gəzəngi bala meyl etməzlər ki. Bu hal daha çox meşə ərazilərində nektar mənbəyi qəfildən kəsildikdə baş verə bilər. Sonda qeyd edilən halda korpusun yem saxlanan hissəsi arakəsmə ilə tam bağlanır. Gəzəngi bal toplanışı bitdikdən sonra o, çıxarılır.

Arıların köçürülməsinin əhəmiyyəti

Arıların əsas bal toplama dövründə əsas çiçəkli sahələrə köçürülməsi bal toplanışının əhəmiyyətli dərəcədə artırır. Arı nektar toplamaq üçün nə qədər az vaxt və enerji sərf etsə bir o qədər məhsuldar işləyər. Nektarlı

çiçək nə qədər uzaqda olsa arı uçuşa daha çox vaxt sərf edir və çinəndə az məhsul gətirir.

1 km məsafədən nektar toplamaq üçün ailə 200 qram bal sərf edir. Arıxanananın əsas nektarlı çiçəklərin yaxınlığında olması uğurlu məhsuldarlıq üçün əsas şərtidir.

Payız və yaz mövsümündə köçürülmə arı ailəsində arıların sayının artmasına da kömək edir. Pətəyə nektarın çox olması ananın daha çox yumurta qoyması üçün stimullaşdırır. Arıların köçürülməsi həmçinin entomofil (həşəratlarla tozlanan) bitkilərin tozlanması üçün lazımdır.

Arıların köçə hazırlanması. Köçürülmə vaxtı pətəkdə ciddi narahatçılıq baş verir, temperatur qalxır və şanlar yumşalır. Çox bal tutumlu şanlar və mum listləri arının ağırlığından qoparaq arıları, bəzən isə an arını da basa bilər. Köçürülmədən qabaq pətəkdən isitmə döşəkləri, ağır şanlar və mum çərçivələri, həmçinin yenicə nektarla doldurulmuş çərçivələr götürülür. Bunlar pətəkdə qalsalar daşınma vaxtı nəmlik artar və arılar boğula bilərlər. Ailənin çox qızmadan qorunması və su buxarlarının kənarlaşması üçün pətəkdə ventilyasiya hazırlayırlar. Yaxşı olar ki, bu məqsədlə kiçik gözlü mütal tor, bu olmadıqda isə yeşiyin üst səthində və ya qapağın altına seyrək lifli torba çəkilir. Üstlük və ya qapaq altlığı pətəyə yerləşdirilir. Ventilyasiya məqsədi ilə bir uçuş yolu ilə məhdudlaşmaq lazım deyil, belə ki, arılar daha çox oraya toplaşır hava axınını bağlayır və havasızlıqdan ölürlər.

Daşınma vaxtı çərçivələr yerini dəyişərək arıları, xüsusən də ana arını sıxa bilər. Ona görə də əgər yeşikdə daimi məhdudlaşdırıcı yoxdursa çərçivələrin arasına 100 mm uzunluğunda və 12-15 mm qalınlığında ağac tir formasında məhdudlaşdırıcı yerləşdirilir.

Korpusların, həmçinin pətəyin başqa hissələrinin yerdəyişməsinin qarşısını almaq üçün onlar taxta ilə münasib qaydada mismarlanır.

Eyni zamanda bütün hissələr biri digərinə sıx yerləşdirilir ki, arılar yarıqlardan keçə bilməsin. Pətəklərin qapağında metal torla örtülmüş ventilyasiya pəncərələri olduqda ventilyasiya pəncərəsi və qapaq altlığı qoyulmur.

Arıların daşınma texnikası. Axşam bütün arıların uçuşu başa çatdıqdan sonra bütün uçuş yolları bağlanır, lazım gəldikdə isə mismarlanır. Arı adətən gecələr daşınır, ancaq soyuq və tutqun havada bunu gündüz də etmək olar. Arısı özü ilə körük, körük odunları, üz toru və s. Götürür ki, bütün gözlənilməz hallara hazır olsun (pətəyin tərpənən hissələrinin bərkidilməsi, açılmış uçuş yolu və ya yarıqları “yağlayaraq” bağlamaq və s.).

Təyinat yerinə çatdıqdan sonra pətəklər altlıq və ya xüsusi basdırılmış dirəkçiklər üzərinə qoyulur. Arılar sakitləşdikdən sonra bir pətəkdən bir olmaqla uçuş yolları açılır və dövrə uçuşuna imkan verilir. Sonra qalan bütün pətəklərdə uçuş yolu açılır. Pətəklərdə arıların qarışmasının qarşısını almaq üçün bütün pətəklər eyni vaxtda açılır.

Yeni məkanda arıxana yerləşdirdikdə qonşu arıxanaların yerləşmə vəziyyətini nəzərə almaq lazımdır. Pətəkləri başqa arıxana arılarının uçuş yolunda yerləşdirmək olmaz. Bu arılar arasında “dalaşmaya” və omların ölümünə səbəb ola bilər.

Pətəkləri o vaxt köçürmək olar ki, arılar və sürfələr yoluxucu xəstəliklərdən azad olsunlar. Hər bir arıxana yoluxan xəstəliklərin olmaması və daşınmaya icazə verməsini sübut edən baytarlıq şəhadətnaməsinə (baytarlıq-sanitariya pasportuna) malik olmalıdır. Arıxana meşə sahəsində yerləşdikdə isə müvafiq razılıq əldə etmək lazımdır. Bu halda arıçıya meşənin kəsilməsi və ocaq qalamaq qadağan olunur. Bu qaydalara əməl edilmədikdə arıxana meşəyə buraxılmamalıdır.

Balın süzülməsi, satışa hazırlanması və saxlanması

Balın əsas hissəsi təbiidir ki, əsas bal mövsümündə süzülür. Ancaq balın bəzi hissəsi yazda nektarlı bitkilərn maksimum çiçəkləməsindən sonra da süzülə bilər. Bu cür bal “may balı” adlanır

və yetkin olmadığı üçün onu qarışıqların tərkibində qatmaq üçün istifadə edirlər. Balın süzülməsi dövrü olaraq bir məskəndən başqasına köçdükdə də baş verir.

Əsas bal toplanışı dövrü və süzmə üzrə bir çox məsləhətlər. Pətəklər, xüsusən də üst korpuslar əsas bal toplanışı mövsümündə dövrü olaraq baxılır və aşağıdakı tədbirlər görülür:

- Balın süzülməsi mövsümün sonunda deyil bir qədər əvvəl başlanılır ki, ailənin “faydalılıq əmsali” yüksəlsin (bal toplama mövsüm ərzində davam edir).

- Balın süzülməsi üçün daha ekonomik olaraq 25-30%-ni təşkil edən qədər möhürlənmiş çərçivələr süzülür. Bu kifayət qədər yetişmiş baldır. Çərçivənin sona kimi möhürlənməsini gözləmək lazım deyil, belə ki, dolu çərçivədə arılar zəif işləyir. Nəmli havada da arılar çərçivəni möhürləmir. Ona görə də payız-qış mövsümündə istifadə olunması şanların sona qədər möhürlənməsini gözləmək lazımdır.

- Çərçivələrin hamısını eyni vaxta götürmək lazım deyil. O çərçivələr götürülür ki, dördüdə biri qədər yeni möhürlənmiş olsun.

- Bal ilə dolu çərçivə dərhal götürülmür, o, əvvəlcə pətəyin bir tərəfinə itələyib azad olunmuş hissəni boş çərçivə ilə doldururlar.

- İlk götürülən çərçivələrdən tam dolu olanlarını qış yemi üçün saxlamaq daha düzgündür. Yaz yemi üçün isə bal-çiçək tozu çərçivələrini saxlamaq lazımdır.

Bir çox bitkilərdən (günəbaxan, qarabaşaq, raps, vəzərək və noxud) çəkilmiş balın hamısını süzmək lazımdır. Qışlama yemi üçün esparset (korunqa-red.) və yabanı bitkilərdən toplanmış balı saxlamaq lazımdır. Bu cür bal gec kristallaşır. Ümumiyyətlə qış üçün yazda və yayın birinci yarısında toplanmış balın saxlanması lazımdır.

- Sürfəsi çox olan çərçivənin süzülməsi məsləhət deyil. Belə çərçivələri pətəyin kənarına yerləşdirmək lazımdır. Sürfələr çıxdıqdan sonra şan bal ilə doldurulacaq.

- Üzərində az da olsa sürfə olan çərçivəni qışa saxlamaq lazım deyil, çünki sürfələr öləcək və çürüməyə başlayacaq.

- Şanlı çərçivələri hermetik, daha yaxşı olar ki metal yeşiklərdə saxlamaq lazımdır ki, yeşiyə güvə və gəmiricilər daxil ola bilməsin.

- Bal süzülərkən hər bir ailədə balın miqdarını qiymətləndirməklə ana arının və ailənin gücünü müəyyən etmək olar.

- Bal süzümünü əsas bal mövsümünün sonuna kimi başa çatdır-

maqlazımdır ki, kənar arıların kütləvi hücumu baş verməsin.

Bina və alətlərin hazırlanması. Bal süzümü geni və işıqlı, qapı-pəncərələri kip bağlanan bağlı yerdə (çətir , anbar) aparılmalıdır. Arıların daxil olmasının qarşısı alınmalıdır. Qablar, bidonlar, bal süzən maşın təmiz yuyularaq təmir edilməli, bıçaqlar itilənməlidir. Burada ehtiyat su olmalıdır.

Dolu çərçivələrin pətəkdən götürülməsi və süzülməsi ilə 2-3 nəfərlik iki körük ilə təchiz edilmiş briqada məşğul olur. Arılar çərçivədən fırçalar vasitəsilə çırpılır. Götürülmüş çərçivə daşıma yeşiyinə qoyularaq süzülməyə aparılır.

Çərçivələr götürülən kimi süzülə daha yaxşıdır, çünki bu halda bal isti olduğu üçün asan süzülür.

Çox vacibdir ki, süzülmə vaxtı arılar şanlı çərçivələrə buraxılmasın. Süzmə prosesində balın iyi maşının rotoru vasitəsilə ətrafa yayılır. Azca ehtiyatsızlıq ətrafda olan bütün arıları, xüsusən də nektar olmadıqda havaya qaldırır. Stress vəziyyəti yaranır. Arılar işləmir, qıcıqlanmış vəziyyətdə pətəkdə uçurlar. Əlbəttə, bal süzmə vaxtı arılar qıcıqlanmaya bilməzlər, ancaq arıçı bunu arıların kütləvi uçuşu dövründə etməklə, götürüb boş yeşiyə qoymaqla minimuma endirir. Sonra, növbəti gün, şanlar gün istisində isindikdən sonra onu süzülər.

Şanların üst möhürlənmiş hissəsini çıxarmaq üçün alt hissəsində çoxlu deşiklər açılmış emallı ləyən, qazan və s. götürülür və bal toplamaq üçün başqa bir qabın üzərinə qoyulur. Qabın işinə yanaşı qoulmuş iki reyka yerləşdirilir ki, şan qabın dibinə yapışmasın. Möhür materialı (mum qapaqlar – red.) kəsildikcə şanını yuvaların zədələməmək üçün istifadə olunan bıçaqiti olmalı və isidilməlidir. Buna imkan olmadıqda çərçivə münasib şəkildə bal süzən maşının üzərinə yerləşdirilir ki, mum qapaqlar kəsildikcə bal maşının içərisinə axsın. Şanların möhürünün götürülməsinin ən əlverişli yolu xüsusi stol hazırlayıb orada işlənməkdir.

Bal süzən maşına ağırlığı eyni olan çərçivələr qoyulur ki, fırlatdıqda vibrasiya yaranmasın. Çərçivəni eləyərləşdirmək lazımdır ki, kasetin divarına söykənsin. Bu halda şanlar sınımaqdan qorunur. Yadda saxlamaq lazımdır ki, yeni toxunmuş şanlar bal süzəndə böyük sürətlə fırlandıqda daha tez sınırlar.

Bal süzən maşının rotorunu fırlatdıqda mərkəzdənqaçma qüvvəsinin təsiri ilə bal şanın yuvalarından çıxaraq axmağa başlayır. Bal an-

caq açıq tərəfi divara tərəf olan yuvalardan axır. Digər tərəfdən balın süzülməsi üçün isə çərçivəni 180° çevirmək lazımdır. Çərçivənin aşağı kənarı həmişə irəliyə, rotorun fırlanması istiqamətinə yönəlməlidir.

Çərçivənin bir tərəfindən balın süzülməsi üçün 1-2 dəqiqə lazımdır. Çərçivənin bal ilə doluluğundan asılı olaraq çərçivə 10-100 dövr/dəq sürəti ilə fırladılır. Sonra balın süzülməsindən asılı olaraq sürət 200-100 dövr/dəqiqəyə qədər artırılır. Süzmə zamanı çərçivəni bəzən 3 dəfə və daha çox çevirmək lazım gəlir. Bir tərəfdə balın bir hissəsi süzülür, sonra çərçivə çevrilir və digər tərəfdəki bal tam süzülür, yekunda isə maksimal sürətlə əvvəlki tərəf süzülür.

Bal süzən maşından bal süzgəcdən keçirilərək qablara tökülür.

Bal süzüləndən sonra onun satışına dərhal başlanılması məsləhət deyil. Bu ondan ibarətdir ki, bal bir qədər qalmalıdır. Bir neçə gündən sonra onun üzərinə kiçik hissəciklər qalxır. Bunun üçün bidonu günün qabağında qoymaqla bir qədər isitmək də olar. Nəticədə bal təmiz və şəffaf vəziyyətə gəlir və satışa hazır olur.

Balın uzun müddət alüminium qablarda saxlanması məsləhət deyil, belə ki, alüminium tam dəyərli ekoloji material hesab olunmur. Balın uzun müddət saxlanması üçün 38-40 litrlik paslanmayan metaldan olan bidon, plastmas konteyner, həmçinin şüşə banka daha yaxşıdır. Ona görə də balın bir hissəsini dərhal şüşə bankalarda qablaşdırmaq olar.

Qış üçün yemin hazırlanması

Yemin tədarük edilməsinin ən yaşı vaxtı iyul ayıdır. Yemüçün cari ildə toxunmuş ağ şanları saxlamaq lazımdır. Bu halda arıçı əsas bal toplanışının birinci yarısını nəzərə almalıdır. Burada iki variant vardır. Birinci - yuvanın hər tərəfində iki çərçivə yerləşdirmək. İkinci - Balı götürmək və anbarda pətəyi ha-

zırlayana qədər saxlamaq. Arıların yaxşı qışlaması üçün 20 kq-dan çox bal tələb olunur. Arıçı yadda saxlamalıdır ki, qışa ağ şanlar saxlamaq lazımdır, çünki orada az miqdarda mineral toplanır.

Balın süzülməsinə başlanmazdan qabaq qış-yaz dövrünə kifayət edən qədər bal götürülərək anbarda saxlanılır. Keyfiyyətli yem ehtiyatının olması arıçının qabaqcıl texnikasının ən əsasıdır. Qüvvədə olan normalara görə MDB-nin cənub və orta zolaq ölkələrində qışlamaya 20, şimal ölkələrdə isə 22 kq qış-yaz yem ehtiyatı saxlanmalıdır.

Təcrübəli arıçılar bundan daha çox - 24-26 kq yem ehtiyatı saxlamaqla güclü ailənin yetişməsinə və mövsümdə hər ailədən 60-dan 80-100 kq-a qədər bal götürürlər.

Arxayın olmaq olmaz ki, arılar mövsümün ikinci hissəsində qış üçün yem toplaya biləcəklər. Bal toplanışı pis hava səbəbindən yarımqıq dayana bilər və bal tamamilə süzülərsə ailə yemsiz qala bilər. Bundan başqa, payıza nə qədər yaxın olsa arıların ağac yarağından topladığı gəzəngi balı gətirməsi bir o qədər çoxalır. Bu cür bal arılarda ishal yaratmaqla ailənin məhvinə səbəb olur.

Qış yemini tədarük edərkən onun keyfiyyətinə fikir vermək lazımdır. Nektar ehtiyatı zəif olduqda arılar çiçək nektarı ilə birlikdə gəzəngi balı da gətirirlər. Bu cür qarışıq balı qış üçün saxlamaq olmaz.

Bundan başqa, qış yeminin kristallaşmasının qarşısını almaq lazımdır. Buna görə qış ehtiyatı üçün nəzərdə tutulmuş şanları isti su ilə təmiz yuyurlar ki, ötən ildən yuvalarda qalmış kristallar təmizlənsin. Həmçinin raps, qarabaşaq, kəvər, esparset və s. nektarının qışa saxlanmasından çəkinmək lazımdır.

İki korpuslu və lejak tipli pətəklərdə qış ehtiyatı yemi toplamaq çətinlik törətmir. Burada həmişə kifayət qədər keyfiyyətli bal saxlamaq olar. Ancaq 12 çərçivəli pətəklərdə üstlüyü götürdükdən sonra az miqdarda bal ehtiyatı qalır və ailəyə yem əlavəsi vermək lazım olur. Bununla qarşılaşmamaq üçün xüsusi tədbirlər görmək lazımdır.

Pətək üstlüyü (магазин) qoyulmamışdan qabaq hər bir ailədən 2-4 ədəd sürfə olmayan çərçivə götürülür. Çərçivə açıq-qəhvəyi rəngli, sürfələri çıxmış şanlar seçilir. Bu cür pətəklərdə arılar isti şəraitdə qışlayır və yazda güclü yumurta qoymağa başlayırlar. Qış yemi üçün yarıya qədər və ya bir qədər çox doldurulmuş çərçivələr yarıyır. Bal-dan başqa çiçək tozu da olan çərçivələrə daha çox üstünlük verilir.

Kənar bal ilə dolu çərçivələri götürdükdən sonra onların yerinə sürfə ilə nisbətən dolu çərçivələr, ortaya isə yeni süni mum şanlar (matet - red.) yerləşdirilir. Bu cür hazırlanmış pətəyə üstlük (магазин) qoyulur. Bu halda matet hissə-hissə sürfə ilə, sürfə çıxmış şanlar isə bal ilə doldurulur.

Götürülmüş çərçivələr pətəkləri qışa hazırlayana qədər saxlanılır. Əgər bu çərçivələrdə bal az olsa, onları boş ehtiyat korpuslara yerləşdirilir və onu möhürləyəne qədər qalır sonra isə saxlamağa götürülür.

2 həftədən sonra, əgər nektar gətirmə davam edirsə pətəkdən üstlük götürülür və onun yerinə birinci dəfə olduğu kimi sürfəli şan qoyulur: sürfəni ortasına isə süni şan qoyulur və üstlük yerinə qoyulur.

Bu yolla ailə üçün 6 çərçivədən ibarət ehtiyat yaradılır. Bundan başqa, üstlük götürüldükdən sonra kənarlarda bir neçə ballı çərçivə qoyula bilər. Bu isə ailəni qışa hazırlamaq üçün kifayətdir.

Pətəklərin payız yoxlanışı

Əsas bal toplanışı başa çatdıqdan sonra, ailə gün ərzində 1 kq-dan az nektar gətirdikdə ailənin yoxlanışı həyata keçirilir. MDB-nin orta zolaq ölkələrində bu avqust, cənub ölkələrində isə sentyabra təsadüf edir.

Ailəyə baxış keçirdikdə ananın olması və onun keyfiyyəti, sürfənin miqdarı, yem, həmçinin pətəyin ümumi vəziyyəti və onun qışa yararlılığı yoxlanılır.

Yem ehtiyatını şanların çəkməklə və ya şanın doluluq səviyyəsinə görə gözəyari müəyyən edilir. Hər iki tərəfdən dolu olduqda 435 x 300 mm ölçüdə çərçivə 4 kq, 435 x 230 mm-lik çərçivə isə 3 kq bal tutur. Ananın ailədə olması sürfələrin və yumurta qoyulmuş yuvaların sayı ilə müəyyən edilir. Şanın yuvalarının ara vermədən sürfələrlə dolu olması ananın yüksək keyfiyyətdə olmasının əlamətidir. Aşağı tərəfdən deşilmiş və bir neçə yerdən gəmirilmiş beçə sürfələrinin olması onu göstərir ki, ailədə ana "sülh yolu ilə", beçə vermədən dəyişdirilmişdir. Deşikli ana sürfəsi arıçının səhvini göstərir - ana arıçının günahından (daşımada, ballı çərçivələrin götürülməsində) öldürülmüşdür. Ana itirildikdə yuvanın mərkəzində çoxlu erkək arı toplaşır (normal ailədə bu vaxtlar bunlar olmur). Ailədə ana və erkək arı tapılmadıqda kontrol şan qoyulur. Sürfələrin sayı 435 x 300 mm-lik çərçivələrdə tam yuvaların sayına görə hesablanır. Standart arı ailələrin-

də sentyabr ayına eyni yaşda bir çərçivə sürfə olmalıdır. Pətək ancaq açıq-qəhvəyi və qəhvəyi rəngli, düzgün yuvaları olan şanlar qoyulur. Qışlama üçün yararlı olmayan tam açıq (daha çox istilik keçirən kimi), erkək sürfələri olan və qüsurlu şanlar pətəkdən götürülür.

Payız baxışı zamanı arı ilə dolu olmayan şanlar pətəkdən götürülməklə ailə kiçildilir. Pətəkdə balın yarısını şəkərlə əvəz etmək lazım olduqda, çox ballı şanlar götürülür və pətəkdə ancaq 1 kq balı olan şanlar saxlanılır. Arılar bu hissələri əlavə yemləmə hesabına doldurur. Çox korpuslu pətəklərdə yem korpusu yarıya və ya üçdə birə qədər dolu olan şanlarla tamamlanır.

Payız baxışının əsasında yararsız ailələr çıxdaş edilir. Çıxdaş edilmə ilk növbədə zəif, az məhsuldar, xəstə və erkəkləri çox olan ailəyə şamil edilir. Bəzən arı ailələrinin 10-15, hətta 25%-i çıxdaş edilə bilər. Çıxdaş edilmiş ailələr ya məhv edilir, ya da iki, üç və ya dördü birləşdirilir. Arıxanada planlaşdırılmış sayda ailənin bərpa olunması üçün damazlıq təsərrüfatdan müvafiq sayda arı dəsti və ya yetkin analar alınır ki, bunlardan da artırma formalaşdırılır. Damazlıq təsərrüfatdan alma imkanı yoxdursa, təsərrüfat daxili artırma yolu ilə bərpa edilir. Pətəkdə yaradılmış artımı çıxdaş edilmiş ailədən formalaşdırıla bilər. Arı ailələrinin yoxlamasının nəticəsini payız yoxlanış aktına yazılır.

Yemin keyfiyyətinin yoxlanması. Əsas bal toplanışı başa çatdıqdan sonra qışa saxlanılan yemin keyfiyyəti yoxlanılır. İlk növbədə balın kristallaşmasına fikir verilir. Kristallaşmış bal pətəkdən çıxarılır, çünki arılar ondan yem kimi istifadə edə bilmirlər. Daha tez möhürlənmə-

miş bal kristallaşır. Kristallaşmadan yayınmaq üçün mövsüm ərzində pətəyə köhnə balı olmayan şanlar qoyulur. Pambıq, raps, esparset, südotu, iynəyarpaqlı ağcaqayın və s. bitkilərin balı tez kristallaşır.

Süpürgə kolu çox olan rayonlarda fikir vermək lazımdır ki, bu bitkidən toplanmış bal qışlamaya qalmasın, çünki qışlama dövründə arılar pis təsir edir. Qarpız, yemiş, armud və başqa meyvələrdən toplanmış bal da şəkərlə əvəz edilir. Mövsüm başa çatdıqdan sonra bal gəzən-

gi (ağac yarpaqlarından toplanmış bal-red.) nektarın miqdarına görə yoxlanılır. Gəzəngi balı da şəkərlə əvəz olunur.

Müayinə pətəkdə aparılır. Bal nümunələri pətəyin müxtəlif yerlərindən götürülüb stəkana toplanır. Möhürlənmiş və aşiq bal nümunələri ayrılıqda yoxlanılır. Bal etil spirti (96⁰) və əhəngli su vasitəsilə yoxlanılır.

Spirit reaksiyası ilə yoxlamada bərabər həcmdə su və bal qoyulur və 10 hissə spirt əlavə olunur. Nümunə qarışdırılır. Əgər 1-2 dəqiqədən sonra nümunə şəffaf olursadəməli gəzəngi balı qarışığı yoxdur. Məhlulun bulanması və pambıqvari qarışığın əmələ gəlməsi gəzəngi balının olmasını göstərir. Qarabaşaq və süpürgəkolu balı çöküntü yaratdığı üçün onları bu cür yoxlamaq olmaz.

Əhəngli su məhlulu hazırlamaq üçün bərabər miqdarda sönməmiş əhəng və distillə edilmiş su götürülür, qarışdırılır və çökdürülür. Məhlulun şəffaf hissəsi süzülür və analiz üçün istifadə olunur. Sınaq şüşəsinə bir hissə bal tökülərək bərabər miqdarda su ilə qarışdırılır və iki hissə əhəng məhlulu əlavə olunur. Məhlul od üzərində qaynayana qədər qızdırılır. Əgər gəzəngi balı qarışığı varsa, nümunə bulanır və sınaq şüşəsinin dibində pambıqvari çöküntü yaranır. Əgər gəzəngi balı yoxsa, məhlul şəffaf qalır.

Yem ehtiyatının tamamlanması. Arı ailəsi üçün yem ehtiyatı hesablananda payız, qış və yazda bal nektar gətirənə qədər olan dövr nəzərə alınır. Qış dövrü üçün istifadə olunması bal yüksək keyfiyyətdə olmalıdır. Balın miqdarı az olduqda və gəzəngi balı qarışığı olduqda hər ailəyə 6-8 kq şəkər verilir. Azərbaycanda balın orta sərfiyyəti ailə başına orta hesabla 20 kq təşkil edir.

Arılar üçün qarışıqsız balaca və iri kristallı təmiz çuğundur və ya qamış şəkəri yararlıdır.

Şəkər siropunun hazırlanma qaydası; 3 kq şəkər 2 l suda həll olunur. Bu halda arılar siropu xüsusi enerji sərf etmədən həzm edir və onu möhürləyirlər. Ölçülmüş miqdarda su qaynayana qədər qızdırılır, qab odun üzərindən götürülür (və ya qızdırılmada yandırılır), az-az lazımı porsiyalarla şəkər tozu əlavə olunur və məhlul dayanmadan qarışdırılır. Siropu qaynatmaq olmaz, belə ki, şəkər qızaraq arılar üçün zərərli ola bilər. Şəkər tamlıqla həll olduqdan sonra 40⁰C-yə qədər soyudulur və arılara verilir.

Arılara yemi çərçivələrin üst tərəfindən yerləşdirməklə və ya xüsu-

si ağac yemliklərdə verilir. Güclü ailəyə bir dəfəyə 4-5 litr sirop vermək olar. Yemi axşamlar vermək və arıların hücumunu qorumaq lazımdır.

Pətəkdə xüsusi yemliklər yoxdursa adi şüşə bankalardan istifadə etmək olar. Sirop bankaya boğazına kimi doldurulur, bankanın ağzı dörd qat tənziplə bağlanır. Sonra banka cəld çevrilir və çərçivəni üzərinə qoyulur. Güclü ailəyə eyni vaxta 2-3 banka qoymaq olar. Arılar siropu tənziplə soraraq yuvalara doldururlar. Böyük arıxanalarda siropun hazırlanma prosesi və paylanması mexanikləşdirilə bilər.

Bəzən yemin vaxtında çatdırılmaması səbəbindən oyuqlar düşəndə və arıların uçuşu dayandıqdan sonra yem vermək zərurəti yaranır. Bu halda kiçik həvəskar arıxanalarda temperatur 12-14⁰S-yə qədər yüksəldilərək uçuş yolu bağlanır arıların uçuşuna yol verilmir. 3-4 gün müddətində arıya isti sirop verilir. Yemləmə qurtardıqdan sonra arılar daimi sxlama yerinə götürülür.

Şəkər siropu ilə payız dövründə yemləmə arılara pis təsir edir; arılar zəifləyir və ömrü qısalar. Xüsusən də çiçək tozu olmayan ailələrdə çiçəkli bitkilər getdikcən azaldıqca arılar daha çox zəifləyirlər. Ona görə də payız yemləməsində pətəkdə 2-3 çərçivə çiçək tozu ilə dolu olmalıdır. Qış yemləməsini sentyabrda başa çatdırmaq lazımdır. Gecikdikdə isə arılar siropu emal etməyə və təmizləyici uçuşa vaxt tapmırlar.

Bu yemləmənin stimullaşdırılması nəticəsində yaranmış cavan arılar ölürək qışlamaya çatmırlar.

Yemləmə verilməzdən qabaq pətəkdə bütün artıq çərçivələri ailəni çox azaltmamaq şərti ilə götürmək lazımdır (çərçivə sayı az olsa havalar isinən zaman arılar narahat olaraq çərçivədən çıxmağa cəhd edəcəklər).

Payızda arıların dövr etdirilməsi. Arıçının payız dövründə əsas vəzifəsi ondan ibarətdir ki,

qışlamaya qoyulmuş ailədə ən azı 9-10 çərçivə arı ilə dolu olsun. Qabaqcıl arıçıların təcrübəsi göstərir ki, qışlama ailəsində cavan arıların miqdarı nə qədər çox olsalar qışlama daha yaxşı keçir, az yem sərf olunur və yazda daha gümrah çıxırlar. 9-10 çərçivəli arı ailəsi qışa hər

çərçivəyə görə 1,0 kq, 6-7 çərçivəli ailə 1,3 kq, 4-5 çərçivəli ailə isə 1,9 kq bal sərf edirlər.

Daha yaxşı olar ki, qışlamaya mövsüm daxilində işləyərək əldən düşmüş arılar deyil, yeni çıxmış cavan arılar getsin. Ona görə də avqust ayında sürfələrin yetişdirilməsi üçün optimal şərait yaradılmalıdır. Bu vaxt qoyulmuş yumurtalardan çıxan arılar qışlamayı yaxşı keçirir və yazda aktiv işə başlayırlar. Əsas mövsümdə işləyən arılar, demək olar ki, yazda kimi yaşaya bilmir. Soyuqlar düşənə kimi dövrə uçuşu keçirə bilməyən arılar da qışlamada tələf olur.

Cavan arıların sayının artırılmasına güclü ananın olması, yararlı şanlar və əsas mövsümdə yemlə güclü təminat yolu ilə nail olmaq olar.

Ananın məhsuldarlığı. Bir illik analı ailə 40% həcmində, iki illik analı ailə isə üç illik analı ailədən 15% çox sürfə qoyurlar. Cavan analar yaşlı analardan 10-17 gün çox yumurta qoyurlar. Eyni zamanda yaşlı analar qışda daha çox ölürlər. Biri illik anaların ölüm səviyyəsi 0,2%, iki illiklərininki - 2,9 - 10% təşkil edir və ona görə də qışlama üçün yaşlı anaları cavanlarla dəyişmək lazımdır. Ananın dəyişdirilməsinin ən yaxşı vaxtı əsas mövsümdür ki, bu vaxt bu hətta məhsuldarlığa da yaxşı təsir edir.

Yardımcı bal mövsümü. Bal ilə əlavə yemləmə verdikdə yumurta qoyma əsas mövsümlə müqayisədə 50%, şəkərlə yemləndirildikdə isə 30% artır. Ailəni gec çiçəkləyən bitkilərin yanına aparmaqla və ya əlavə yemləmə vasitəsilə payız nektarı ilə təmin etmək olar.

Bol bal və çiçək tozu ehtiyatı.

Bal çatışmazlığı şəraitində analar az yumurta qoyur, arılar isə sürfələri yemləndirirlər. Zülal çatışmazlığı arılarda aclıq və distrofiya yaradır. Sürfədən təzə çıxmış arıların çiçək tozu ilə yemləndirilməsi arıların ömrünü 25-100% uzadır. Vitaminlər ömrün uzadılmasına əsaslı təsir etmir, ancaq arıların udlaq vəzinin inkişafını yaxşılaşdırır. Payızda pətəkdə ən azı 1 kq çiçək tozu olmalıdır.

Payız zülal yemi verilmiş ailələr ancaq şəkər siropu verilmiş ailələrə nisbətən 10-11% çox sürfə yetişdirir. Bu ailələrdə 23-24% az tələfat olur.

Əksər rayonlarda payız çiçək tozu azalır. Ona görə də arıçı nektarlıq bitkilərin çiçəkli dövründə çiçək tozu ilə dolu çərçivələri götürüb ehtiyat saxlamalıdır. Əsas mövsümdə çiçək tozu olan çərçivələr pətəkdə saxlanılır ki, arılar onu bal ilə qarışdırsın. Bu cür çərçivələr yaxşı saxlanılır. Çiçək tozunu toz toplayan tor vasitəsilə arıların ayaqlarından da toplamaq olar. Toplanmış çiçək tozu nazik qatla sərilərək otaq temperaturunda o dərəcəyə qədər qurudulur ki, əl ilə sıxdıqda əzilməsin. Onu eyni həcmdə şəkər tozu ilə qarışdırıb emallı və ya taxta qapalı qabda saxlamaq lazımdır. İri arıxanalarda çiçək tozu quruducu şkalarda qurudulur.

Çiçək tozu ehtiyatından arıçı istənilən vaxt bal qarışığı hazırlayaq. Çiçək tozu olmadıqda arını zülaləvələri qarışdırılmış bal-şəkər xəmiri ilə yemləmək lazımdır.

Artırmalardan istifadə edilməsi. Yumurtaqoymanı artırmaq üçün əsas mövsümdə caban ana ilə dəyişdirilmiş anadan istifadə etmək olar. Bu zaman ana öldürülməyərək artıma yerləşdirilir. Oktyabrın əvvəlində pətəkdən artırma yığışdırılır və əsas ailəyə qarışdırılır. Bu yolla ailədə arının miqdarını 1 kq-a qədər artırmaq olar.

Əgər avqustun ortasında 5-6 şanın yarısı sürfə ilə örtülmüşsə bu halda ondan 2-2,4 kq arı çıxır. Bunlar isə qışlamaya gedən arıların əsas kütləsini təşkil edir. Buna uyğun olaraq da ailəni qış üçün formalaşdırmaq lazımdır.

Arıçı təqribən bilməlidir ki, son dövrə uçuşu nə zaman baş verir və buna 25 gün qalmış bütün tədbirlər dayandırılır ki, ananın payız yumurta qoymasına maneçilik olmasın.

Yuvanın yığılaraq hazırlanması. Yuvanı qışlama üçün o zaman yığıb qurtarılır ki, üzərində sürfələr olan şanlar minimum sayda olur. Yaşlı arıların əsas hissəsi baxılır və beləliklə ailənin gücü təqribi olaraq müəyyən edilir. Bu dövr adətən sentyabrın sonuna və oktyabrın əvvəlinə təsadüf edir. Pətəklərin qış komplektləşdirilməsini daha sonraya saxlamaq olmaq, çünki daxili quruluşu bərpa etmək üçün arılara da isti hava lazımdır.

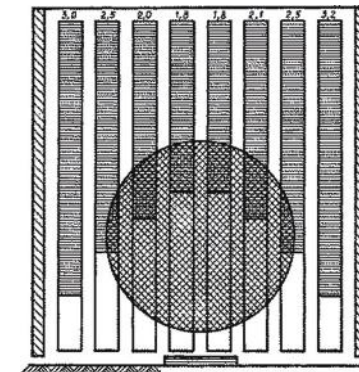
Təbii şəraitdə arılar bal ehtiyatını elə yerləşdirilər ki, qışda ondan istifadə etmək asan olsun. Pətəyin çərçivələrinin azaldılması yolu ilə

yuvanın balacalaşdırılması, artıq korpusların yığışdırılması və s. yem ehtiyatının yerləşmə vəziyyətini pozur ki, bunun bərpasına da müəyyən qədər vaxt lazımdır.

Qış yuvasında yem ehtiyatını klub üzərində arxa və yan divarlara yaxın yerləşdirirlər. Yuvanın mərkəzində şanlar adətən balsız olur. Oraya arılar payızda yığılırlar. Boş şanların üzərində arılar klub şəklini sıx toplaşirlar, onların çoxu şanın yuvalarında hərəkətsiz oturlar. Yuvalarda oturan arıların yem istifadəsi və bağırsaqlarında kalın toplanması şanın üzərində oturan arılara nisbətən az olur. Arıçı qış üçün yuvanın bu cür quruluşunu saxlamalı, pətəkdə o çərçivələri saxlamalıdır ki, onun üzərində payız vaxtı klub olmuşdur və ehtiyac olarsa yemlə doldurulmalıdır.

Yuvanın komplektləşdirilməsi üçün ən azı 2 kq balı olan şanlardan istifadə edilir. Qışa çoxlu miqdarda möhürlənmiş balı olan şanları qoymaq olmaz. Əgər pətəkdə kifayət qədər yarıya qədər dolu olan şanlar varsa, xüsusi olaraq şan yerləşdirilməsinə ehtiyac yoxdur. Bu cür çərçivələrdəki arılar oradan istifadə edəcəklər və başqa çərçivələrə keçməyə ehtiyac qalmayacaq. Əgər pətəkdəki şanlarda bal bərabər tərdə deyilsə müxtəlif cür komplektləşmə istifadə edilir.

Bu iş həyata keçirilərkən arı ilə dolu olan çərçivələrin miqdarından asılı olaraq arıların ümumi miqdarını müəyyən etmək olar. Üzərində arı olmayan və yarıya qədər bal ilə dolu olan şanları pətəkdən götürürlər, belə ki, bunlarda bal xarab olur və kifləyir. Nəzərə almaq lazımdır ki, payız boyu arılarda tələfat davam edər və qışlamaya az sayda arı qalar.

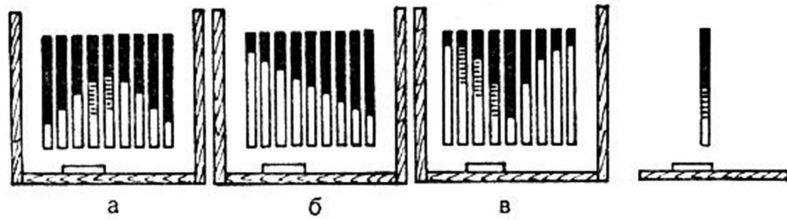

Soyuq vaxtı balın pətəkdə yerləşməsinin bir neçə vəziyyəti var (çərçivələr uçuş yoluna görə perpendikulyar yerləşirlər).

Yuvanın ikitərəfli yığılması. Yuvanın mərkəzində 1,8-2 kq balolan şan, hər bir yanda 2 kq olan bir şan, sonra eyni qayda ilə 2,5 kq-lıq şan və kənarlarda 3 kq-lıq şan yerləşdirilir. Orta çərçivələrin önündə uçuş yolu yerləşdirilir.

Cənub rayonlar üçün balı bu cür yerləşdirmək olar: mərkəzdə 1,5-2 kq balı olan iki çərçivə, hər iki tərəfdə 2-2,8 kq balı olan bir çərçivə yerləşdirmək; kənarlara yaxın olan çərçivələrdə 2,8 - 3,5 kq balı olan çərçivələr yerləşdirilir. Belə olan halda 6 çərçivədə 13 kq bal ehtiyatı yerləşdirilir. Bu qədər bal orta gücdə ailənin qış mövsümü üçün kifayətdir.

Yuvanın bir tərəfli yığılması. Divar tərəfdə 3 kq-lıq, sonra 1,5 kq-lıq, sonra 2 kq-lıq 2 ədəd, sonra 2,5 kq-lıq sonda isə 3 kq-lıq 2 çərçivə qoymaq. Bu zaman 8 çərçivədə 19 kq bal olur. Uçuş yolu 1,5 kq-lıq çərçivələrin önündən açılır.

a) bal , b) sürfə, v) uçuş yolunun yerləşməsi

İsti vaxt bal olan pətəkdə yerləşdirilməsi (şanlar yan divarlara perpendikulyar olmaqla) bu cürdür: uçuş yolunu yanında 1,5- 2 kq bal, növbəti 6 şan2-2.5 kq. Daha güclü ailə üçün əlavə 1-2 çərçivə qoyulur. Yemin azlığı olduqda az yemli şanlarla çox yemli şanları növbələşdirmək olar. Bu cür düzülüş hər bölmədə balın miqdarını bərabərləşdirir.

Bütün yığılma vəziyyətlərində elə etmək lazımdır ki, mərkəzdə çiçək tozu olan şanlar olmasın. Bu cür çərçivələrdə bal az olur və arılar onu tez yeyib qurtarıb başqa çərçivələrə keçmək məcburiyyətində qalır. Bu halda isə klub dağıla bilər - bir hissə arılar sağa, digər hissə isə sola hərəkət edə bilər. Belə halda hər iki hissənin yarısına qədər tələf ola bilər. Bəzən də klub dağılmaz və az bal olan tərəfə hərəkət edir. Bu halda yuvada 2-3 bal ilə dolu çərçivə olmasına baxmayaraq arılar ölür, ona görə də çiçək tozu olan çərçivələr kənarlara qoyulmalıdır.

Əgər pətək yığılarkən müxtəlif yaşda sürfələr olan çərçivə varsa və bunlarda bal azdırsa, onlar müvəqqəti olaraq yuvada saxlanılır və işarələnir. Cavan arılar çıxdıqdan sonra çərçivə götürülür. Güclü

ailələrdə 12 çərçivənin hamısı sürfə ilə dolu və az miqdarda bal olur. Belə halda ailəyə mağaza formasında əlavə 12 çərçivəlik yem verilir. Şanlar boş olmalıdırlar ki, yazda ana oraya yumurta qoyacaq. Bu cür ailə qışlamayı yaxşı keçirir.

Çox korpuslu pətəklərin yığılması ondanibarətdir ki, arı ilə dolu olan korpusun üzərinə mal ilə dolu korpus qoyulur. Təbii ki, ailə iki korpusda qışlayır. Baxmayaraq ki, alt korpusda bal var, üst korpusda bal olmasa arılar aclıq keçirəcək.

Bütün növ yığılma üsulunda çərçivələri yan divarlardan bərabər məsafədə yerləşdirmək lazımdır. Hər iki tərəfdən divarlar qoyulma taxta arakəsmə ilə sərhədlənir bunun ardına isə isidici yastıqlar qoyulur. Bu edilmədikdə çərçivə yan divara toxunaraq nəmlənər və buradakı bal turşuya bilər.

Yuva yığılarkən üstədən və yanalardan tamliqlə istilik elementləri qoyulur. Ən yaxşı isidici kimi yaxşı qurudulmuş mamır istifadə olunur. Mamır nəmi udmaq və bu halda kiflənməmək xüsusiyyətinə malikdir. Uçuş yollarına uçuş məhdudlaşdırıcıları qoyulur.

Ehtiyat ana olan nukleusların hazırlanması. Erkən yazda ailələri məhsuldar ana ilə təmin etmək üçün nukleuslarda ehtiyat ana saxlanılır (ehtiyat ananın sayı qışlamaya qoyulmuş arıların 10%-i qədər olmalıdır). Nukleuslarda qışdan çıxmış analar anasız ailələrə verilmək, yaşlı və qüsurlu anaların dəyişdirilməsi, yeni ailələrin formalaşdırılması və ya nukleusların tam həcmli anaya çevrilməsi üçün istifadə olunur. Nukleuslarda minimum dörd çərçivə arı və 6-8 kq bal olmalıdır.

Nukleus əsa ailədən kip yerləşdirilmiş faner arakəsmə ilə (lejak tipli pətəkdə) ayrılır və ya örtülü diblikli ikinci korpusa yerləşdirilir. Uçuş istiqamətləri əks tərəfə yönəldilir.

Bu işləri başa çatdırdıqdan sonra arıçı inventarları yığılır, şanları qruplaşdırılır və çıxdaş olanları mum üçün əridir.

Arıların qışlamasını düzgün necə təşkil etməli?

Əgər siz arıçılıqla artıq çox yaxından məşğul olursunuzsa və bu işə ayda on iki ay vaxt sərf etmək istəyirsinizsə unutmayın ki, qışlama çox məsuliyyətli bir işdir. Qışlama iqlim şəraitindən asılı

olaraq 2 - 6 ay davam edə bilər. Normal qışlama o qışlamadır ki, arılar sakit vəziyyətdə olmaqla az yem sərf edirlər. Ancaq onda ailə yazda sağlam çıxa bilər. Bu arı ailələrinin qışa normal hazırlanması və bütün qış uzununu ona müvafiq qulluğun göstərilməsi vasitəsilə nail oluna bilər.

Arı ailələrinin qışa hazırlanması

Qışlamadan qabaq pətəkdən bütün sürfəli şanlar çıxarılmalıdır. Pətəkdə çiçək tozu olan şanlar yoxlanmalıdır, çünki bu olmasa ana arıların yumurta qoyması dayanır.

Əlavə yemləmə bir ailəyə 3,5-4,0 litr olmaqla bir böyük dozada bir dəfə verilir. Nozematusun profilaktikası məqsədi ilə 1 litr siropa 20 mq olmaqla fumagilin əlavə edilir. Siropun kristallaşmaması üçün 1 litr siropa 0,3 q hesabı ilə sirkə əlavə olunur.

Şəkər siropunun hazırlanması üçün 1,5 kq şəkər tozu götürülərək 1 litr qaynayan suya əlavə olunur və qaynayana qədər gözlənilir. Sirop isti vəziyyətə qədər soyuduqdan sonra yemliklərə tökülərək pətəklərə qoyula bilər. Yemliklərə faner körpücük və ya ağac reykarlar qoyulur ki, arılar orada batmasın. Bundan sonra arılar siropun əsas hissəsini yedikdən sonra gündə 0,2-0,3 kq olmaqla kiçik porsiyalarla əlavə olunur. Bu kifayətdir ki, arılar onu götürüb üzərini möhürləsin.

Qışlamaya hazırlaşarkən başlanğıcda lazımi qədər yemin pətəyə qoyulması vacibdir. Ona görə də pətəkdə kifayət qədər boş yer olmalıdır. Bunun üçün pətəyin mərkəzinə yarıya qədər dolu çərçivələr, kənarlara isə dolu çərçivələr qoyulur. Ancaq bundan sonra çiçək tozu olan çərçivələr qoyulur. Qışlama üçün yuvanı başqa cür də formalaş-

dırmaq olar: əvvəlcə 3,5 - 4,0 kq-lıq çərçivələr qoyulur, sonra isə arı dıcıl digər çərçivələr yerləşdirilir.

Arıların qışdan salamat çıxması üçün aşağıda göstərilən bir sıra şərtlərə əməl etmək lazımdır: bütün arılar qışlamaya güclü ailə formasında, kifayət qədər cavan arı olmaqla başlamalıdır. Bu cür ailə qışlamamı yaxşı keçirir, az yem sərf edir, qışlamadan sonra iş qabiliyyətini tez bərpa edirlər.

- qışlamaya ancaq cavan analar qoyulur. Onlar hətta əsas mövsümdən sonra da yumurta qoymağa başlayır ki, bu da qışlamaya cavan arıların yetişməsinə və onların da yazda işə başlamasına şərait yaradır.

- arı ailəsi kifayət qədər keyfiyyətli bal və çiçək tozu ilə təmin edilməlidir. Ailədə lazımi miqdarda bal yoxdursa qışlamaya qədər ona əlavə yem verilir. **VACİBDİR:** gəzəngi bali və ya qarabaşaq balını pətəkdən götürmək lazımdır, çünki onlar tez kristallaşır və arılar istifadə edə bilmir.

• bütün ailələr ixtisar olunaraq isidilməlidir. 2 kq-dan az balı olan çərçivələr pətəkdən çıxarılır. Arılar bir çərçivədən o birinə o vaxt keçirlər ki, pətəkdə temperatur sıfırdan yüksəkdir, əks halda arıların hərəkəti klubun (arıların bir yerdə toplaşmasının - red.) dağılmasına və onların tələfatına səbəb ola bilər.

Qışlamada meydana gəlmiş problemlər tez aradan qaldırılmalıdır, çünki arıçılıq mövsümünün müvəffəqiyyəti qışlamadan çox asılıdır.

Arıların çöldə qışlamasının təşkili.

Arıların çöldə qışlaması müvafiq pətəklərdə olmalıdır. Əgər pətək "paz" və ya "saqqal" formasında yığılırsa uçuş yolunun qabağında bal ilə daha çox dolu olan şan qoyulur, kənarlarda isə yavaş-yavaş balı azalan şan qoyulur, çünki arı klubu daha çox uçuş yolunun qabağında yerləşir. Arıların pətəkdə qışlaması ən optimal variant hesab olu-

nur. Qışlama üçün pətək yanlardan çıxarıla bilən taxta arakəsmələrlə məhdudlaşdırılır, boş qalan sahə isə isitmə materialı ilə doldurulur ki, bunun da rolu vardır. Qışlama uğurlu keçmək üçün pətəklər küləkdən qorunmalıdır. Pətək bunun üçün ağac altında və ya kolların arasında yerləşdirilir, uçuş yolu isə cənub tərəfdə bir qədər aşağıya maili yerləşdirilir. Güclü küləkdən qorunan yerdə hava pətəyi çox soyutmayaacaq və isitməyəcək, belə olan halda isə arılar oktyabr ayında gec, yazda isə erkən dövrə uçuşu edə bilirlər. Bunun üçün arılara qrup halında ümumi isitmə şəraiti yaradır, üzərini isə qarla örtürlər. Bu cür şərait praktik olaraq havanın dəyişməz temperaturunu təmin edir.

Çöldə qışlayan arılar nozematozla az xəstələnir, yaz dövrə uçuşunu daha tez keçirir, daha çox sürfə yetişdirir və güclü iş qabiliyyəti olur.

Qışda arıları narahat etməyə ehtiyac yoxdur, onlara tam sakitlik lazımdır. Ancaq əgər, pətəyə siçan daxil olmuşsa və ya uçuş yolunun ətrafında arı quşu görünərək arıları narahat edirsə, narahatçılığı tez aradan qaldırmaq lazımdır. Yalnız bu halda qışlama uğurlu keçə bilər.

Arı ailələrinin binalarda qışlaması

Arıların bioloji tələbatına cavab verən tikililərdə arıların qışlaması normal keçir.

Belə olanda arıçı ailəni hazırladıqdan sonra arıları daşımağa tələsməməlidir. Arıçı arıların payız dövrə uçuşu edərək bağırsaqlarını kaldan təmizləməsinə gözləməlidir. Qışın başlanğıcında bəzən günəşli günlər də olur ki, bu halda arılar uçuş edə bilərlər. Binaya yığılmış arılar bu imkandan məhrum olurlar. Digər tərəfdən binada temperatur qalxır ki,

bu da qışlamanın gedişinə mənfi təsir edir.

Erkən yazda qışlama yeri əhənglə ağardılır, mum güvəsini öldürmək üçün kükürd buxarı ilə işlənir (1 m³-a 20-30 q), qışlama yerinə arını yerləşdirənə qədər obyekt təmir edilir və yaxşı qurudulur, yay boyu sorucu və çıxarıcı ventilyasiya bütün yay uzununu tamlıqla açıq saxlanılır, iyulun başlanğıcından gec olmayaraq divarların, tavanın,

rəflərin dezinfeksiyası və söndürülmüş əhənglə dezinfeksiyası aparılır və obyekt deratizasiya edilir. Bundan başqa arıxanada tələ və gəmiriciləri tutan alət və vasitələr olmalıdır.

Qış arıxanasında pətəklər vasitəsilə nəmlik gətirməmək üçün havalar soyuyana qədər gözləmək və quru havada pətəkləri oraya daşımaq lazımdır. Pətəkləri arıxanadan götürməzdən 2-3 gün qabaq pətəklərdə mumlanmış kətanı yenisi ilə əvəzləmək lazımdır. Təmiz kətan qışda arıların nəfəsini daha yaxşı buraxır. Kətan yenisi ilə əvəz olunan zaman onun üzərinə reykalı faner şit qoyulur. Arıları çox narahat etməmək üçün arıçı işini elə qurmalıdır ki, bu iş bir-iki günə başa çatsın. Pətəklər qış arıxanasına daşınmazdan qabaq uçuş yolu bağlanır, arılar tam sakitləşdikdən sonra açılır. Pətəklərin daşınması üçün kəndir xərəklərdən istifadə etmək daha münasibdir, pətəklər arıxanada xüsusi stellajlara qoyulur ki, bu vaxt güclü ailələr aşağıya, zəif ailələr və nukleuslar isə daha yuxarı - nisbətən isti olan hissəyə qoyulur. Bir qədər vaxt keçdikdən və arılar sakitləşdikdən sonra aşağı və yuxarı uçuş yolları açılır.

Qış arıxanasında hər şey yaxşı təşkil edilib, temperatur və nəmlik nizamlanıbsa, arıxanaya tez-tez gəlməyə ehtiyac yoxdur. Arıçı tərəfindən temperaturun, nəmliyin və ümumi vəziyyəti ayda bir-iki dəfə yoxlanması kifayətdir. Əgər qışlama normal keçirsə, pətəklərdə sakitlik olmaqla hər hansı səs eşidilmir. Hər hansı pətəkdə narahatçılıq olarsa arıçı tez bunu doğuran səbəbi aradan qaldırmalıdır. Qışlamanın sonuna yaxın arıxana tez-tez yoxlanmalıdır. Bu vaxta ailədə sürfələr əmələ gəlir, temperatur qalxır, yem sərfiyyəti artır və arılara daha güclü ventilyasiya ehtiyac olur.

Qışlama obyektinin mikroiqlimi

Arıxanada havanın temperaturu və nəmliyi normal olduqda pətəklər qapaqsız və isidici yastıqsız qoyulur. Arıxanaya soyuq havanın daxil olması klubun sıxlaşmasına və karbon qazının miqdarının artmasına səbəb olacaq. Bundan başqa, yaxşı ventilyasiya yuvadan artıq nəmliyin çıxmasına xidmət edir. Güclü ailələrdə karbon qazının çıxmasını təmin etmək üçün kətanın kənarı qatlanır və ya tavan qapısının kənarı azca aralı saxlanılır.

Arıxanada havanın temperaturu $+2^{\circ}\text{C}$, nəmlik çox olduqda isə $+4^{\circ}\text{C}$ olmalıdır. Eyni zamanda arıxanada temperaturun sıfırdan aşağı düşməsi mənfi nəticə vermir, ancaq temperaturun kəskin artıb-azalması pis təsir edir. Arılar üçün $+5 - +7^{\circ}\text{C}$ -dən yuxarı qalxması arıların narahatlığına və ifrazatın artmasına səbəb olur.

zətin artmasına səbəb olur.

Nəmliyin 75-85% olması arıxanada normal hesab olunur. Yüksək nəmlik arılar üçün ziyanlıdır, belə ki, o, yuvanın həddindən çox nəmlənməsinə, balda nəmliyin artmasına və şanların kiflənməsinə, nəticədə isə çox sayda arının, bəzən isə bütövlükdə ailənin məhv olmasına səbəb olur. Nəmlik həm də ona görə təhlükəlidir ki, bu halda yem sıyıqlaşaraq qıvcırır, arıları aktivləşdirir, onların oyanmasına və vaxtından qabaq yumurta qoymasına səbəb olur.

Eyni zamanda arıxanaya həddindən çox quru hava da lazım deyil. Bu halda arılar nəmliyə ehtiyac hiss edir, balın kristallaşması yüksəlir.

Temperaturu və nəmliyi ölçmək üçün arıxanaya iki termometr (aşağı və yuxarı qatlarda) və hiqrometr qoyulur. Cihazların göstərişindən asılı olaraq temperatur və nəmlik ventilyasiyanın artması və azalması ilə tənzimlənir.

Qışlamanın sonunda temperatur o həddə qədər qalxa bilər ki, tək-cə ventilyasiya ilə onu nizamlamaq mümkün olmaz. Belə olan halda tavanda bacalar, gecələr isə dəhlizdə qapılar açıq saxlanılır. Əgər bu üsul da özünü doğrultmasa onda binaya buz ilə dolu bir və ya bir neçə çəllək qoyulur. Havanın quruluğu həddindən çox olduqda arıxanada nəm kisələr (meşək - red.) asılır. İçəridə ventilyasiya gücləndirilir, çox narahat olunan ailələrə isə su verilir. Binaya günəş işığı düşməməlidir. Elektrikləşdirilmiş və cihazlarla təmin edilmiş arıxanalarda qırmızı lampalardan, bu olmadıqda isə qırmızı filtrlı adi lampalardan istifadə edilir.

Havanın nisbi nəmliyi 70%-dən aşağı olduqda döşəmə və divarları su ilə isladır, yaş kisələr asırlar (xüsusən qışlamanın ikinci dövründə arılar sürfə yetişdirməyə başladığıda). Havanın nəmliyi 90%-dən çox olduqda isə arıxananın ventilyasiyası sürətlənir və ya sönmüş əhəng-

dən 25-30 sm qat yaratmaqla nəmliyi azaltmaq olar.

Arıxanada iki tərəfli hava cərəyanının (сквозняк- red.) yaranmasına yol vermək olmaz. Bu arılara öldürücü təsir edir, xüsusən də aşağı temperaturda. Arıxanada hər arı pətəyinə görə 8-10 sm^2 en kəsinə malik (daxil olan və çıxan birlikdə) boruların sayını dəyişməklə də temperaturu və nəmliyi nizamlamaq olar. Temperatur normadan azdırsa ventilyasiya borularının sahəsini artırır, yuxarıdırsa artırmaq lazımdır. Müasir arıxanalarda temperaturu və nəmliyi avtomatik nizamlayan sistemlərdən istifadə olunur.

Binada havanın nisbi nəmliyini yaş və quru termometrlərin göstərişi ilə də nizamlamaq olar (cədvəl 1). Yanvarda - qışın ortasında temperatur kəskin dəyişdikdə arıxanaya baş çəkmək lazımdır (ayda 2-3 dəfədən az olmayaraq) ki, bu vaxt ventilyasiya qurğularını tənzimləmək zərurəti yaranır. Arıxanaya girərkən ilk növbədə arıların davranışına fikir vermək lazımdır. Tam sakitlik və ya zəif hiss olunan səs qışlamanın normal keçdiyini göstərir. Ayrı-ayrı pətəklərdən çıxan güclü səs pətəkdə boğulmanı və arıların yanğısını göstərir. Bu hal havanın həddindən çox quruluğu, temperaturun yüksəlməsi və balın kristallaşması nəticəsində də baş verə bilər.

Belə hallar da olur ki, normal temperatur və nəmlik şəraitində ayrı-ayrı pətəklərdən adi olmayan səs gəlir, pətəkdən isə xoş olmayan siçan iyi hiss olunur. Bu cür pətəyi xüsusi otağa və ya arıxananın dəhlizinə çıxararaq siçanı oradan kənarlaşdırmaq lazımdır. Arıların vəziyyətini yoxlayarkən onları mümkün qədər az narahat etmək lazımdır: arıxanada tıqqıldatmaq, hündürdən danışmaq, təbii işıq düşən və hava gələn pəncərələri bağlı saxlamaq və s. qaydalara əməl olunmalıdır. Ailəyə qırmızı işıqda baxmaq lazımdır ki, arılar buna reaksiya vermir. Eyni zamanda binadakı rütubətə yaş və quru termometrin göstərişi ilə nəzarət etmək olar.

Quru termometrin göstəriciləri (dərəcə)	Yaş termometrin göstəriciləri (dərəcə)															
	0	0,5	1,0	1,5	2,0	2,5	3,0	3,5	4,0	4,5	5,0	5,5	6,0	6,5	7,0	
0	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
0,5	90	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
1,0	81	90	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
1,5	72	82	91	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
2,0	64	73	82	91	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
2,5	56	65	74	82	91	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
3,0	50	57	68	74	83	91	100	-	-	-	-	-	-	-	-	
3,5	45	51	58	67	75	83	92	100	-	-	-	-	-	-	-	
4,0	36	44	52	59	67	75	84	92	100	-	-	-	-	-	-	
4,5	30	37	45	53	60	68	76	84	92	100	-	-	-	-	-	
5,0	25	32	39	46	54	61	70	76	84	92	100	-	-	-	-	
5,5	20	27	34	40	48	55	62	70	77	85	91	100	-	-	-	
6,0	15	21	28	35	42	49	56	63	70	78	85	93	100	-	-	
6,5	-	16	23	29	36	43	50	58	64	71	78	86	96	100	-	
7,0	-	12	18	24	31	37	44	51	57	65	71	78	88	92	100	

Qışda arılara qulluq olunması

Yanğını azaltmaq üçün arılar çox bal istehlak yeyirlər ki, bu da bağırsaqların həddən çox dolmasına, ishala və arı ailəsinin məhvinə səbəb olur. Ona görə də əgər dövrə uçuşu keçirməyə imkan varsa arıları noyabr, hətta dekabrın yarısına kimi qış arıxanasına qoymaq lazım deyil.

Arıların qışlamaya tez qoyulması iqtisadi nöqtəyi-nəzərdən özünü doğrultmur, belə ki, güclü arı ailəsi dekabrda təqribən 1 kq bal sərf edir. Pətəyin damından qar süpürgə ilə ehtiyatla təmizlənir ki, arılar narahat olmasın (bu vaxt qapaq çıxarılarq yerə qoyulur). Arılar

binanın daxilinə qoyularkən temperatur 0°S-yə qədər soyudulur. Bu məqsədlə bütün ventilyasiya yolları, qapı və pəncərələr açıq qoyulur. Qapılara metal tor bərkitməklə də açıq qoymaq olar.

Binada gəmiricilər məhv edilməlidir (yuvaları bağlamaq, zəhərli yemlər və tələlər qoymaq). Rəflərin yuxarı yerlərində zəif, aşağıda isə güclü ailələri qoymaq lazımdır. Arıların gücünü, enerjisini və yem ehtiyatını qorumaq üçün ventilyasiya daha çox rol oynayır. Ventilyasiyanı arılar hələ qış arıxanasına gətirilməmiş, son dövrə uçuşu zamanı işə salmaq lazımdır.

Bunun üçün uçuş yolları 2-3 arının keçə biləcəyi ölçüyə qədər qısaldılır. Yuxarı uçuş yolu ailənin gücü nəzərə alınmaqla yarıya qədər (5 sm-dən 2,5 sm-ə qədər), dairəvi uçuş yolu isə yarıya qədər açıq saxlanılır. Üst uçuş yolu hələ payızda müvafiq deşikli metal torla bağlanılır ki, arılar oraya girə bilsin ancaq çıxmasın. Arıların gücünün və enerjisinin qorunması bütövlükdə ailənin gücündən birbaşa asılıdır.

Zəif ailənin daxilində klubdakı (ana arı ilə arıların birgə topladığı hissə - red.) optimal temperaturu saxlamaq çətinidir (15-20°S ilk vaxtlarda sürfəsiz və 34-35°S sürfə qoyulan vaxt, fevral ayından başlayaraq). Zəif ailələrdə klub daxili temperatur stabil olmur ki, bu da sürfənin tez qoyulmasına və buna əlavə yem sərfiyatına, sürfələri bəsləməsi və yuvanın isidilməsi məqsədi ilə arıların zəifləməsinə gətirib çıxarır.

Arıların həyat fəaliyyətinə qaz rejimi də əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir. Bu dövrdə klubda karbon qazının miqdarı 4-5%, oksigenin miqdarı isə 3-4% payızdakından az olur. Karbon qazının miqdarı artdıqca mübadilə zəifləyir və arılar az yem sərf edirlər. Güclü ailələrdə karbon qazının miqdarı zəif ailələrə nisbətən daha çox olur. Tədqiqatlar göstərir ki, ətraf mühitdə temperatur az, pətəyin daxilində isə karbon qazının miqdarının çox olması arıların soyuğa dözümlüyünü artırır.

Qışlama arıların illik həyat siklində ən ağır dövrdür. Qışdan çıxmış arılar yeni mövsümdə arıxananın əsasını təşkil edir. Ona görə də qışlamamanı yoxlayan arıçı bilməlidir: nəticə bir çox amillərdən, o cümlədən də təsərrüfatyanaşmasında çox asılıdır. Yeni başlayan arıçı üçün qışlamamanın təşkili böyük təcrübə ola bilər, ona görə də məsləhət görülür ki, arıçılığa 4, maksimum 6 arı ailəsi ilə başlamaq lazımdır.

ARIÇILIĞA YENİ BAŞLAYANLARA TAPŞIRIQLAR

Həm pətəklərdə, həm də bütün arıxanada təmizliyi qoruyun. Zibili və ölmüş arıları toplayaraq yandırın, pətəyin döşəməsini, divarlarını, tavanını, qoyulma taxtaları, çərçivələri, uçuş taxtalarını, istilik döşəklərini palçıqdan və başqa bulaşıqdan təmizləyin.

Təmiz əl ilə və təmiz xalatta işləyin, həmçinin ehtiyat təmiz arıçı geyiminiz olsun. İşlətdiyiniz bütün inventar və alətlər təmiz olsun. Bal süzümünü apararkən nəzərdə saxlayın ki, o satışa hər hansı zərər-sizləşdirmə olmadan, bütün keyfiyyətini saxlamaqla daxil olur.

Pətəkdə arıların istiliyini yaxşı təmin edin, xüsusən, tavan hissədə- bu pətəkdə bərabər optimal temperaturun yayılmasına, sürfənin normal inkişafına və onun soyuqlamasının qarşısının alınmasına kömək edir. Yuvanın isidilməsi yazda qışlama arıxanasından çıxanda, payız - qışlama arıxanasına qoyanda və qışda lazımdır. O, klubda istiliyi qoruyur, yem sərfiyyatını, deməli kal yükünü azaldır ki, bu da nozematozla əsas mübarizə vasitəsidir.

Pətəyin qapağının tamlığını yoxlayın ki, içəriyə yağış dolmasın. Yemin kifayət miqdarda və keyfiyyətdə olmasını təmin edin. Bu, xüsusən qışlama dövründə və erkən yazda arıları ilk dövrə uçuşuna qədər zəruridir. Qışlamaya gəzəngi balının qalmasına yol verməyin, erkən yazda isə kiflənmiş şanlar rast gəlinə onu kənarlaşdırın.

Yayda arıların təmiz axar su içməsinə təmin edin. Bunun üçün arıxanaya suvat düzəldin və ya pətəklərdə arıların individual suvarılmasına şərait yaradın. Bu, ailədə sürfələrin bakterial, virus və ya göbələk mənşəli xəstəliklərinin qarşısını alır.

Arıçılıqda bütün sanitar tədbirlərin tələblərini yerinə yetirin:

1. *ancaq sağlam arıxanadan arı alın. Arı alarkən arıxananın iti infeksiya xəstəliklərə görə sağlam olması barədə baytarlıq arayışı tələb edin;*
2. *başqa arıxanalarda istifadə olunmuş alətvə inventarlardan onları zərərsizləşdirmədən istifadə etməyin;*
3. *arıları xəstə və ya sağlamlıq vəziyyəti məlum olmayan arıxana-*

nadan götürülmüş bal ilə yemləndirməyin. Şübhəli balı yarı miqdarda su ilə qarışdırdıqdan sonra yarım saat qaynadıb istifadə etmək olar;

4. *pətəyə ishal qalıqları olan boş çərçivə (şan) və xəstə ailədən götürülmüş şan qoymayın;*

5. *arılar arasında oğurluq və başqa arıların hücumuna qarşı cəld mübarizə aparın, çünki bu hal xəstəliklərin yayılmasına şərait yaradır;*

arıxanada həmişə dezinfeksiya maddələri, sabun, əl-üz yuyan, vanna, qapaqlı vedrə, həmçinin tullantı sularının topladığı örtülü quyu saxlayın;

6. *arıçılıq məhsullarını (bal, quru şan, mum) qapalı, arılar girə bilməyən yerdə saxlayın;*

7. *yoluxucu xəstəliklərin profilaktikası məqsədi ilə bütün sanitar tədbirlərə əməl edin.*

Təlimatda verilmiş bütün qaydalara tamliqlə əməl etdikdə arıçılıq sizin üçün təkə gəlirli deyil, həm də həyatınızda sevimli məşğuliyyətə çevrilə bilər.

İstifadə olunmuş ədəbiyyatlar:

1. Rauf Sultanov. Azərbaycanca bal arısının bioloji xüsusiyyətləri. I cild. 243 sən və II cild. 143 sən. Bakı – 1993.
2. Etibar Məmmədov. Arıçılıq,təbiət və təbabət. Bakı-2015. 751 sən.
3. Горбачев А.Н. Начинающему пчеловоду, МП “НЕКТАР”, 1991.
4. Ивановский Ю. Пчелы на вашей даче. М., ЭКСМО-ПРЕСС, 2001.
5. Керималиев Ж. К. Нозематоз медоносных пчел. Сб. науч. статей межвед. научно-прак. конф., посв. 120-летию со дня рождения акад. К. И. Скрябина, Бишкек, 1999.
6. Керималиев Ж. К. Браулез пчел. Сб. науч. статей межвед. научн. практ.конф. посв. 120-летию со дня рождения акад. К. И. Скрябина, 1999.
7. Керималиев Ж. К. Оздоровление пчеловодческих хозяйств Кыргызстана от акарапидоза пчел, Журнал Известия ВУЗов 2004.
8. Керималиев Ж. К. Клименко Л. В., Дуйшеналиев Ж. Б. Методические указания к лабораторным занятиям по курсу “Биология медоносной пчелы” КAU, ОсОО “Молор” Бишкек, 2004.
9. Соломин А. С. Пчеловодство - “Колос” 1993, №4
10. Черевко Ю. А. Приусадебное хозяйство. Пчеловодство - М.; Изд-во ЭКСПО-ПРЕСС, Изд-во ЛИК ПРЕСС, 2001, -368.
11. Также брошюры по пчеловодству, практический опыт пчеловодов, газеты, журналы, интернет и другие доступные источники ведения пчеловодства.

Q E Y D Ü Ç Ü N
